

SYNODNÍ RADA ČESKOBRATRSKÉ CÍRKVE EVANGELICKÉ

SETKÁNÍ PO DVOU STOLETÍCH

EVA MELMUKOVÁ–ŠAŠECÍ

Určeno pro vnitřní potřebu sborů Českobratrské církve evangelické

OBSAH

I. Proč vznikla „Setkání“ a co ovlivnilo jejich konkrétní podobu	3
II. Setkání po dvou stoletích	5
1. Setkání s Rozinou Doležalovou.....	6
2. Cestou z kanceláře (Matouš Mátl z Vydří).....	8
3. Za tkalcovským stavem (Tomáš Příbyl).....	11
4. U potoka pod šachem (Alžběta Jamová)	13
5. V obecní chalupě (Justina Křivánková)	16
6. Den sváteční v Radlicích (Pavel Kouba).....	18
7. Chléb náš vezdejší (Voršila Poláčková).....	24
8. Zkouška dětí (Kateřina Kovářová)	27
9. Starý a mladý rychtář (Tomáš Šimandl).....	29
10. Na loučce u lesa (Jan Molín)	31
11. Osamělá stráž (Anna Smetanová)	34
12. Na poslední výspě (Josef Brchaň)	36
13. Sváté pole (Josef Drápal).....	41
14. Na den Mistra Jana Husa (Kateřina Berková).....	45
Závěrečné zamyšlení	47
III. Poznámkový aparát k vybraným kapitolám a metodické informace	49
IV. Prameny a literatura	50
Přílohy	51
Plánek cesty setkání po dvou stoletích	51
Radlice v toleranční době (rekonstrukce).....	52
Horní Dubenky v toleranční době (rekonstrukce).....	52

I. Proč vznikla „Setkání“ a co ovlivnilo jejich konkrétní podobu

Přípravy k dvoustému výročí vydání tolerančního patentu se staly podnětem nového, širšího a hlubšího zkoumání otázek tohoto dějinného období evangelické církve v českých zemích, které zůstávalo zatím na okraji zájmu i znalosti historiků.

Projevovalo se to především tak, že zejména postavy vlastních nositelů před-i tolerančního evangelictví se objevovaly před očima potomků velmi mlhavě, jak vyplývalo z útržkovitých a nesouvislých zpráv, které byly k dispozici. I když se postupně zpracovaly některé podnětné monografie a někdy i dílčí kritické edice,¹ přece šlo většinou o sólové využívání jednoúčelových pramenů, které ani nemohlo vyústit v objektivní zkoumání a hodnocení českého a moravského evangelictví 18. století. Chyběl zde totiž téměř napořád základní metodický prvek vzájemného porovnávání pramenů téhož typu v různých regionech i různých pramenů vztahujících se k obyvatelstvu určitého regionu.²

Odtud vyplývá onen poněkud legendární způsob, jakým byli širší veřejnosti vesměs připomínáni „dávní svědkové, mučedníci, hrdinové víry“ atd. Z legendy se časem stávalo klišé, z vyprávění o minulých dějích formálně a obsahově vlastně hagiografie. I jednotlivé sbory vzpomínaly z generace na generaci na věrnost dávných vyznavačů; jak šla léta, stále více se ztrácela střízlivá skutečnost a podle zákonitosti zjednodušení a stylizace tradičního vyprávění tu zbyly jenom mžikové obrázky bojovníků či obětí s typicky legendárními atributy.³

V této situaci si vlastně okolnosti samy vynutily zamyšlení nad tím, jak v dané tématice postupovat dále. Nešlo pouze o vlastní heuristickou práci, tam je metodický postup jasný a jeho nerespektování se vždy promítne do zkreslení nebo zmatení výsledku. Odborná historická práce však potřebuje i vhodnou interpretaci pro čtenáře nehistoriky. Takovou vhodnou interpretací nemůže být zpravidla pouhý výběr z pramenné edice, nebo edic, a to ani v tom případě, je-li opatřen komentářem. Interpretovat v zásadě nelze ani volným převyprávěním jednotlivého, účelově vzniklého vyprávěcího pramene, např. sborové kroniky apod. Tím méně je možno pokládat za vhodnou formu interpretace rozevlátou fantazii, která ke skutečným osobám ve skutečných místech je ochotna připojit velmi široký smyšlený dějový rámec, pro který chybí průkazné doklady. Jistě lze takto pracovat v krásném písemnictví, kde je dovoleno používat historii zcela volně jako náhodný zbohacující a zdánlivě konkretizující prvek. V takovém případě však nejde o literaturu historického faktu, která má právě v tomto vymezení své zcela zvláštní poslání: být literaturou i historií, tj. výsledek přesného historického studia oživit literárně pouze natolik, aby minulé děje promluvily k čtenáři znovu a živou naléhavostí.

¹ Například zejména: Bednář, F.: Dějiny evang. ref. sboru v Kloboukách u Brna. Hodonín 1915; Zápas moravských evang. o náb. svobodu v letech 1778–1781. Praha 1931; Náboženské názory tol. evangeliků na Moravě. Ref. sb. 1934, s. 80–91; Památník ČCE. Praha 1924; Schultz, V.: Listář litomyšlský. Praha 1915; Hrejsa, F.: Čeští kacíři dvacet let před tolerancí. Ref. sb. 1, 1921, s. 80–192; Adámek, K. V.: Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského I. 1911; Šimák, J. V.: Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671–1752 I., II. Praha 1918–1938.

² Vzájemným porovnáváním pramenů téhož typu v různých regionech rozumíme porovnávání analogických údajů v tolerančních přihláškách, obdobných situacích zachycených v různých kacířských procesech, literatury, kterou měli evangelíci k dispozici v různých krajích apod.; stejně tak je nutno konfrontovat navzájem různé prameny, např. katastry, gruntovnice, matriky, zpovědní seznamy, soudní procesy, tol. přihlášky a jiné na určitém území.

³ Jednoduchým příkladem evangelické legendy je např. Marianna Macků, umučená 1775 v Šachu, která po napití kolomazi si žádá ještě, že je to dobré. (Viz Pelíšek, Jan: Církev evang. ref. ve Velké Lhotě u Dačic. Brno 1882, s. 11: „donucena totiž pít kolomaz. Učinivši první doušek, usmála se trýznitelům na truc, řkouc: ‚To je sladké; dejte mně ještě jednou.‘ Musela pít dále, až raději duši vypustila, nežli by byla zapřela víru srdce svého.“ Základ krutého mučení je správný, později legendárně vyšperkovan. Rovněž příkladem vzniku evangelické legendy je dvojí vyprávění na téma propadnutí špeha stropem a jeho výplata. Doubrava s drábem je historicky věrohodná, v Brandlíně však je příběh vyšperkovan dokonce v souvislosti s Koniášem, který tam také prohlížel knihy a u Melantrišky má vlastní rukou napsáno „ponechat“.

Pokusem v tomto směru a ověřením naznačených postupů se stala „Setkání“. Neměla být a nejsou pokusem a ověřováním samoučelným, jsou míněna jako možný ukazatel směru především všem, kteří se bohaté a hodnotné problematice evangelické ekumeny 18. století věnují a cítí, že nestačí pouze cesty předků objevovat, ale seznámit s nimi pravdivě, střízlivě, a přece živě i jejich potomky.

Vlastní děj „Setkání po dvou stoletích“ se odehrává počátkem léta 1782 s jedinou výjimkou prvního příběhu ve funkci prologu, který má zpětnou vazbu do roku 1778. Zvolená forma vyprávění v 1. osobě plurálu, má evokovat skutečné putování všemi důležitými místními středisky původního velkolhoteckého tolerančního sboru; touto trasou by bylo lze s užitkem projít nejen turisticky, ale zejména v soustředěném zamyšlení i dnes.

Oblast velkolhoteckého sboru nebyla vybrána náhodně, ale ve snaze přiblížit současné evangelické veřejnosti poměrně velmi čistý a vnějšími vlivy málo narušený typ předtoleranční evangelické ekumeny, jak se vyvíjela v 18. století a projevila v době vydání tolerančního patentu. Kromě skutečnosti, že oblast velkolhoteckého sboru byla poměrně značně vzdálená od zahraničních středisek (šlo zejména o Slovensko, neboť návaznost směrem do Čech byla přerušena již 20 let před tolerancí),⁴ byl zde záměru zpracování příznivý i fakt, že tato oblast leží na pomezí bývalé země české a moravské, takže lze s užitkem čerpat z různých pramenů, které se navzájem mohou doplňovat.⁵

Dalším směrem práce bylo zpřítomnění svébytné kontinuity životních postojů v jednotlivých generacích. Nová skutečnost, před níž předtoleranční evangelickou ekumenu postavilo vydání tolerančního patentu, zastihla právě tak muže a ženy ve zralém věku jako mládence a dívky, stejně však i děti, které se teprve začaly ve světě rozhlížet, i starce a stařeny, kteří se již téměř – a někdy právě v té chvíli – se světem loučili. Za mnohými z nich, příslušníky třetí a čtvrté generace, byla tu už předlouhá cesta zápasů, nadějí i zklamání, nesnází, utrpení, ale i usilovného přemýšlení, modliteb a pokoje, který převyšuje všeliký rozum lidský. – Vedle jejich jmen jsou zapsána i jména příslušníků generace šesté – dětí, které sotva začaly navštěvovat povinné trivium ve farních školách. Co vlastně měly ty jednotlivé generace společného? Vždyť i tehdy nepochybně existoval dávný a vždy znovu se opakující generační problém! Postoj mládí a stáří byl málokdy v historii totožný, tím spíše je nutno se zamyslet i nad tím, jak bylo existenciální pochopení evangelické ekumeny předáváno z generace na generaci. Průřez různými generacemi, který s sebou přinesl rok tolerančních přihlášek, může tomuto zamyšlení sdělně posloužit.

Kromě generačních typů všímají si však „Setkání“ i růzností povahových typů jednotlivců i specifičnosti jednotlivých míst. Nelze totiž klást rovnítko mezi postoj a celkový projev evangelíka v silném středisku sborového jádra, v okrajovém menšinovém středisku či v úplné diaspoře. I tyto věci nesměly být opomenuty.

Na základě všech uvedených kritérií byly z velkého počtu osob a typů po pečlivém uvážení vybrány ty postavy, v nichž se nejzřetelněji odrážejí postoje a profily i těch dalších, jím věkem, zaměřením a podobně blízkých, kteří zde všichni nemohli být výslovně připomenuti.

Pro lepší poznání metodického postupu, systému zpracování a zejména způsobu využití pramenů, resp. literatury, se u čtyř vybraných kapitol různého typu podrobně uvádějí pramenné odkazy, příp. se podává informace o rozsahu použité literatury. Celkový přehled k „Setkání“ je uveden v závěru práce.

⁴ Přerušení styku přes Novou Bystřici na Jindřichohradecku viz: Melmuk, J.: Předtoleranční evangelictví jižní Vysočiny 1624–1782, s. 75n.

⁵ Např. Lánské rejstříky z Moravy se zpovědními seznamy z Čech.

II. Setkání po dvou stoletích

Dvě stě let je dlouhá doba – tak dlouhá, že z živého úsměvu se stává vybledlý obrázek, z palčivé bolesti – studený pomník a z hlubokého života víry v obecnství – co vlastně zůstává? Nejasná vzpomínka? To by bylo příliš, příliš málo.

A přece to není tak dávno, když pradědeček našeho pradědečka byl mladý muž a prababička naší prababičky malé děvčátko. Ti prožívali bezprostředně všechno vzrušení a očekávání, naděje i někdy zklamání toleranční doby. Byli to lidé, jako jsme my, měli své rodiny, své existenční starosti, své nemoci a nejrůznější nesnáze, své zájmy a radosti, svá přání i své touhy. Byli to jedinci rozličných povah – silní i slabí, pevní i kolísající, mírní i prudcí, obdarovaní různými hřívnami a v různé míře.

Věděli jsme a většinou dosud víme o nich žalostně málo. Bez nich a jejich předchůdců by nebylo bývalo vůbec potřeba vyhlásit toleranční patent. A přece se zdá, že jejich existence nevyburcovala donedávna dostatek zájmu o skutečné poznání jejich života. Dlouhá desetiletí vystačili jejich potomci s jakýmsi všeobecným obrazem předtolerančních evangelíků, „skrytého semene doby temna“. Vžitý obraz měl své neměnné rysy: tajný evangelík se objevil na scéně v okamžiku nějaké katastrofy, těžké zkoušky, bolestného mučednictví. Zář plamene ho na chvíli ukázala v jasném světle, aby v druhém okamžiku ho znovu pohltila tma – jeho další osud se ztratil v neznámu.

A tak znalost jednotlivých generací tajných evangelíků byla změněna v pouhý obdiv mučednictví a hrdinství jednotlivců. Pokud jde o toleranční předky, přidával se k tomu ještě lehký povzdech nad jejich nevědomostí, někdy až trapnou neznalostí a nejasností v otázkách katechismové víry. Proč ten povzdech? Inu byli přece tak dlouho bez řádné duchovenské péče a to se hned projevilo. Kde byl asi začátek tohoto nespravedlivého hodnocení? Pokud jsme měli nějaké informace o osudech tajných evangelíků, pak to byla jen ústní tradice, předávaná z generace na generaci. Ta písemně zachovaná není prvotním pramenem, ale až druhotným, jako: zachované soudní spisy, kdy kacířství bylo nebezpečným zločinem, nebo toleranční přihlášky. Nemůžeme tudíž všechny zápisy brát, jako doslovné vyjádření životních postojů a cílevědomého vyznávání tajných evangelíků. Oba druhy zápisů – soudní spisy i toleranční přihlášky – jsou přece záznamy, jak se říká, z druhé ruky, a to ještě není ruka přátelská nebo spravedlivá. Žádný z těchto druhotných historických pramenů sám o sobě nemůže spolehlivě oživit skutečné osobnosti předtolerančních a tolerančních předků, protože je to pouze pohled jediného okamžiku, často a záměrně zkreslený.

V poslední době pokročilo historické studium tohoto velkého a významného období v dějinách českého evangelictví k celistvějšímu pohledu na život jednotlivých evangelíků předtoleranční doby. Využívání všech dostupných historických pramenů, týkajících se třeba i zcela všedních záležitostí, v nichž naši předkové žili, umožnilo nové proniknutí do dávné skutečnosti.

Proto se dnes můžeme vydat na cestu setkání po dvou stoletích. Můžeme si pohovořit těmi, kteří nás sice již předešli cestou všelikého těla, ale jsou s námi spojeni v jednotě, přesahující náš pojem času. Jejich řeč se pokusíme částečně přeložit do současného jazyka. Jejich životní otázky a problémy, jejich hledání a nalézání, prohry i vítězství nepatří již jen minulosti. Podstata křesťanova života zůstává táž, ať je vyjádřena způsobem kterékoli doby. Možná, že některou nesnáz, jež na nás doléhá, už znala a ve víře mohla zdolat sestra z 18. století. Kdo ví, zda předtoleranční bratr se nepotýkal s problémem, který právě nám dnes bere hodně sil a nedopřává pokojného spánku?

Vypravme se tedy na cestu k radě setkání, abychom potkali tu jednotlivce, onde houf či zástup; půjdou (vlastně již šli – ale co zde znamená čas?) z různých stran a různými cestami, ale jedním směrem a k jednomu cíli. A snad poznáme a porovnáme jejich včerejší zápasy a pochopíme to, co je živé přes zdánlivou propast téměř dovršených dvou století.

1. SETKÁNÍ S ROZINOU DOLEŽALOVOU

Vysočina je krásný kraj, oáza svěžího vzduchu, ticha a uklidňující zeleně. Jen toho kamení na polích by mělo být méně a snad i trochu méně toho drsného povětří. Teď v roce 1778 dosahuje zeleň lesů až k porůznu rozsetým vískám a velkým modrým okům rybníků. Od údolí řeky Jihlavy až na jih k rakouské hranici se na předělu Čech a Moravy táhne pomezí hvozdu. Z něho se občas ozve vytí vlků. V té době, v časném podzimu, však nejsou ještě nebezpeční ani ovcím, ani dobytku, tím méně lidem. Pokojně tedy docházíme k Hostěticím, vesnici na kopci dosti vysoko nad Telčí. Je odtud krásný rozhled, ale vítr se tu prohání divočeji než dole v údolí. Na horním konci okrouhlé návsi před roubeným stavením čp. 5 sedí na zápraží drobná šedovlasá žena. „Smíme přisednout?“ ptáme se poté, co jsme dali bratrské pozdravení. „I jen pojd'te, jsem tu stejně sama s dětmi.“ „To jsou vaše, vnoučátka, co si hrají na návsi?“ „Ba právě, támhle Vávra s Márinkou mají už rozum, ale Jeníčka se sotva dohlídám, ještě s ním není kloudná řeč.“ Vyslechli jsme radosti i starosti s hlídáním dětí, uznale jsme si prohlédli vyřezávanou hůl, která je velkou pomocí při chůzi. Pokusili jsme se rozplástit obavy, že bude potřebovat ještě jednu, poněvadž nohy moc zlobí. A tak jsme se dověděli, kde tomu všemu byl počátek.

„Už pěkných pár let, hned jak jsem byla na šancích v Olomouci, tam to vlastně začalo. Ve vězení bylo vlhko celičský rok. A toho těžkého kamení co odnosily tyhle ruce. Není divu, že se celé tělo zkroutilo, nebyla jsem už nejmladší. Což dříve zamlada, to jsem běhávala jako srna, ještě co děvče doma na Drdáku a potom po svatbě tady.“

„Vy pocházíte ze mlýna na Drdáku?“ (Jednou o tomto mlýně také bude psát František Hamza v románu Šimon kouzelník.)

„Ba, že pocházím, ale brzo jsem se vdávala, nebylo mi ještě ani sedmnáct. Na Drdák si moc ráda vzpomínám, měla jsem hodné rodiče a dobrého bratra. Žili jsme tam jako na jiném světě. Tatínek i maminka byli husitské víry, čítali jsme z Kralické, zpívali z kancionálu. Však mne bratr Jeník – už odešel v radost svého Pána překvapil, že jsem až plakala dojetím, když mi ten starý kancionál před více než dvaceti lety přinesl. Nám bylo tenkrát moc zle, jezovité z telčské koleje nám pobrali skoro všechny knihy, co jsme měli. A uměli jsme je schovávat, každou zvlášť a v kolikero skrejších. A tu se objevil Jeník s kancionálem z našeho dětství! Kde je těm drahým písním asi konec? Dlouho jsme se s nimi netěšili. Po těch hrozných soudech, co pak přišly, nám už nezůstalo vůbec nic.“

„Vy jste asi prožila hodně těžkých chvil?“

„Já jsem věděla od rodičů, že křesťan musí počítat v životě s protivenstvím. Tatínek seděl za mého mládí tolik neděl ve vězení v Telči a jako mlynář si musel platit stravu. Maminka krátce potom zemřela, to už jsem byla vdaná a s mužem jsme žili zase jako kdysi doma na Drdáku, i když jsme si nemohli dovolit tady ve vsi to, co tam. Kdepak bychom se mohli odvážit v Hostěticích vyzvánět potichu našim starým drdáckým zvonem, kterým jsme vítali někdy bratry a sestry do shromáždění. Sem do Hostětic chodili nezvaní hosté a vždycky v doprovodu. Ode vsi je vidět jako na dlani telčskou kolej s kostelem hned vedle zámku. A tady poblíž ke Krahulčí je kostel Jana Nepomuckého. Představte si, že ten kostel vysvětili ještě dříve, než vůbec toho svatého slavnostně prohlásili za svatého. O celý rok dříve to bylo, dobře si to pamatuji, byla jsem už dost velké děvče, zrovna tu dobu jsem poprvé směla přistoupit ke stolu Páně. A co bylo nadějí, jak dlouhé, nekonečné bylo naše čekání. Bude více těch, kteří se nedočkají, než těch, kteří vejdou do země zaslíbené? Už praděd věřil, že se dočká. Můj muž, sice o hodně starší než já, pocházel také ze staré evangelické rodiny. Jeho tatínek ho jako chlapce zavedl, až do Uher, do Vrbovců, ke stolu Páně. Muž tam chodíval pak i později, sám i s jinými z okolí. Byla bych šla kolikrát ráda také, ale to víte, hospodářství, stavení plné malých dětí, kdepak bych si mohla něco takového dovolit. Tím více jsem čítala v knížkách, hlavně v zimě. Některé jsme koupili od pocestných nebo od okolních evangelíků

Jakuba Mátle, Martina Zedníka a jiných. Nejvíce jsme četli starou víru, která se držela jen Kristova příkladu. Po tom hrozném soudu v roce 1763 nám vzali i ty staré roztrhané listy. Když nám vyčítali, že jsme jedli maso v pátek, tak jsme to snadno vyvrátili. Muž jim odpověděl, jak bychom mohli jíst maso v pátek, když je nemáme celý Boží rok. Horší to bylo s kacířstvím. Co vlastně bylo naše kacířství? Čím více se vracím od Drdáku až k dnešku, tím víc vidím, jak nás Kristova cesta vnitřně osvobozovala, jak nás spojovala v tom pracovitém obecnství víry, jak nám dávala křídla ujasňovat si mnohé věci a prakticky se rozhodovat. Otvírala nám nebe Božích možností pro dnešek i zítřek.“ – Odmlčela se a zasněně hleděla k Hradisku se zvláštním tichým i vděčným pohledem. Malou chvilku ztišení jsme přerušili další otázkou.“ Bylo asi těžké zde být tak osamoceni?“ „Je to vždycky lepší, když je více stejně smýšlejících rodin pohromadě, ale my jsme si nestěžovali. Vždycky jsme se setkali s bratrem nebo sestrou, měli jsme nejen o čem mluvit, ale společně se i zamýšlet nad tím, jak to uskutečňovat v životě. Také kazatel nám přinášel nejen duchovní posilu, ale i zprávy od jiných bratří ve světě. Co by nám bylo platné vzdychat po svobodě v Prusích? Nač se bát té násilné moci, jak nám ji zblízka ukazovali i ti, kteří se nazývali Tovaryštvem Ježíšovým? Věděli jsme o sobě i na velké vzdálenosti, modlili jsme se za sebe navzájem. Také jsme se snažili pracovat tam, kde jsme viděli, že má někdo touhu po poznání pravdy, která vysvobozuje. Tu nám všude utajovali. A také jsme i v dobré snaze udělali i celou řadu chyb a dopustili jsme se mnoha omylů. Nejraději jsme měli mladého souseda odnaproti. Tenkrát před léty, ještě za nebožky jeho první ženy byl Kašpar Příbyl dychtivý poznání, chodíval k nám, půjčovali jsme mu knihy, hovořili jsme často s ním. Jak tu ve vsi za války, co trvala celých sedm let, leželi vojáci, jeden z nich – evangelík – bydlel právě u Příbylů a nechal tam také jednu knihu. Jenže co Kašpara potom za nějakou dobu napadlo! Vzal ty knížky od nás i od toho vojáka a šel je ukázat kostelníkovi do jánského kostela. To byl ten pravý. Takhle zhurta a neuváženě se přece nedá předávat zvěst Písma! Kostelník mu hned řekl, že má dát ty knížky pryč a nechtěl s tím nic mít. Kašpar si je ovšem nechal, ale kostelník už o tom věděl a to byla veliká chyba. Kašparově ženě se to také nelíbilo, začala mít strach a přemlouvala svého muže, aby se všeho zbavil. Když ho pak vyšetřovali, obrátili celý dům naruby, všechny nechali stát na dešti až do večera. Mariana byla tak zesláblá a zničená, že se jí – bylo to právě v tu dobu, kdy se červenají šípky – narodil předčasně chlapeček a za tři dny ho pochovali. To víte, jako to jezoviti využili proti Kašparovi – jako trest Boží za jeho kacířstvo. Kašpar byl pak odsouzen a když se vrátil z vězení, byl docela jiný člověk. Nějak se zhroutil, zapadl sám do sebe. Mariana mu za několik let zemřela, vzal si pak dceru jednoho souseda ze vsi. Ta má blízko ke kostelu a tak je Kašpar pod dvojím dohledem. Když se potkáme, sotva si troufne dát mi pozdravení před lidmi. A přece bude zápasit dál, jak mi nedávno naznačil v sadu.“

„Vy jste ale byli s vaším mužem hůř postiženi než váš soused?“

„Ba věru, vždyť jsme byli oba evangelíci od mládí a zatajit se to ani nedalo. Také jsme měli více věcí na svědomí. Svezli jsme se s náhodným odhalením tajného shromáždění s „predikantem“ v našem bývalém kostelíku v Šachu z doby slavného Majestátu. Kostelík je odsud asi dvě hodiny cesty přes lesy k poledni. Vyšetřovalo se, kdo tam všechno byl – a už jsme byli na kanceláři v Telči. Mužovi bylo tenkrát už 70 let, právě předal tady Matějovi grunt a začínal výměnkařit. Misionář nehleděl na to, že je muž už starý a slabý, mlátil ho do obličejů tak dlouho, že na oči neviděl. To byl člen Tovaryšstva Ježíšova! Odkud to asi vyčetl, že by tak Ježíš učil? Muž se pět dní potom ze strachu schovával, ale nic naplat, musel znovu k výslechu. Celý dlouhý rok si musel protrpět na Špilberku při práci v železech. Já jsem byla se dvěma sestrami odsouzena také na jeden rok. A tak jsem žila – nežila v olomoucké pevnosti ve stejné dřině a ve stejném soužení. Když jsme byli nejvíce zesláblé a hladové, tu přicházel misionář nás „zachránit“ od zatracení. Všechno jsme to musely přestát. I to, že se nás lidé ve vsi začali bát, když jsme se s mužem vrátili domů. A co bylo nejtěžší a nejsmutnější, jakoby se nás začaly bát naše vlastní děti. Jistě náš osud všemi otrásl a náš trest

měl zastrašit všechny kolem nás. V nás se měly ozvat pochybnosti o správnosti dosavadní cesty. Muž, i když měl podlomené zdraví, ničeho nelitoval, vracel se často do minulosti a srovnával si své věci mezi lidmi a před Bohem. Před šesti lety jsem se s ním rozloučila. To zevní jsem již dávno neviděla, ani neslyšela. Jen to naše jsem si opakovala: Budiž věrný až do smrti...

Krátce potom se vdala dcera Justina – už jí bylo 35 let – za vdovce z Krahulčí a já jsem tu zůstala u Matěje, nevěsty a u dětí.“

„Alespoň, že nejste sama, všichni vás jistě mají rádi!“

„To víte, že děkuji milému Pánu Bohu za svou rodinu a mám je všechny ráda. Nejsem tu sama, ale přece jen – jim bych to neřekla nikdy – nač jim dělat bolest – přece jenom sama jsem. Tak sama, jak jsem nebyla nikdy v životě. Žila jsem v obecnství nejen na Drdáku a tady s mužem, ale i na šancích v Olomouci, kde byly sestry Voršila Koubová a Kateřina Kovářová. Aspoň jsme na sebe pohleděly a někdy to bylo více než slova. Nemám tu nikoho, s kým bych se mohla modlit, nemám už žádné knihy, v širokém okolí Telče evangelíci buď vymřeli, nebo se ztratili mezi ostatními. Vždyť i ten náš nejmenší, Jeníček, je pokřtěn, můžete to pochopit? Jan Nepomuk Doležal! – vnuk kacírů Jana a Roziny Doležalových z Hostětic. V jednom to bylo dobré. Jezoviti si mysleli, že mají definitivně vyhráno, kacírské býlí že je vyhubeno. Nyní máme větší pokoj a já mohu snáze vypravovat všechno to, co by měla vnoučata vědět.

„Máte opravdu těžký kalich trápení. Jak to, že vaše tvář je plná vrásek, ale vaše oči se dívají tak laskavě, klidně a nyní se dokonce usmíváte?“

„Postěžovala jsem si, ale nenaříkám. Nejsem přece na všechno trápení sama. Smím se v modlitbách obracet k Bohu a přijímat od něho sílu, abych všechno mohla vidět z větší výšky a z větší dálky. Nesmím být malicherná. Vždyť zůstávám v obecnství církve, v obecnství modliteb. Vidím před sebou tváře bratří a sester v Šachu, Radlicích, Velké Lhotě i jinde. Už k nim sama nedojdu a oni nesmí ke mně, ale modlím se s nimi i za ně. Víím o nich a oni vědí o mně a o nás všech dohromady ví náš Pán. Oni snad vejdu do země zaslíbené, kde obecnství bude bez pronásledování a zjevné v slovu a skutku. Věřím, že se toho mnozí dočkají a že jsou na tu dobu dobře připraveni. A naši mladí? Já víím, že žít se chce a musí. Jinak to nejde bábinko, hlavou zeď neprorazíš, stejně se nedočkáš a stejně už nikam nedojdeš! Jenže já víím, kam jsem došla a také víím, že není mou věcí vědět, kdy vzejde zdupaná setba. Mnoho sil mi už nezbyvá, ale snažím se stále rozsévat, padni komu padni. Kdo, kde a jak na to naváže, to ponechávám Pánu církve. Víím jen, že zrníčko dobré setby se nemůže ztratit. A snad již brzy, brzoučko vzejde nové osení!“ – „Děkujeme, milá sestro, teď už vííme, proč jste přečkali tolik generací.“

Je mrazivý únor 1779. Za dveřmi již klepá doba tolerance. Před rokem s velkou slávou pochovali bývalého rektora telčské jezuitské koleje. Dnes umírá Rozina Doležalová, rozená Křenová. Na rektora a jeho zásluhy padá rekatolizační plán prosáklý slzami, krví mnohých kacírů. Rozinu Doležalovou připomene stavení č. 5, kde je živá vzpomínka, že tu kdysi dávno trpěli pro víru. A pak několik zápisů z procesu z roku 1763. Dvě cesty se dělí. Stopy slz, bolestí a krve, kterou mají na svědomí nesmiřitelní fanatické víry vedou jen do bezcílné minulosti. Na druhé cestě, plné vlastních slz, mnohých obětí rtů až do obětí života, vidíme nesmazatelné stopy těch, kteří věděli o směru, dobrých prostředcích i jediném cíli.

2. CESTOU Z KANCELÁŘE (Matouš Mátl z Vydří)

Mezi Telčí a Dačicemi se táhne údolí Vyderského potoka; potoku dalo před staletími jméno množství vyder, které tu měly svůj domov. A nejen potok, i tři obce nesou stejný název. Nejvýše k severu se vyšplhalo až k hornímu prameni Zadní Vydří, o něco níže u dolního pramene leží Prostřední Vydří, nejjihněji v místech, kde potok již nabývá na šíři, zdaleka lze vidět Kostelní Vydří. Vesnice sama je sice skryta v údolí i se starým kostelem

z prvních dob osídlení, na kopci nad ní však nelze přehlédnout poutní kostel P. Marie Karmelské s klášterem. Barokní stavba je s uměleckým citem zasazena do přírodního rámce, aby vykonaná pouť přinesla i pěkný zážitek, na který je možno se těšit jako na příjemné osvěžení. Lze odtud dohlédnout i k Dačicím, kde býval největší sbor Jednoty bratrské na nejzazším jihozápadu Moravy; velký sborový dům však už dávno zanikl v prostorách nové katolické fary a pouze renesanční věž kostela a starý zámek Krajířů z Krajku jsou němými pamětníky předbělohorských časů...

Je parný červnový den roku 1782; slunce se pomalu sklání k západu. Po cestě od Zadního k Prostřednímu Vydří jde ještě dosti statný, ale již poněkud nachýlený starší muž. Je oblečen ve sváteční košili, vestě a praštěnkách, ačkoli je všední den. Jde zvolna a opírá se trochu o sukovitou hůl, zdá se už dosti znavený. Nebude mu vadit hovor cestou? Pozdravíme, tážeme se a setkáváme se s laskavým úsměvem.

„To přece není únava z chůze, ale spíše z vnitřního vzrušení dnešního dne.“ „Vy se teprve vracíte z telčské vrchnostenské kanceláře, bratře Mátle?“

„Kdežpak, tam jsme byli hotovi už před polednem, ale staval jsem se ještě v Zadním Vydří, ostatní od nás jsou už dávno doma.“

„Byl jste na návštěvě?“

„Pravda hlavně u Kremličků, za Rozinou. Mám ji rád jako vlastní dceru, byl jsem svého času na její svatbě svědkem. Je to věrná duše. Pochází ze Lhoty a přivdala se do slušné rodiny, ale ne našeho ducha. S Jakubem, mladým, by snad byla řeč, ale je tu celá přízeň – zkrátka, Rozina si svou víru probojovala pro sebe, ale rodina zůstala katolická. Však z toho bylo pozdvižení! V únoru, hned jak se začala první komise, když ještě nikdo nic nevěděl, jak všechno bude dopadat, přišla na kancelář s ostatními ze Zadního Vydří a šla z nich ke komisi první! Před ní šel jen Pavel Kočvárek z Borovné a Vavřínek Lojka z Olší, oba ze starých rodin, pevných u víře. Vyprávěla mi pak o tom, jak se jí vyptávali a musím přiznat, že to měli nesnadnější než my dnes.“

„Komise se přece vždycky ptá na stejné věci, či ne?“

„To je pravda, hlavní otázky jsou stejné, ale moc se změnilo. Musíte pomyslet, že oni tenkrát byli na telčském panství úplně první skupina, která měla složit slavnostní prohlášení, že přistupují k evangelické víře! I sama slavná komise se vlastně teprve učila a tak ty první probrala náramně důkladně. Na kanceláři – a na tu má mnoho z nás hodně zlé vzpomínky! – seděli úředníci z panství i pan správce, docela stranou pisař a v čele duchovní komisař jihlavský děkan Michal Loss.“

Venku čekala celá zkřehlá – bylo to na konci února! – skupinka asi dvaceti bratří a sester ze Zadního Vydří s Kočvárkem a Lojkou. Chtěli jít pohromadě, ale to jim nedovolili. Museli pak každý zvlášť. S modlitbou a z modlitebního okruhu bratří a sester zblízka i z dále. Rozina mi vyprávěla; jak se na ni všichni zrovna vrhli, nevěděla, kam se má dříve obrátit. Vyptával se sice komisař děkan Loss, ale ostatní do toho mluvili také a horlivě podporovali všechno, co říkal. A ten si první den nic neodpustil, zkoušel Rozinu z katolického katechismu, snažil se jí chytit, ale nedala se. Takhle dobře při tom zkoušení obstáli všichni, takže se slavná komise velice mrzela a odpoledne už s tím pomalu přestala. Loss prý měl napsat i biskupovi do Brna, že nekatolíci znají katolický katechismus, až se tomu někdy sám diví. Pak už jim Rozina na dotazy uvedla jen několik zřetelných vnějších znaků, čím se liší její víra od katolické otázky svátostí, očištění a ctění svatých. Hned se zas na ni vrhli, začali jí to vyvracet, tak se do dalších řečí již nepouštěla. Jen řekla, že se to teprve přesně naučí, ale že zůstane na svém. Samozřejmě na ni útočili, že rozbíjí rodinu, že na sebe svolává trest Boží, rozbírali, co z toho všechno může povstat. Když viděli, že na to neodpovídá, poslali ji nakonec pryč. Za chvíli po ní šla její sousedka Pechová, ta je dost rázná, a když už toho křiku a vyhrožování, že přijde o věčné spasení, bylo trochu moc, vyjelo jí najednou z pusy: „To už je moje věc, jak to se mnou dopadne; jak si kdo ustele, tak si lehne!“ Rozzlobili se, ale už ji nepřemlouvali. – Mladý Kříž,

to je písmák, začal se s nimi dohadovat, ale sám brzy viděl, že je to marné, vždycky ho ukřičeli a chytali za slovo. Když k poledni dorazila další skupinka až z Nové Vsi za velkými lesy za Drdákem, hned jim naši řekli, jak to vypadá, aby se moc do řeči nepouštěli, že se to dá třeba obrátit zas proti nim a nemá to ani smysl. Novovesští většinou poslechli, jen starý Stránský si neodpustil říci jim přímo, že se katolickou víru a články jen proto vynaučil, aby svět podvedl. Ostatní byli velice struční a dobře udělali. Vyderští dali hned zprávu do Šachu, odkud měla přijít druhého dne první skupina hlavního proudu. A ti už se drželi přesně ujednání, až na malé výjimky uváděli jen naprosto stejné odpovědi, jinak mlčeli.“

„To skoro vypadá, jako by to někdo řídil.“

„Jistěže řídil, v Šachu to byli naši starší, hlavně Josef Příbyl.“

„A že vy jste tehdy s nimi nešel? Proč až dnes?“

„Kdyby šlo jen o mne, šel jsem jistě na kancelář hned první den. Musel jsem však počkat, až budu moci přivést celé shromáždění z Prostředního Vydří, až se u nás všechno víc vyjasní. Víte, je mně z toho trochu smutno, ale my jsme jen kousek cesty od Kostelního Vydří, na nás je hodně vidět a tak jsme sice shromáždění, ale v diaspoře. Já jdu z našeho domu č. 1 sám. Žena už umřela a mladší dcera si vzala katolíka a sama nemá odvalu se přiznat. Moje nejstarší Marianna odvalu a vytrvalost má. Však ji už jako mladé děvče prokázala! Byla se mnou a nebožtíkem bratrem Strakou u výslechů i ve vězení. Naštěstí je oba propustili dříve než mne, já jsem si pak ještě odbyl půl roku práce v železech. Našli nám tehdy knihy, přišli na tajné shromáždění i na vysluhování Večeře Páně. Bratr Straka, také sedlák jako já byl tenkrát už šedesátník, ale přesto dostal 55 ran; páter misionář mu řekl, že ho budou tlouct tak dlouho, dokud vše nepřizná. Víím, jaké to je, dostal jsem tehdy ještě víc. – Bratr Straka to trápení dlouho nepřežil; nejhůř se mu odcházelo od dcerky, také Marianny, které už jako dvanáctileté vypůjčoval kancionál. Marianna je otcí podobná, dnes v Telči na kanceláři řekla na konec všeho dohadování, jako tečku za vším: ‚Poroučíme se pak Pánu Kristu‘ a víc z ní nedostali. Vidíte, zapomněl jsem povědět, že se vdala u nás ve vsi a s celou rodinou se dala zapsat. Na ně jsem nemusel čekat. Čekal jsem kvůli jejímu bratrovi, ten si vzal zase moji Mariannu. Vdova po Václavu Strakovi, Lucie, je také pevná ve víře. Ale mladý Jakub zle zakolísal. Když se dal poprvé zapsat, krátce nato onemocněl a vyderský farář toho využil, až ho uhrozil. Jakub, že ke komisi nepůjde. A nešel. Všichni se modlili a čekali. A teď, když přišla zpráva, že se bude konat nová komise, Jakub řekl, že sice s námi nemůže, když ještě stále stůně, ale že ho máme přihlásit. Tak jsme šli konečně všichni, celé shromáždění. Jej jedna hořká krůpěj nám zkalila radost: nejstarší vnučku Rozinu přece jen zastrašili. Vnuci se na ni hněvají, ale já jim říkám, že se raději mají za ni modlit. Jinak jsem to nedělal po všechna léta, co jsem pracoval v tomto shromáždění.“

„Vy jste byl vlastně vyderským starším, že?“

„Ano dá se to tak říci, staral jsem se o Zadní i Prostřední Vydří, opatroval jsem modlitební knížky i kancionály, konali jsme společná shromáždění v menších skupinkách asi 6–8 osob. Chodívali k nám občas bratří ze Lhoty či Šachu, navzájem jsme se posilovali. A když se někdy sešli bratří a sestry z celého sboru při zvláštním shromáždění ve svatodušním kostelíku v Šachu, nemohli jsme chybět. Jen jednou nás tam vypátrali – to zde ještě s námi bydlel Tomáš Příbyl a ten – ale to by byla dlouhá historie, zajděte si raději za ním, žije teď ve Volfířově –.“

„Zajdeme – a vida, jak to uteklo, jste už doma a odpočínáte si.“

„Ba věru, už to nebude dlouho trvat a snad uslyším to dobré ujištění – Já vám odpočínutí dám – Co jsem se naučil od svého otce, to jsem v žáru dne předával dalšímu pokolení. Vyderské shromáždění se přiznalo ke své víře a já smím klidně očekávat den, kdy Pán propustí služebníka svého v pokoji!“

Dřevěná vrátka u domu č. 1 se tak tiše zavřela, že jsme to ani ve svém zamyšlení neslyšeli.

3. ZA TKALCOVSKÝM STAVEM (Tomáš Příbyl)

Za teplého, ale hustého a vytrvalého deště docházíme k roubenému stavení na volfířovské návsi.¹ Už zvenku zřetelně slyšíme rachocení tkalcovského stavu,² které ztichne až při našem vstupu. Od stavu, který zaplňuje víc než polovinu světnice, vstává stíhlý, ale houževnatý čtyřicátník.³ Opětuje s úsměvem náš pozdrav a podotýká: „Máte štěstí, že je takový nečas, jinak byste mne teď na počátku léta těžko našli doma! Když nás neženou na panské, máme na tom svém kousku půdy tolik co dělat, že bychom potřebovali každý čtvery ruce.“ Pobízí nás, abychom si sedli na rohovou lavici k bytelnému stolu a příkyvuje: „Tak Matouš Mátl⁴ vám o mně pověděl! – s tím jsem prožil hodně krásných a požehnaných chvil, i těch smutnějších, to je pravda. O kterých chcete vlastně slyšet?“

„O dobrém i zlém, jak vám život přinesl – alespoň to hlavní, bratře Příbyle!“

„Tak tedy nejdříve o tom dobrém, co bylo hned na začátku, v mém dětství.“

„Vy jste se nenarodil tady ve Volfířově, ani ve Vydří, že?“

„Kdepak, ve Vydří jsem nebyl dlouho a sem do Volfířova jsem se přestěhoval před jedenácti lety, když jsem se gruntu po otci zřekl ve prospěch bratra Josefa.⁵ Víte, ten se tam lépe osvědčil a líp se pro to hodil – nemyslím jen jako hospodář, ale pro bratry a sestry ve sboru. V tom domě jsem vyrůstal a vím, co znamenal pro evangelíky v místě i pro rozptýlené po okolí! Přijdete-li do Šachu č. 6, podívejte se tam do komory!⁶ Byla dost bezpečná, schovaná napůl v zemi, a ukryla bezpočet menších shromáždění. Tam v Šachu jsem mohl zblízka sledovat práci svých rodičů, kterou začali ještě na chalupě č. 22 na návsi, kam se kdysi přestěhoval děda s bábinkou.⁷ Děd se narodil krátce po třicetileté válce, já jsem ho už nepoznal, ale tatínek o něm často vyprávěl.⁸ Už on tkalcoval – a přitom se staral o bratry a sestry, opatroval jim bible a kancionály, postily a jiné knížky, vykládal jim z Písma, připravoval shromáždění v místě i cesty na setkání se vzdálenějšími evangelíky, promýšlel s ostatními odpovědi a vysvětlení na otázky, které doba přinášela. To všechno se od něho vyučil a po něm zdědil můj otec. Narodil se a vyrostl jako evangelík⁹ – bylo to v jeho mládí přece jen snadnější než v naší generaci! Široko daleko nebylo tehdy katolické fary, Šach patřil k Dačicím. Sotva se však tatínek oženil a rodičům se narodila nejstarší dcera, moje statečná sestra Voršila, zafoukal pořádně studený vítr. Do dávno neobsazené fary, právě tady ve Volfířově, kousek cesty od Šachu, se nastěhoval po dvou stoletích znovu římský farář.¹⁰ Začaly spory o výši desátku, ale to bylo jen tak na povrchu. Horší bylo, že teď se muselo počítat s hodně velkým nebezpečím a počínat si velmi obezřetně. Podařilo se nám zpívat ve volfířovském kostele z našich kancionálů,¹¹ přece varhany byly k něčemu dobré! Až při procesu v roce 1763 se na to přišlo.

Naše dětství jsme se sourozenci prožívali v dobách, kdy byly proti nám, kacířům, vyhlášeny nejpřísnější zákony a hrozil i trest smrti. A přece se nepamatuji, že by otec, byť i

¹ Volfířov čp. 10; Soupis nekatolíků z panství Dačice ze dne 24. 4. 1782, SOA Brno, Gub. R/11/101/2.

² Příbyl Tomáš, tkadlec, Prostřední Vydří – SOA Brno, GUB, Acta criminalia, seznam inkvizitů z procesu 1763–1765, inv. č. 983 (dále jen Proces).

³ Narodil 12. 12. 1738. Matrika pokřtěných Volfířov, SOA Třeboň.

⁴ Matouš Mátl, sedlák, Prostřední Vydří, odsouzen k ½ roku vězení, viz Proces. Matouš Mátl, prostřední Vydří č. 1, přihlášky 25. 6. 1782 v Telči.

⁵ Viz Gruntovnice šachovské rychty založené 1582, položka 10, numero 6, zápis r. 1768.

⁶ Komora je doposud zachována v Šachu čp. 6; stav v době zpracování „Setkání“.

⁷ Chalupu č. 22 zakoupil v roce 1667 Matouš Příbyl od Koláře (viz Grunt.).

⁸ Matouš Příbyl byl již roku 1670 otcem dcery Marianny (viz Matrika).

⁹ Vyjádření z procesu Tomáše Příbyla – s. 248 (Melmuk, J.: Předtoleranční evangelictví jižní Vysočiny 1621–1782. Telč 1976. – diss. práce).

¹⁰ Fara znovu obnovena roku 1712, prvním farářem Václav Filkuka (viz: Tiray: Dačický okres, s. 219, Vlastivěda moravská).

¹¹ Marie Dušková, selka ze Šachu, vypověděla, že nevěděla, že se to nesmí. – Viz Proces.

jen na chvíli, polevil v práci. I my, děti, jsme často pomáhaly. Vždyť v našem domě, ať kdysi v chalupě nebo potom na statku, byly dveře otevřeny bratřím a sestrám ze širšího okruhu, než jen vlastní rodiny. Velice brzy jsem pochopil, že sbor bratří a sester, obecnství modliteb, slova Božího a večere Páně je také rodina, která je navzájem spojena ještě mnohem víc, než jenom tělesným pokrevstvím.“

„U vás tedy byl vlastně otcovský dům té rodiny?“

„U nás byl dům staršího bratra, který pečuje s láskou o mladší sourozence a spolu s nimi vděčně děkuje nebeskému Otci. Ten skutečný otcovský dům jsme poznávali zatím jen v podobenství a jeho radost v závdavku prožívali v hlubokém modlitebním soustředění.“

„Vaši rodiče museli být lidé silní u víře, když na sebe vzali takový zodpovědný úkol v tak těžké době! Dávno jste se s nimi rozloučil?“

„S tatínkem už hodně dávno, je to víc než čtvrt století.¹² Odcházel usmířeně a klidně – a kolem jeho lože jsme stály my, děti –já nejmladší, a tehdy ještě svobodný – a tatínek viděl s radostí, že ani v tom našem kruhu nepracoval nadarmo. Byla tam sestra Voršila,¹³ která se svým mužem Janem,¹⁴ a po jeho smrti druhým mužem Jiřím,¹⁵ byla otcovou přímou pokračovatelkou v Radlicích, stejně jako bratr Josef se svou Mariannou v Šachu.¹⁶ I ostatní však se oženili i vdaly s pevnými evangelíky: Jan a Marianna v Šachu,¹⁷ Dorota a Vavřinec ve Lhotě.¹⁸ Všichni zůstali na svých místech a otec by se nemusel rmoutit. Jen asi nade mnou... tak jako se trápila moje maminka, která zemřela krátce po těch hrozných zkouškách, které na nás Pán Bůh dopustil.¹⁹

„Na tu dobu asi vzpomínal právě bratr Mátl.“

„Ba, on může vzpomínat, také si prožil své. Já jsem byl tehdy ještě mladý chlapec, i když už krátce předtím ženatý.²⁰ Bylo to právě v ten čas, kdy jsme se ženou právě krátce žili ve Vydří.²¹ Účastnil jsem se tenkrát shromáždění v kostelíku sv. Ducha v Šachu, kde jsme se sešli ze širokého okolí k večeri Páně; navíc tam byl přítomen i cizí kazatel. Když se to prozradilo, bylo zle, jak vám vylíčil Mátl.²² Zjišťovalo se, kdo tam všechno byl. Na kanceláři v Dačicích i v Telči doslova zuřili, když jsme mlčeli. Tak se rozhodli z nás příznání vymlátit. Já jsem byl v Telči a musel jsem se dívat na výslech synovce Pavla,²³ to je nejstarší syn mé sestry Voršily Štěrbové. Je jen o málo mladší než já. On tehdy dostal tolik hrozných ran, že z bolesti přiznal svou účast u sv. Ducha. Nato se misionář obrátil hned na mne. Strašně jsem se polekal, byl jsem hrůzou celý ztuhlý. Přiznal jsem, že jsem tam byl a uvedl jsem i jména těch, kteří tam byli se mnou. A tím začalo mé největší neštěstí, kolikrát jsem si už tohle selhání vyčítal! Mluvil jsem pravdu – vidíte a bylo to tak hanebné! Vždyť pravda řečená nepříteli, která mu umožní zničit dobré a poctivé lidi, je ohavnost mnohem větší než tak zvaná lež! Kdo to neprožil na vlastní kůži jako já, snad to ani nemůže pochopit! I já jsem porozuměl až za nějaký den, když jsem si uvědomil dosah všeho, co jsem způsobil! Zatímco jsme my byli v Telči, vyslyšeli totiž v Dačicích správce kostelíku sv. Ducha Jamu ze Šachu, mého

¹² Josef Příbyl zemřel 6. 3. 1753 – matrika zemřelých Volříšov.

¹³ Voršila, narozena circa 1712 v Šachu čp. 22, dcera Josefa Příbyla a Marianny. 20. 11. 1736 její sňatek s Janem Koubou z Radlic, † 9. 11. 1765 – viz Matrika.

¹⁴ První muž Jan Kouba z Radlic č. 7, syn Jakuba a Roziny roz. Poláčkové, umírá 24. 5. 1749.

¹⁵ Druhý manžel Jiří Štěřba, syn Víta Štěřby z Heřmanče, nar. circa 1715, umírá 9. 6. 1788 v Radlicích.

¹⁶ Josef Příbyl, nar. 1732, manželka Marianna roz. Kadeřávková.

¹⁷ Jan Příbyl, nar. circa 1713, manželka Veronika roz. Procházková ze mlýna v Lipnici, Marianna, nar. 1716, manžel Josef Kříž – ona v Procesu.

¹⁸ Dorota Příbylová nar. 1721, manžel Jakub Lojka, Velká Lhota, Vavřinec Příbyl nar. 1728, manželka Voršila, roz. Švecová, Velká Lhota.

¹⁹ Marianna Příbylová, Šach č. 22, zemřela 28. 1. 1767.

²⁰ „... i jeho žena mu řekla, jestli je to pravda, aby to potvrdil“ – viz Proces, s. 249.

²¹ Viz Proces, pozn. č. 2.

²² „... falešně udal, že byli u sv. Ducha: Matěj Mátl, jeho dcera Marianna“ – viz Proces, s. 248.

²³ Pavel Kouba narozen 14. 1. 1740 – tamtéž.

švagra Štěrbu z Radlic a některé další. Strašně je zmučili, Jama nakonec na mučení přiznal, ostatní odvolávali, a tak tam přivezli mě, abych já jim řekl do očí, že u sv. Ducha byli...²⁴ Já jsem to udělal, dokonce jsem nesmlčel, že otec byl celý život evangelíkem a že mne všemu vyučil. Ještě, že ho už nemohli vyhrabat z hrobu! Ale jiné jsem do hrobu přivedl – některé téměř a jednoho doopravdy a hned, tím jsem své svědomí zatížil! Nikdy bych nikomu nepřál prožít ten hrozný prosincový den 1763.²⁵ Kdy na podestlané slámě vězeňské kobky umíral Pavel Jama, tělo jediná rána, ale ještě vnímal. Klečel jsem u toho bolestného a smrtelného lože a prosil zoufale, s pláčem o odpuštění. A když jsem uslyšel z těch zmučených rtů: Pán Bůh ti odpusť, já ti odpouštím – prožil jsem velký zázrak svého života. Při dalším přelíčení, už bez mučení, před krajským soudem jsem pak spolu s ostatními svou první výpověď odvolal.²⁶ Mnoho se pak ještě zachránilo: další síť tajných evangelíků už nebyla objevena. A pak po odpykání trestu v železech na Špilberku jsem se vrátil domů.²⁷ Čekal jsem výčitky, posměch, pohrdání. Namísto toho jsem zažil druhý zázrak. Ti, kteří se vrátili z vězení dříve než já, mnohé vysvětlili a zdůvodňovali. Bratři a sestry mi odpustili. Přijali mne znovu mezi sebe, neodepřeli mi důvěru a já jsem se snažil poctivě napravit všechny škody, které jsem způsobil, ať přímo nebo nepřímo. Tehdy jsem poznal velkou hloubku a proměňující sílu odpuštění.

Po mamčině smrti jsem přenechal zděděný statek bratru Josefovi, který v té zkoušce mnohem lépe obstál než já. A pak jsem se přestěhoval sem do Volfířova. Pomáhal jsem a pomáhám vytvářet a upevňovat shromáždění zde přímo pod okny fary a jsem vděčný, že mne sem i při mém selhání Pán Bůh postavil do služby. Víte, když jsme se šli přihlásit na telčskou kancelář letos v únoru, všechno se mi v těch místech znovu bolestně vybavilo. Nyní vím, že mohu jít zase vpřed, protože Pán Bůh třtinu nalomenou nedolomí a že dává sílu společenství církve, která v ní žije.“

Nad Hradiskem se mraky zvolna trhají a sluníčko svítí přes tkalcovský stav na sepjaté ruce bratra Příbyla. Díváme se užasle malým okénkem ven a vidíme pestrou škálu barev duhy, která vysokým obloukem se klene nad zemí. „Položil jsem na oblak duhu, aby byla znamení smlouvy mezi mnou a zemí,“ zní nám v duši a odcházíme ven do proměněného dne.

4. U POTOKA POD ŠACHEM (Alžběta Jamová)

Po dešti se vyčasilo, je krásné slunečné letní ráno. Stoupáme zvolna po ní cestou od Volfířova k Šachu; těsně před námi už vystupuje trochu vyždářený, ale přece stále dost mohutný bývalý pohraniční hvozd na „střeše“ jižní Vysočiny. Nahlížíme do nitra kraje, o němž říkali jezuitští misionáři, že do pekla se dostanou snáze, než sem do hor. Nedaleko v lukách také měla zázračná studánka překrýt bratrskou tradici Studánky Páně na Javořici. Sledujeme stále jeden z úzkých pramenů Volfířovského potoka a zanedlouho již vidíme před sebou došky a šindele na šachovských střeších. Ještě níže pod obcí je na potoku neobvykle živo. Vstříc nám zalétá šplouchání vody, údery tlouku, dívčí hovor a občas i smích. Ještě jeden ohyb cesty a vidíme již mladé pradleny, několik dospívajících dívek využívá slunečné pohody k práci sice namáhavé, ale příjemné ve všední den pro možnost dost vzácného

²⁴ Výpověď Tomáše Příbyla, z Procesu, s. 248.

²⁵ † Pavel Jama 13. 12. 1763 (1720 si vzal za ženu Zuzanu Klímovou ze Lhoty a byl svědkem na svatbě Jana Příbyla s Mariannou).

²⁶ Additamentum z Procesu, s. 249.

²⁷ Rozsudek na 1 rok „opera publica“, hrdelní ortel, s. 260.

pobesedování. Děkujeme za trochu překvapený, trochu rozpačitý pozdrav děvčat a ptáme se po domě nebožtíka Pavla Jamy. Dívky si vyměňují tázavé a jaksi zaražené pohledy, ale tu již přistupuje nevelké tmavovlasé děvčátko, napůl ještě dítě a tiše říká: „Dům nebožtíka Pavla Jamy je tamten první větší vpravo, je odtud dobře vidět, ale prosím vás, jestli se chcete ptát na Pavla Jamu, raději tam nechod'te!“ Nyní se tváříme překvapeně a zaraženě. „Proč bychom tam nemohli zajít?“

„Nezlobte se, ale naši by se vás asi báli. Říkají, že máme všichni nechat dědečka v klidu spát a pořád ho nepřipomínat, že bylo jednoho trápení až moc. Víte, já jsem totiž Běta Jamová: je to tak, jak vám říkám.“ „A ty, Bětuško, bys nám také nic nepověděla?“ „Já ano, ale pojd'te kousek pod cestu, kam není z domu tak vidět.“

Jdeme mezi kusy plátna, která se bělí na trávě. Bětuščinu kamarádky a spolupracovnice se bez dalšího domlouvání znovu pouští do práce a přibírají si i Bětin díl. Děkujeme jim a usedáme s Bětuškou do trávy.

„Mysleli jsme si – všude nám to říkali – že Šach byl a zůstal vždycky evangelickou obcí. Vůbec nás nenapadlo, že by se nás tady někdo mohl bát!“

„Však také Šach je celý evangelický, chybí jen naše a snad někdo z přízně – já ne!“ podívala se na nás se zvláštním výrazem tichého vítězství, které asi nebylo tak docela snadné.

„Ty jsi u vás v rodině sama evangelička?“

„V rodině ano, ale v domě je evangelík i náš čeledín, ten je ze starého evangelického rodu Kašparů.“

„Čeho se tvoji rodiče tolik bojí, když se celá vesnice odvážíla přihlásit?“

„To byste to museli sami prožít, říkají rodiče, to se dá těžko vykládat. Téměř celá vesnice se přihlásila, i když zde máme dva mučedníky. Ještě za dědečkova života byla umučena panímáma Macků támhle na hořejším konci obce. Celá vesnice se musela dívat, jak nepřičetný jezovita si vymyslel strašnou věc. Když chceš pít z kalicha, tak budeš pít a před očima všech. A dal jí vypít kolomaz, která byla příliš horká nebo otrávená, takže panímáma Macků za velkých bolestí zemřela. Musela mít tzv. „oslí pohřeb“ bez posvěcené země, poněvadž v kostele byla veřejně prohlášena za zatvrzelou kacířku. A volfířovský farář spolu s vrchností měl povinnost určovat to nejhorší pozůstalým. A opravdu mnoho těžkého dolehlo nejen na ně. Dědeček to měl přece jen ještě o něco těžší. Trápili ho několik měsíců a nakonec umřel daleko od domova ve vězení.“

„Když se u vás doma o tom všem nesmí moc povídat, odkud ty sama všechno tak dobře víš?“

„Vždyť tu všude v Šachu jsou evangelíci i někteří z naší přízně: bývám někdy při shromáždění u Příbylů nebo v některém jiném domě. A pak vyslechla jsem také dost z toho, co si rodiče vykládali ve světnici, když jsem ještě spávala na peci a ležela nahoře, a když si mysleli, že spím. Tatínka to, myslím, tenkrát div nezlomilo.“

„Byl tehdy ještě dost mladý, vid'?“

„To byl, ale už byl ženatý. S naší maminkou – ona byla Dvořáková z Volfířova – se brali tři roky předtím, než celé neštěstí začalo. Dědeček byl sedlák a tkadlec – byl tehdy ještě statný. Narodil se na konci minulého století a bylo mu v té době hodně přes šedesát let, ale zastal prý ještě spoustu práce. Byl už vdovec, babička byla rozená Klímová ze Lhoty, však se teď Klímova přízeň přihlásila k evangelické církvi. Dědeček měl tehdy jednu zvláštní povinnost. Slyšeli jste o kostelíku sv. Ducha tady při cestě k Radlicím? Ten teď patří volfířovské katolické farnosti a jednou za rok na svatodušní pondělí se tam dělala pouť. Dědeček měl opatrovat klíče od kostelíka, někdy tam uklidit a připravit ho v den pouti. Ten kostelík byl zpočátku náš a naši předkové si ho postavili na hranici dvou panství. Dědeček byl správce kostelíka, samozřejmě hlavně pro evangelíky. Před 19 lety se tam zase hned po pouti shromáždili naši, ale někdo to musel upozorovat a vyzradit. Hned si přišli pro dědečka z volfířovské fary – bylo to zrovna touhle dobou na začátku léta. Domů se už dědeček živ

nevrátil, jen mrtvé tělo dovezli z vězení na volfiřovský hřbitov. Co však předtím musel všechno vystát. Chtěli, aby jim vyzradil další účastníky shromáždění, zbili ho už při prvním vyšetřování na faře. Pak na kanceláři v Dačicích prý už byl jen samá krev, omdlával, nemohl mluvit...“ mladý hlas se zajíká, vypravěčka se na chvíli odmlčí a objevují se slzy v tmavých očích. V duchu se ptáme, proč je v srdci člověka propast pekla proti druhému člověku. Po chvíli vnučka ovládnutě pokračuje: „Dědeček nikoho nezradil, ani v těch strašných bolestech, až přivedli jednoho z účastníků, který se zalekl a mnohé řekl. Potom už byl dědeček na konci se silami. Napůl při vědomí, přiznal i svou účast na shromáždění. Pak už jen vláčeli ho jako uhasínající plamínek po věznicích a nesplnili nic z toho, co slibovali. Tomu bratrovi – já ho nebudu jmenovat – „

„My víme, že to byl Tomáš Příbyl, sám nám to přiznal,“ tiše dodáváme.

„Když to víte, víte jistě také, že mu dědeček odpustil. Chtěl odejít jako následovník Pána Ježíše Krista. To vděčně dosvědčoval všude i Tomáš Příbyl. Ale pak to začalo zcela neočekávaně v neprospěch mých rodičů. Misionář již při pohřbu dědečkově prohlašoval, že dědeček litoval svého kacířství, kterého se odříká, a prosí i své děti, aby si vzaly příklad z něho. Farář i vrchnosti hned zahrnuli rodiče tzv. přízní, úlevami při robotě a odpuštění bratru Příbylovi vykládali jako výraz samospasitelné víry, která otevírá dveře pro všechny odcizené, bloudící a zatvrzelé. To, co bylo všem jasné a srozumitelné, se najednou zamlžilo. Myslím, že právě proto nešli zjara s námi na kancelář k přihláškám.“

„Jak to spolu souvisí, Bětuško?“ ptáme se udiveně.

„Rodiče vždycky říkali, že si jako společenství Ježíše Krista navzájem věříme, důvěřujeme si, navzájem se za sebe modlíme. Ale nyní si jezovité přivlastnili mrtvé tělo a snažili se zarazit klín pochybností, zviklat nás, oslabit i třeba jediného. A rodiče si řekli, dokud nebude všem všechno jasné, nemůžeme jít spolu s ostatními na kancelář se přihlásit. Sami se nepřestávali modlit i za své nepřátele. A já jsem se modlila a modlím, aby vydrželi každé tříbení.“

„Co říkali rodiče, že jsi šla vlastně na kancelář jako první z rodiny?“

„Báli se, aby mne na kanceláři neuhrozili, anebo nezaskočili nějakou záludnou otázkou. Ale bratří a sestry se za mne přimlouvali, a tak mi nakonec nebránili. Tatínek se uklidnil, když mu bábinka Křivánková řekla: Tu nech, Tomáši, ta je z krve a ducha tvého otce. Nemám o žádného z vás strach! A tak to rodičové poručili Pánu Bohu.

Na kanceláři to bylo horší, tam si pořád vykládali o císařském poručení, že jsem živa u rodičů a musím být jejich víry. Pak mne zkoušeli z katechismu a chtěli stále vědět, kdo mne zavedl od samospasitelné víry. Bojovala jsem, jak jsem uměla, až jsem se nakonec dala do pláče. Ale nikoho jsem nejmenovala a trvala jsem na svém. Pak mne propustili, ale zapsali do seznamu.“

„To by se byl dědeček nad tebou radoval! Ale vždyť jsi musela být docela maličká, když dědeček umřel, jak to, že máš tak silné a vroucí vzpomínky?“

„Já jsem se narodila až dva roky po dědečkově smrti, ale dědečkův odkaz žije ve mně možná víc, než kdybych ho byla na tomto světě poznala. Kdosi ze starších řekl, že poselství evangelia se dá předávat i přes údolí stínu smrti. Já tomu již věřím.“

Rozloučili jsme se s tmavovlasou dívkou, která ještě nevěděla, že na podzim téhož roku se přihlásí před komisi jako evangelíci i Tomáš a Voršila Jamovi z domu č. 3, kde dávné modlitby zemřelého i přítomné prosby žijících spojují se v pevný řetěz svědectví.

Zamyšleně sedíme nad šachovským potokem a v duchu si řadíme životní postoje dávných evangelíků. Napravo ve stráni pod lesem je již neznatelný hrob sestry Macků, rozené Závodské, v tak zvané neposvěcené zemi. Podstoupila mučednickou smrt, poněvadž věděla, že Ježíš ustanovil večeři Páně pod obojí způsobou pro všechny. Nalevo od nás značně dále v tzv. posvěcené zemi odpočívá bratr Jama, který věděl, že je třeba chránit společenství, které má jít cestou Kristovou i uprostřed pronásledování. Skutečnou víru nezničí ani hřích, ani

lidská krutost nebo slabost. Nedědí ji člověk samozřejmě, ale rodí se ze Slova Božího, uprostřed obecnství, které chce zůstat Kristovým lidem. Díváme se na zurčící potůček, který je také na své cestě chráněn před vyschnutím spodními vodami. A vděčně si uvědomujeme, že také křesťanství vždy mělo a má tento spodní proud.

5. V OBEČNÍ CHALUPĚ (Justina Křivánková)

Jen kousek cesty proti proudu potoka je od okraje Šachu k malé dřevěné chaloupce, která stojí ještě před vlastní návsi. Tady „na obci“ žijí lidé, kteří nejsou většinou pokrevně spřízněni, svedla je dohromady chudoba, nemoc či jiné životní těžkosti. Ve zdejší „obecní chalupě“ bydlí samé ženy, i když různého věku. Vdova Klimšová je ještě mladá, ale má se co ohánět, aby zajistila živobytí svým dvěma dcerkám, které už také musejí vydatně pomáhat. V komoře je domov dvou stařenek, ani jedna nemá valně zdraví. S Markétou Smetanovou tu žije skoro sedmdesátiletá Justina Křivánková, které bychom se rádi na něco zeptali.

„I to víte, že s vámi ráda pobeseduji,“ souhlasí drobná šedovlasá, trochu ke straně schýlená žena s živým pohledem. „Sice nevím, co bych tak zvláštního mohla vědět – jsem jenom obyčejný člověk a spíše jsem jen vděčně přijímala to, co probojovávali ve svém životním zápase jiní. Ti by vám mohli říci něco jiného!“

„Však nám povíte i o nich, vždyť jste jich od svého dětství poznala jistě celou řadu!“

„Od mého dětství – to je hodně dávno, snad to už ani není pravda. Ale přece si pamatuji jasně i na ty časy, kdy jsem byla o hodně menší než tady Anička Klimšů dnes. To jsme bydleli v chalupě na návsi, žil ještě děda i bábi – rodiče mého otce. Také druhá bábinka z matčiny strany byla ještě na živu – maminka byla Poláčková z Radlic – a někdy jsme je v Radlicích navštěvovali. Nejlíp ale uměl vyprávět děda, byla bych to poslouchala od rána do večera, jenomže na to nebylo kdy. Tím víc jsem se těšila na každou chvíli při přástkách nebo ve sváteční den. Děda něco pamatoval a já si ta jeho vyprávění dobře zapamatovala, vždyť mi bylo už skoro dvacet let, když nám odešel. Poslední léta to už sice nebylo takové jako dříve, hodně se pletl – a není divu, vždyť se dožil přes sto let! Ale to už jsem všechno dávno kolikrát vyslechla a znala pak vlastně líp než on sám!“

„To je zajímavé, také vzpomínáte na dědečka jako Bětuška Jamová?“

„Baže, ale ona chudinka to má těžší, já jsem dědových slov v životě slyšela až dost, ona žádná. Ale vidíte, něco na tom je silného a krásného, jak jedno pokolení druhému i třetímu podává ten vzácný odkaz pravého života! Můj děda měl štěstí, že od svého dědy a bábi se dověděl všechno o tom, jak u nás bývalo ještě před tou dlouhou válkou, kdy evangelíci svobodně směli sloužit Pánu Bohu a budovat své sbory. Děda se narodil ještě za té války, co trvala celých 30 roků; když skončila, bylo mu už 13 let. Jeho otec pocházel původně z Velké Lhoty a byl pokřtěn v nově postaveném kostelíku sv. Ducha při cestě ze Šachu k Radlicím. Když se dozvěděl, že na Bílé hoře zvítězil císař Ferdinand, bylo mu 10 let. Plakal prý tenkrát usedavě a vůbec se nestyděl, že je už velký chlapec. Však se s tím nikdy nesmířil, sám nikdy nešel do římského kostela ani po skončení války, kdy byl všem nadějším nadobro konec. Tenkrát byla ještě ve Volfířově fara prázdná a když se objevil misionář, dalo se skrýt v lesích. Tohle si už děda o svém otci pamatoval sám, o jeho dětství věděl od jeho rodičů.“

„Váš rod měl zvláštní obdarování – dlouhověkost. To není tak samozřejmé, moci se ohlédnout od tolerančního patentu zpět až do doby Rudolfova majestátu a sledovat stavbu majestátního kostelíka. Škoda, že svatodušního kostela nemůžete teď jako sbor užívat!“

„Ba všichni bychom chtěli – a jak! Ale zřejmě to nepůjde, úřady jsou proti tomu. Jsme jenom trpění, a aby nám někdo chtěl přenechat, co bylo kdysi naše, toho se asi nedočkáme. Nu, přežili jsme horší chvíle, scházeli jsme se všelike, a někdy byla naše „modlitebna“ tak maličká, že by tomu žádný nevěřil. Však jednu takovou máme i tady ve vsi u Přibylů. – Ale víte co? Stejně chcete jít dál do Radlic, tady teď ve všední den je moc lidí na panském, a kdo

zůstal doma, neví, co dřív – nikoho byste nezastihli! Doprovodím vás kousek po vsi a dovedu vás ke kostelu. Pak už je to do Radlic kousek a já se zase pomalu vrátím.“

S radostí a díky přijímáme nabídku. Justina Křivánková odkládá přeslici, s níž pracovala při našem příchodu, váže si čistý šátek, bere silnou sukovitou hůl – a již vycházíme na podlouhlou, malými domky i chalupami dosti zastavěnou náves. Naše průvodkyně jde pomalu a těžce, chvílemi se zadýchává, postupujeme proto velmi zvolna, ale tím více se rozhlížíme na všechny strany. Občas se zastavujeme a Justina Křivánková nám ukazuje: „Tady vlevo, v tom velkém stavení nad strání bydlí starý pantáta Plachý, ten byl také ve vězení. Když tu býval návštěvou kazatel, on ještě se dvěma jinými zajišťoval vždycky sbírku, také tenkrát, když se shromáždění prozradilo. To víte, že mu to přitížilo. K tomu ještě bylo zle, že to nebylo poprvé, co na něho uhodili: už dříve musel odevzdat některé knížky a u nich v domě se pak muselo konat cvičení z katechismu i pro jiné podezřelé. Ani si neumíte představit, jak byl pantáta Plachý dojat, když s námi šel do Telče na kancelář letos v únoru! Ono tady vlastně v každém stavení by bylo o čem povídat a na co vzpomínat. Ať je to rod Smetanů z č. 7 nebo rod Bártů z č. 16 nebo rod Nováků z č. 18, ti všichni se osvědčili jako věrní a opravdoví. Novák Josef dlouho nosil do katolického kostela náš kancionál a zpíval jen z něho. Jen se ještě zastavíme u té chaloupky při cestě a napravo naproti ve statku. Je to všechno domov Příbylova rodu, však jsem s nimi také spřízněna – Voršila, sestra Jana z chalupy i Josefa z domu byla moje sestřenice. A v chalupě dodnes žije i přímá Křivánkova přízeň.“

Hned při cestě vlevo u potoka stojí malá, shrbená chaloupka a Justina Křivánková se usmívá! „Tak vidíte, tady vyrůstal Příbylů rod. Tahle chalupa je stará skoro stejně se mnou. Byla stavěna pro chudé, aby se tam s nimi vešli ještě chudší: Nemá sednici a komůrku, ale rovnou dvě sednice, i když ta druhá je o něco menší. Ohniště je v černé kuchyni společné, ale pec je na obou stranách. Vždycky tu žily dvě rodiny pohromadě, i teď. Kolik tam bylo vroucích modliteb i dobrých nadějí pro všechny, vždyť tam tlouklo srdce našeho šachovského shromáždění! Ale támhle v domě to pak bylo přece jen lepší, bezpečnější.“ – Zahybáme napravo nad cestou do většího kamenného stavení s roubenou světnicí. Všude prázdno – a přece ne! Z chléva, kde poklízela, vychází mladá dívka oblečená jen tak nalahko, v košili a plátěné sukni. Ochotně nás vede síní do malé, těsné komory za černou kuchyní. Maličké okénko jen spoře osvětluje kamenné stěny a nízký, klenutý strop.

„Kolikrát se tu už sešli bratři a sestry, Mariánko?“ – spíš připomíná než se ptá bábinka Křivánková. A Mariana Příbylová, dcera Josefa Příbyla (zda tuší, že vnučka jejího vnuka bude po více než sto letech se svým mužem znovu ve svém bytě mít modlitebnu rodičů se sboru v Telči?) vrtí s úsměvem hlavou: „Kdepak by se to dalo spočítat, bábí! Co jsem živa, nemine týden, aby se k nám do komory nepodívali ze Lhoty, Radlic a Volfířova, ale někdy i z Brandlína, Heřmanče, Vydří a odjinud.“

Rádi bychom pokračovali v hovoru, ale čas kvapí. S díky se loučíme a vracíme se na cestu, která začíná uhýbat k jihu. Jsme téměř na konci návsi. Naše průvodkyně nás upozorňuje ještě na stavení vpravo pod strání táhnoucí se do kopce k lesu – je to domov šachovské mučednice Marianny Macků, která je v té strání za domem pochována už téměř čtyři desítky let. Vycházíme ze vsi a Justina Křivánková připomíná, že jdeme kolem původního šachovského mlýna u Lahodně, jehož majitelé měli kdysi povinnost vystrojit katolickému faráři oběd, když byla pouť ve svatodušním kostelíku: „Víte, bylo to až k nevíře. Když nám po Bílé hoře ten kostelík vzali, tak si ho přejmenovali na sv. Trojici, jednou do roka se tam slavila pouť a náš mlynář, že kostelík stál na jeho pozemku, musel faráře hostit. Nešlo o sváteční oběd, i když tady v kopcích žádní boháči nebyli, ale o příležitost ke slídění a všemožnému vyptávání. Tak se toho nakonec mlynář zbavil, raději dal k volfířovské faře připsat svou louku a od té doby se jí říká „farářská“. Dnes už máme nový mlýn, dole na potoku pod kostelem, tam je víc vody, však uvidíte. Tady ve vsi zůstalo jen hospodářství.“

Za řeči vycházíme na kopec. Za námi k severu v mírném skloněném údolí leží Šach, nad ním do výše se zvedají vlny lesů v čele s Hradiskem, pod nímž tušíme stavení Velké Lhoty. Před námi k východu klesá krajina zvolna k Volřířovu a Dačicím, ale k západu se zdvíhají další zalesněné kopce, hned za prvním se skrývají Radlice. A těsně před námi v údolí stojí malý, jakoby opuštěný kostelík. Scházíme k němu a Justina Křivánková vypráví: „Teď budeme právě na poloviční cestě do Radlic. Tady za potokem už končí šachovské pozemky a začínají radlické. Kostelík vystavěli naši předkové až na samém konci šachovských pozemků – a také na konci telčského panství. Bylo to hodně z ruky a to pomohlo. Každý hledal kostelík uprostřed obce na návsi, ale on byl na hranici dvou panství. Tehdy pánem v Telči byl už Vilém Slavata, kdysi český bratr a pak velký nepřítel. Takhle to vyšlo a náš kostelík sloužil všem třem hlavním obcím – Radlicím, Šachu, i Lhotě, odevšad sem měli asi stejně daleko.“

Docházíme k omšelým kamenům a naši průvodkyni vlhnou oči. Vzpomínek je přece jen příliš, a jakých vzpomínek! Chápeme, nerušíme a nějak cítíme, že vzpomínky se nevážou na stavbu samotnou, ale na obecenství, které se zde vytvářelo uprostřed mnohých proměn. Kostelík sám byl vybudován jako malý obdélníkový sál, kde zřejmě stůl Páně stál na širší straně. Barokní přehodnocení bylo provedeno uvnitř, ale zdi zůstaly. Tam kde je stůl Páně a kazatelna, tam není kněžská církev, ale sborové obecenství. Justina naši domněnku potvrzuje, vždyť její děda sem chodil ještě v dobách, kdy o poutích a oltářích nebylo ani potuchy!

„Ale jak jste to cítili potom, když jste sem chodili, když to už bylo změněné, s barokním oltářem, se sochami svatých? Jak jste se tu shromažďovali a slavili večeri Páně?“ Justina se nediví našim otázkám, ale pomalu a zamyšleně odpovídá: „Víte, my jsme to nevnímali. Pro nás to bylo místo obecenství s církví odešlou i žijící. Lidské proměny – to zůstává jen před očima, ale my jsme v Boží síle chtěli hledět k srdci. Co posvětil přítomnost Ježíše Krista v duchu a pravdě, to se probouzí k životu – co proti tomu znamenají lidské nálezky a nápady nebo násilí? Naše obecenství i vzpomínku na ty, kteří nás předešli, nám vyrvat nemohli!“

„A co když teď vám kostel nedají, třeba ho raději zboří? Vždyť v poslední době se tu už ani poutě nekonají, kromě vás o kostel nikdo nestojí, spíše naopak!“ Dlouho bylo ticho, než jsme uslyšeli podivuhodnou odpověď.

„Když to Pán Bůh dopustí, tak asi proto, abychom nebyli dědicové chrámu, ale dědicové ducha stavitelů chrámu a všech dalších věrných služebníků Božích!“

Jak dlouho v nás odeznívala slova podivuhodného vyznání? Když jsme zvedli hlavu, uviděli jsme v dálce v záři zapadajícího slunce drobnou postavičku, která nám ještě naposled zamávala, až se ztratila docela. Její slova se nám neztratí – dědicové ducha uprostřed bratří a sester vzdělávajících se společně v dům duchovní. Pojednou jasně vidíme zástup poutníků, docela obyčejných a prostých lidí, jak o nich již dávno svědčí Písmo. Ti jdou z rozvalin Bratrského domu v Dačicích, kolem již odsouzeného majestátního kostelíka v Šachu do Lhoty, kde budou muset vzít na sebe podle „milostivého císařského dobrodiní“ ne náboženskou svobodu, ale výsměch svobody zakletý do latinského slova tolerance. Jak projdou tímto dlouholetým úsekem, na který se ještě nestačili připravit? Unesou únavu i zklamání? Jen v lidské síle zřejmě ne. Zaslíbení naplňuje novou naději. Vyhlédnu si v zemi věrné lidi, aby se mnou přebývali. Kdo jde bezúhonnou cestou, ten bude v mých službách. (Žalm 101,6–7).

6. DEN SVÁTEČNÍ V RADLICÍCH (Pavel Kouba)

Je časně letní odpoledne. Sluneční paprsky hřejivě dopadají na březovou lavičku na zápraží Koubova statku. Pohledem můžeme obsáhnout téměř celou podlouhlou, rozlehlou radlickou náves. Z různých stran sem doléhají lidské hlasy i obvyklá směsice rozmanitých projevů domácích zvířat a drůbeže, zpěv ptáků v korunách stromů i bzukot včel. A přece tu lze smysly přímo vnímat zvláště ztišený poklid a mír.

S hospodářem, statným a rozvážným čtyřicátníkem, který tu s námi usedl ve sváteční košili i vestě, jsme již dnes od rána prožívali chvíle, které nelze snadno ztratit z paměti.

„Tak jako dnes to bývá v neděli pokaždé, bratře Koubo?“

Tázaný se usmívá: „Teď po vyhlášení patentu a po slavnostních přihláškách už ano, dříve to bylo trochu těžší. Dnes už nemusíme nikdo do katolického kostela ve Volfířově, a tak se shromažďujeme v menších skupinkách, jak je komu možné přijít. Viděli jste dopoledne, že jsme byli pohromadě hlavně muži od nás i od sousedů, některý výměnkář nebo výměnkářka, několik mladých. U mého otce – nevlastního – se zatím sešly děti. Otec je nemocen, špatně chodí, ale mluvit může dobře a jeho nynější žena, kterou si vzal po smrti mé matky, je velká čtenářka, oni společně cvičí ty nejmladší. Teď slyšíte tady za námi ze světnice píseň z kancionálu z odpoledního shromáždění. Tam jsou hlavně ženy, které měly dopoledne práci s vařením, otec se ženou i jiní, kteří dopoledne měli nějakou nutnou povinnost nebo se věnovali dětem či nemocným.“

„Kolik takových shromáždění se vlastně koná ve vaší obci?“

„To vám nemohu přesně spočítat, protože se to mění. Víme, ve kterých domech se scházíme – tady v Radlicích tak v každém třetím domě či chalupě, ale střídavě. Nejčastěji bývají shromáždění u nás, u Šveců, u Kovářů a u Nováků. S bratry a sestrami, kteří vedou jednotlivá shromáždění, se občas podle možností scházíme, takže se všichni můžeme vzdělávat i navzájem.“

„Jak jste ale vůbec došli k takovému způsobu, kdo vás to naučil?“

„To je hodně stará historie, zkušenost přecházející z generace na generaci a obohacovaná o stále nové poznání. Já sám jsem jeden ze starších v Radlicích a přede mnou měli všichni z mých předků, na které pamatuji, stejný úkol.“

„To byla vlastně ta nejlepší škola přímo v domě. Můžete nám povědět něco o takovém učení?“

„Jistě. Abyste dobře porozuměli, musím vám říci několik slov o těch, od nichž jsem se učil. Jsem potomek dvou pevných skalních rodů. Na tomhle statku hospodařili už za třicetileté války Koubové, dědeček mé babičky, která se sem přivdala támhle od Poláček na druhé straně návsi, byl jako dítě při stavbě svatodušního kostela. Já svého dědečka Jakuba už nepamatuji, zemřel dva roky před tím, než jsem se narodil. Držel prý ještě v náruči mého staršího bratra Tomáše – to ovšem netušil, že Tomáš odejde z tohoto světa krátce po něm. Bratříček zemřel a já jsem se narodil. Po mně přišla na svět ještě sestra Kateřina a Justina, měli jsme také bratra Jana a setru Mariannu, ale ti umřeli oba jako batolata. Nás tři zbylé měla bábinka Rozina velice ráda. Na ni si pamatuji dobře. Dovedla poutavě vyprávět, od ní vím mnoho i o minulosti Radlic, dokonce i o tom, jak někteří Radličtí bojovali pod husitskými hejtmany. Mnoho mi vyprávěla o době po třicetileté válce a samozřejmě o všem, co už prožívala sama. Jako poklad ochránila a mému otci předala rodinnou knihovnu – o té bude ještě řeč. Bábinka zemřela ve stejném roce jako děda Příbyl – maminčin otec – v Šachu. Byl to pro mne velký zármutek. U dědy Příbyla jsem se jako chlapec dobře vyučil základům všeho, co jsem jako starší nutně potřeboval. Příbylovi měli také rozsáhlou knihovnu, kterou částečně podělili strýcové a tety, ale mnoho přišlo nazmar „zásluhou“ misionářů – jako zde u nás. U dědy jsem co chlapec byl nejednou přítom – děda mi velice důvěřoval – když přišli bratři a sestry zblízka i zdáli a radili se s ním o svých shromážděních, o výkladu Písem, o všelijakých nových učeních a lidských nálezcích – a děda to bral vše nesmírně vážně. Vždycky mi zůstane v paměti, jak říkával: Bratře, teď hned sám nevím, co říci. Budu na ty věci myslet na modlitbách, a povím, až sám se dovím. – Mně vlastně ještě jako dítěti děda říkával, abych nezapomínal, že nelze být pastýřem Božího lidu bez hlubokého modlitebného ztišení. Po jeho smrti mi tato slova připomínala bábi Příbylová, která mi jediná z mých prarodičů zůstala k mému velkému vnitřnímu obohacení velmi dlouho – byla ještě na mé

svatbě. Ta pro mne vlastně vůbec není minulostí, i když to bude už pomalu 15 let od našeho posledního setkání.

Když zemřela bábi Koubová a děda Příbyl, byl jsem už také sirotkem po otci. Můj otec Jan nám odešel, když mi bylo devět let. Dovedete si představit, jak nám bylo – maminka, bábi, my tři děti jako stupínky a v maminčině náručí maličká Marianna, která pak téhož roku zemřela. Byl krásný květnový den, když jsme stáli u otevřeného hrobu na volfírovském hřbitově, ale pro nás byl jakoby zatažen temnou clonou. Ještě že jsme věděli, že v Šachu u dědečka Příbyla čeká shromáždění – a že ti, kteří nás doprovázeli do Volfírova, i ti, kteří nás v Šachu čekají, jsou s námi spojeni v obecenství církve Kristovy, žijící jistotou, že je pohlcena smrt u vítězství!

Samozřejmě, maminka nemohla zůstat na statku se třemi malými dětmi sama. Provádala se znovu za Jiřího Štěrbu, mého dobrého otčíma, který teď sedí támhle ve světnici. Ten pochází také ze starého evangelického rodu ze sousední obce, z Heřmanče. Za jeho dědečka žil ještě v Heřmanči kazatel, o němž prý říkal katolický farář, že je to služebník ďáblův. – Měl jsem pak ještě tři nevlastní sourozence – Mikuláše, která zemřel jako třicetiletý svobodný mládenec loni, ještě je ta rána hodně živá – Aničku, která zemřela jako dítě, a starší Voršilu, která se provádala zrovna támhle do Poláčkova statku, o kterém už byla řeč. Voršilu máme moc rádi, ta by vám také hodně pověděla zase z jiné stránky. Tak nás nakonec zbylo mamince pět dětí.“

„To jste však už nebyl chlapec v té době, o které teď vyprávíte.“

„To ne, bylo mi kolem dvaceti a byl jsem už dávno pomocníkem rodičů ve všem, i ve sborové práci. Znal jsem celé široké okolí, věděl jsem komu je možno docela důvěřovat a kde se musí počítat s kolísáním a nejistotou. Bylo to nutné, protože na nás byla stále zaměřena pozornost volfírovského faráře i misionářů zvláště od té doby, co rodičům a ještě některým dalším v obci pobrali řadu knih a všichni pak museli skládat ve Volfírově vyznání. Byla to pro nás velice citelná ztráta, přišli jsme i o některé z knih ještě po mém vlastním otci a dědečkovi. Něco se přece jen při prohlídce nenašlo a další knihy jsme museli dokupovat, jak se dalo. Stále jich nebylo dost, zájem byl veliký a u nás byla jedna z hlavních sborových knihoven, kde si všichni hodně půjčovali.“

„Kdo se o to všechno staral, jen váš otec s vámi?“

„To ne, to bychom ani nestačili, maminka byla přece dcerou dědečka Příbyla ze Šachu a střídala se s otcem i při vedení shromáždění. Byla první učitelkou nás dětí, byla výborná čtenářka a nás tři nejstarší učila číst nejen očima, ale především hlavou a srdcem. Nepřipustila, abychom něco jen odříkávali, ale bychom vnímali co čteme nebo slyšíme a pochopili, oč jde. Ona byla vlastně hlavní správkyň naší knihovny. Pomáhala jí přitom zpočátku ještě babička Koubová a pak obě sestry. Také naši kmotři Smetanovi z Dačic, kteří stáli kmotrovstvím všem nám dětem z prvního i druhého manželství, pro nás hodně znamenali. Pomáhali nám i v opatrování knih. Už také oba odešli cestou lidského těla.“

„A kde jinde jste si ještě mohli opatřit knihy?“

„To bylo různé, naši koupili třeba dvě postily až u Stejskalů v Bořetíně – to je dost daleko cestou k Jindřichovu Hradci. Jiné knihy jsme získali v rukopisných opisech, které krásně prováděli někteří bratři v Sumrakově – to je ještě kus cesty za lesem nad Lhotou. A samozřejmě čekali jsme vždycky také netrpělivě na příležitost ke koupi nově vydaných starých knih i novinek, to pak pomohlo celému sboru. Škoda, že tak velký díl jedné takové zásilky, kterou sem s nasazením života přinesl František Sklenář – na kanceláři ho jmenovali Glaser – padl za oběť při tom velkém vyšetřování!“

„Myslíte na ten proces, co o něm vykládal Matouš Mátl i Tomáš Příbyl?“

„Jistěže na ten, to tehdy otřáslo naším sborem, všemi shromážděními v širém okolí. A také hodně naší rodinou. Mně šlo tehdy na čtyřadvacátý rok a prožil jsem to celé s otcem vlastně od prvopočátku. Říkal jsem vám, že jsem v té době byl už spolupracovníkem rodičů, a tak jsem doprovázel otce i jako průvodce kazatele. Měli jsme za úkol setkat se s kazatelem na

pouti v Klášteře u Nové Bystřice – to je až na rakouských hranicích v Čechách, odtud ho dovést k nám a pak samozřejmě dál. Přišli jsme tenkrát šťastně domů, kazatel u nás přenocoval a já jsem doběhl do Šachu k Jamům pro klíče od kostela. Opatrně jsme se pak ze všech stran sešli v kostele. Otec vedl kazatele a přinesl kalich, který jsme měli schovaný u nás. Téměř všichni starší z širokého okolí se sešli na společnou poradu, samozřejmě s vysluhováním večeře Páně. Tam jsme si všichni uvědomovali to velké obdarování přítomnosti Ježíše Krista v duchu a v pravdě, když jsme lámali chléb a podávali si kalich. Byl jsem tam spolu s rodiči, ze Šachu přišli oba strýcové i s babičkou, tehdy už víc než sedmdesátiletou, strýc Tomáš z Vydří a další a další. Tam jsem cítil, že obecenství s Kristem vytváří hluboké svazky obdarovaných, vděčných srdcí a mysli. Bylo nám moc dobře a všichni jsme to vděčně prožívali. Druhého dne zčistajasna jako blesk s nebe sjela zpráva, že na volfířovskou faru zavolali Pavla Jamu, který se pak dlouho nevracel. Viděl jsem, že je zle, že někdo musel shromáždění zpozorovat. Otec vyvedl kazatele do hlubokých lesů na zpáteční cestu a sám se ukryl v lese. To už si přicházeli drábové pro další a další podezřelý a misionáři pracovali naplno. Maminka ani nestačila ukrýt lépe celou knihovnu, ani jinde to, bohužel, nestačili. Na faře už bylo zle, Pavel Jama se statečně držel, ale pak odvezli do Dačic spolu s některými dalšími. Nás ostatní vzali do Telče. Misionáři z koleje přišli na kancelář do zámku, kde se vynucovalo přiznání. Musel jsem si lehnout na lavici a dráb mne začal mlátit holí. Přiznal jsem nakonec svou účast na večeři Páně, ale žádné další jméno ze mne nedostali. Škoda, že Tomáš nevydržel – víte, ležel jsem tam skoro v mdlobách a jen jako z dálky jsem slyšel jméno za jménem – bylo jich dost, i když zdaleka ne všechna. Tomáše Příbyla pak převezli do Dačic, musel to říci Pavlu Jamovi do očí, ale to už všechno víte. V té době byl zatčen i můj otec. Vypátrali ho, když se přišel v noci podívat domů, co je s námi. Nejen maminka, ale i sestry musely totiž na volfířovskou faru – a pak už otcí nic nepomohlo. Drábi ho mlátili tak dlouho, až přiznal svou účast na shromáždění. Jen se však probral z bezvědomí – znovu vše odvolal. Na to mu řekl vrchní z dačického panství, že ho nechá druhý den znovu mlátit a pak že ho vsadí do podzemního vězení, takže ho žádný nenajde. A skutečně druhý den ho přivedli k výslechu znovu. To bylo příliš i na tak silnou povahu, jako je můj otec; posléze se vzdal, ale vypověděl jen to, co už nebylo možno zapírat, potvrdil jen jména, která už byla všeobecně známá. Na něm však chtěli vyšetřovatelé ještě víc. Chtěli vědět, kolik shromáždění se již v kostele konalo, chtěli i bližší informace o kazateli. Snažil se říci a také řekl co nejméně, zrovna jako pokladníci i hospodáři sboru, na které bylo také zvláštní udání. Zatím se rozběhlo po vesnicích velké vyšetřování. Hledalo se od domu k domu, od chalupy k chalupě. Kdo nestačil vše dobře ukrýt, přišel o své knihy a navíc se dostal jako podezřelý kacíř na faru a většinou i do vězení. Celý proces se táhl dlouho, víc než rok. Když nás převezli do krajské věznice, bylo to už lepší, tam nás nemučili a my jsem si mohli trochu líp promyslet společný postup, vlastní obhajobu. Nejhorší bylo, že jsme přesně nevěděli, kdo co řekl a jak vypovídal. Rozhodli jsme se pro jediný způsob obrany. Protože jsme byli vyslýcháni pod krutým nátlakem, popřeme všechno kromě toho, co se popřít nedá, protože důkazy jsou nepopíratelné. To jediné, co jsme nemohli zapřít, byly naše knihy. Jen jsme museli dát dobrý pozor, abychom uvedli, že jsme je, pokud možno, získali od někoho, kdo už nežije. I na dobrého Františka Sklenáře jsme mohli všechno klidně přiznat, věděli jsme totiž, že už žádná pozemská moc mu nemůže ublížit. A tak se nám přece podařilo aspoň zamezit dalšímu vyšetřování. Někteří z vězněných byli po vlastním procesu propuštěni, některým se započítala vazba. Hlavní okruh se ovšem nevyhnul dalším trestům. Otec byl po tom trýznění nemocen i celou dobu ve vězení. Měl být podle návrhu odsouzen na dva roky na nucenou práci v železech na Špilberku. Nakonec mu to přece jen snížili na rok jako ostatním starším, kteří se nejvíce „provinili“. I maminka dostala rok nucených prací v železech na olomoucké pevnosti, ještě se dvěma jinými sestrami. Čekala to, vždyť ony tři konaly tutéž práci jako muži odsouzení na Špilberk. Pro mne osobně je to moc smutná kapitola. Maminka měla velikou

sílu ducha, ale síla těla měla své hranice. Ani nemohu pochopit, že se spolu s oběma sestrami vrátila z Olomouce domů, ale to už jen nakrátko. Odešla nám na počátku listopadu roku 1765, nad její rakví stála ještě její matka, babička Příbylová, která i po své sedmdesátce ještě okusila výslechy a věznění. To jsme ovšem už byli doma i my tři, já i mé sestry, my jsem tehdy vyvázli jen polovičním trestem – půlroční nucenou prací v železech na panském. A tak jsme pak najednou skoro docela osiřeli, maminka zemřela a otec byl po odpykání trestu odveden k vojsku.“

„To musela být velice těžká doba, vždyť jste měli ještě i mladší sourozence, co se vlastně stalo s nimi?“

„To byla zase další historie, na tu se nejlépe zeptáte setry Voršily támhle u Poláčků. Jak vidíte, vyrostli všichni, i dům zůstal, ale jednoduché to nebylo.“

„A jak jste potom vůbec žili? Po vši té hrůze to přece už nešlo tak jako dříve?“

„To opravdu nešlo, mnoho pevných spojení v zemi i se zahraničím se zpřetrhalo, některé z knih jsme si už nemohli opatřit vůbec, někteří z nás se zalekli a zakolísali... A přece se jádro sboru nikdy nerozpadlo. Byli jsme pak jen ještě opatrnější a předvídavější. Stejně jako dříve jsem se posilovali modlitbou, čtením Písma a jeho výkladem a písněmi z našich kancionálů. Dál jsme se museli vyrovnávat, a ještě důkladněji než dříve, se vším, co nás obklopovalo, co nám začali vtoukat do hlavy a co vykládali našim dětem. Stále více jsme si museli ujasňovat, co je důležité a co vedlejší, v čem je skutečný základ naší víry. Stále hlubší význam pro nás mělo obecenství při večeři Páně, jako obecenství pod křížem. Však při našich slavnostních přihláškách letos na jaře se náš komisař víry – jihlavský děkan Los – jednu chvíli dal v rozčilení unést a řekl, že ty naše výpovědi vypadají, jako bychom opravdu pili z jednoho kalicha! Ať vědomě, či nevědomě vystihl dobře skutečnost.“

„Však to muselo být pro něho i celou komisi dost velké překvapení, když narazili na takový jednolité postup. Jak jste se vůbec o patentu dověděli a jak jste se rozhodli, co budete dělat?“

„My jsme tady tak trochu na konci světa. Od nás dolů k Rakousku, ani v Čechách za Hradcem, ani tu na Moravě směrem k císařské silnici už není široko daleko žádný další sbor. My jsme vlastně na tomto směru poslední. Po tom hrozném procesu, jak jsem o něm vyprávěl, se už do Kláštera u Nové Bystřice nemohlo, žádný kazatel už odtamtud nepřišel. Smlouvali jsme se hlavně mezi sebou – my, kteří žijeme na telčském a dačickém panství, tady kolem velkých lesů pod Javořicí a Hradiskem. Někteří jednotlivci se občas dostanou až za hranice – z naší strany teď nejčastěji Brchaň ze Zahrádek, ten přináší zprávy až z kraje za Prešpurkem. Když jsme se dověděli o patentu, že byl vydán, poslali jsme, po uvážení celé situace, do Telče na kancelář dva věrné lhotecké bratry, kteří nebyli předtím zapleteni v procesu a na které nebylo tak velké podezření. Nebyli jsme si tak docela jisti, jestli to není zase jen nějaká návnada, na kterou se máme chytit. V tom případě by to pro nenápadné vyslance sboru nebylo tak nebezpečné. Bratři Tvrz a Jelínek tedy šli – bylo to hned v zimě – a měli s sebou utěšenou knihu Komenského Praxis. Požádali, zda by si mohli vyhledat kazatele podle té knihy. Vrchní na ně spustil, co si vymýšlejí, že císařská milost jinou evangelickou víru trpět nebude než podle augšpurské nebo helvetské konfese. Podobně pořídili i bratři vyslaní z dubenského okruhu, ti šli s knihou rovnou ke krajskému hejtmanu Bossovi do Jihlavy a zeptali se ho přímo, zda je pravda, že kdo odpadne od katolické víry, bude uvržen do želez. Boss jim vysvětloval, že to jen pro neposlušnost, pro odpadnutí samo ne, ale tak je přesvědčoval, až se domníval, že je snad zviklal. Knížku jim už proto nevrátil. Po takových zkušenostech nám bylo jasné, že se do velkého dohadování pouštět nebudeme. Jaképak dohadování, když ten druhý vás vůbec nechce slyšet, ale předem má promyšlený plán, jak vás splést, a navíc je přesvědčen, že kdo má moc, má i pravdu.“

„Komise vás ale potom nutila k dohadování!“

„To ano, ale většinou nedonutila. Když byly nařízeny první komise podle panství, šachovští šli první a ti ze sborového středu odpovídali skoro všichni ukázněně, úplně stejně. My z Radlic jsme byli v kanceláři v Dačicích až v březnu, asi o 14 dní později. To jsme už souhlasili, aby se úplně na všechno nemlčelo, abychom se zásadně projevíli. Ale to se týkalo jen těch zkušenějších, jinak jsme stále doporučovali opatrnost a základní směrnice zůstala stejná. A bylo to správné, to jsme brzy poznali. Hned jako první šli Šprinclovi, otec hrdě připomínal, že pro víru už byl ve vězení, že zůstane evangelíkem, kdyby měl za to hlavu položit. A během týdne uhrozili celou rodinu, čeho strašného použili, aby zlomili odvahu, to jsme se nedozvěděli. Pochopili to zřejmě jako výzvu a komise na ni odpověděla svým osvědčeným způsobem beze svědků. A to jsou Šprinclovi stará věrná rodina, otec osvědčený písmák! Věřím, že se znovu vzchopí, bojuje v sobě silně on i žena i dcera, ale právě proto, co už prožili, moc dobře chápou zjevné i skryté výhrůžky ze strany vrchnosti. A žádný z nás si vlastně není docela jist, že nejde o nějaký hrozný podvod, vždyť nemáme nikde žádné opravdové záruky.“

„Vyslýchali vás jednotlivě?“

„Ano, to bylo právě to nejhorší. Představte si řadu zkušených, cvičených, a dobře připravených odpůrců, kteří se vás vyptávají a číhají na každé vaše slovo, jsou ochotni je překroutit, dát mu jiný smysl. Snaží se současně hrát na váš rozum i cit, představte si, že se máte domlouvat s někým o tom, co je podloženo zákonem a na co máte právo. O to je to těžší, že s ním nemáte společnou řeč, říkáte třeba stejná slova, ale ta slova mají v ústech komise jiný obsah. Bylo to velmi nesnadné. Víte, jak mnohým z nás bylo, když tam za stolem seděli lidé, které jsme pamatovali z let, kdy nás pronásledovali, kdy nás nechávali trýznit a mučit a neměli ani svědomí ani slitování. Jejich ruce a duše byly potřísněny krví našich nejbližších!

Chtěli jsme tedy jít alespoň pohromadě, jako obecenství, rodina, sbor, ale to bylo právě úplně vyloučeno. Ovšem i tak jsme s Boží pomocí udrželi skoro vše ve vlastních rukou.“

„Jak jste to zařídili?“

„Dost jednoduše. S každou skupinou každý den bylo vždy několik zkušenějších písmáků, kteří mohli pomoci. Před vstupem každého z nás do kanceláře jsme byli všichni pohromadě a toho, kdo byl uvnitř, jsme modlitebně podepírali. Také jsme hned o všem novém a nečekaném hovořili. Já jsem šel až druhý den s druhou skupinou – byly to vždy jen části rodin, střídali jsme se, protože všichni najednou z domu na celý den nemohli. První skupině sloužil bratr Švec a hlavně můj jmenovec, také Pavel, syn Jana Kováře, to je výborný čtenář, už jsme ho zaučovali pro další práci. Druhý den zrovna přede mnou šel Jiří Smejkal, ten se nechal trochu unést, ale celkem správně, když ho už moc přemlouvali, připomněl jim, že je to marné a citoval jim z Písma Gal 1,8: „Ale bychom pak i my neb anděl s nebe kázal vám mimo to co jsme vám kázali, prokletý buď.“ Zlobili se, i když dávno byl za dveřmi. S námi sloužil druhý den také Jan Novák. Třetí den byla většina žen, ty vedla i moje Marianna, ale hlavně vdova Švecová a Marianna Koutná, ty měly pak víc pomocnic – Mariannu Kašpárkovou, Voršilu Tomášovou a jiné. S poslední skupinou z Radlic byl Pavel Novák, nynější žena mého otce Markéta – otec sám pro nemoc osobně nemohl – můj nejstarší syn Vítek i má milá sestra Voršila, která je jménem i duchem mamincina, a ještě některé jiné.“

„Hlásili jste se všichni k Augšpurské konfesi?“

„Bylo to tak domluveno, ale většina prostě ohlásila, že jsou evangelíky bez dalšího upřesnění.“

„Ale čekáte teď přece luterského pastora ze Slovenska, že?“

„To čekáme a těšíme se na něho. Až přijde, bude to pro celé okolí jasným důkazem, že jsme povolenou i když trpěnou církví a mnozí, kteří jsou zatím nejistí a nedůvěřiví, budou utvrzeni a uklidněni.“

„Myslíte, že si se svým příštím duchovním správcem budete rozumět?“

„Doufáme v to. Podívejte se, hned v zimě nám bylo jasné, že kazatele podle Praxis, kazatele našeho ducha, nedostaneme. Co nám zbývalo? Nejsme bohatí, spíše tady na té zemi plné kamení přechoasto trpíme nouzi, když je neúroda nebo něco mimořádného. Koho můžeme pozvat, aby snášel s námi naši bídu? Kazatele sesterské církve, který by byl mocen našeho jazyka! Takového lze nalézt u bratří luteránů v uherské Horní zemi, u Slováků, a k těm jsme se s prosbou obrátili. Věříme, že nám ten dobrý bratr porozumí, jako nám rozuměli kazatelé ze Žitavy i z Horní země v minulých dobách. Nebyli všichni stejní, v něčem se jejich pohled lišil od našeho, ale se všemi těmi věrnými a obětavými bratry nás pojila celým životem vždy znovu proboujovaná víra podle evangelia Ježíše Krista bez všech lidských přídavek, životodárná láska i uprostřed nesnází a trápení a naděje proti naději. Je možné, abychom se nesešli i s novým naším pastorem, když se vroucně na modlitbě soustředíme na jedno potřebné a nám všem společné?“

Díváme se s pochopením do těch moudrých a laskavých očí, jimiž se na nás dívá zkušenost dovršeného úsilí předtoleranční církve. Uvědomujeme si, že tady končí jedno bojování a další již začíná. Prostí bojovníci i mučedníci, kteří pronesli generacemi živý odkaz zakotvenosti církve, aniž by si bolestínsky ohledávali své rány, aniž by zahořkli v nenávisti či beznaději, vyrývají do země nesmazatelnou stopu.

A nedělní den se poznenáhlu zase přenesl o dvě století dále a cítíme vděčně, že tyto viditelné stopy minulých svědků jsou a provždy zůstanou součástí dějin církve a svou živou a srozumitelnou řečí pomohou mnohým.

7. CHLĚB NÁŠ VEZDEJŠÍ (Voršila Poláčková)

Z otevřených dveří síně Poláčkova statku v Radlicích¹ vychází příjemná a v této době přede žněmi už tak vzácná vůně čerstvě pečeného chleba. Malou chvíli počkáme, až dvě ženy, stará i mladá hospodyně, dokončí svou práci. Jsou obě jen nalahko, ve všedním, tváře jim planou horkem u pece, ale svou práci dělají nějak svátečně, s vnitřní radostí a vděčností. Konečně poslední pecen upečený dokrupava našel své umístění – však musí zásoba vystačit na celý týden a možná ještě déle! Obě ženy se spokojeně usmívají a zvou nás dále. My se omlouváme, že snad přicházíme v nevhodný čas, ale starší z nich² se nás už ujímá a pobízí: „Jen pojd'te dál a pěkně se posaďte, jistě jste si přišli pohovořit s Voršilkou, bude tu hned. Já zatím udělám, co je třeba.“ To už se objevuje i mladá žena,³ zdraví se s námi pevným stiskem ruky a pak usedá a obrací se s úsměvem ke své spolupracovnici: „Odpočiňte si raději trochu maminko však to pak lehce dohoním!“

„Aspoň tedy na děti dohlídnu a pak se vrátím,“ odpovídá tchýně a už prochází přes sluncem zalitý dvorek do humen.

„Vypadá to, jako by tu mezi tchýní a snachou panovala ta nejlepší shoda – to vždycky nebývá!“ Začínáme položertem polovážně, zjištěním i otázkou. Voršila Poláčková přikyvuje: „Někdy to opravdu mezi lidmi nebývá, jak by mělo být, ale je to zbytečné. My se s maminkou – nebo teď vlastně bábinkou, co máme naše děvčátka – dobře shodneme. Rozumíme si v tom hlavním a to se pak dá i o všem ostatním lépe domluvit. Maminka Poláčková byla ostatně i sestrou a přítelkyní mé vlastní maminky⁴ – myslím sestrou v obecnství víry lásky a naděje.“

„Už dlouho žijete v Poláčkově domě?“

¹ Radlice čp. 24 – viz plánec Radlic dle rekonstrukce na základě urbářů.

² Vdova Alžběta Poláčková žila s dospělým synem Jakubem na výměnku čp. 24 – viz toleranční přihlášku.

³ Voršila Poláčková roz. Štěrbová, narozena 18. 8. 1752, se provdala 24. 11. 1771 za Matouše Poláčka v Radlicích čp. 24 (viz Matrika nar. a odd.).

⁴ Jde o Voršilu Koubovou, podruhé provdanou Štěrbovou, roz. Příbylovou.

„Jedenáct let⁵ – ale známe se všichni od mého nejtěplejšího dětství. Však vidíte, stačí se podívat z okna přes náves a díváte se div ne rovnou do oken světnice, kde stála moje kolébka.“⁶

„Však tam jistě často docházíte!“

„To ano, žijeme vlastně stále všichni pohromadě. To naše obecnství není jen sváteční, ale je i oporou do všedních dnů. Nevím, jak by to bylo bez něho se mnou v dětství dopadlo!“

„Vy jste byla tehdy ještě děvčátko, když vám rodiče odvedli do vězení, že?“

„Bylo mi tenkrát jedenáct let a bratru Mikuláši, co loni zemřel,⁷ třináct. A neodvedli nám jenom rodiče, ale i všechny tři starší sourozence.⁸ Také Vavřince Sojku,⁹ který žil s rodinou u nás v podruží. V domě jsme zbyly my dvě děti a v podružské chalupě mladí Sojkové. Vavřinec Sojka, který byl s našimi ve vězení, byl v té době už dvojnásobný vdovec.¹⁰ Z dětí z obou manželství byl tehdy doma Pavel,¹¹ který zůstal svobodným mládencem a bylo mu už přes čtyřicet let, a pak dospívající děvčata z druhého manželství – Bětuška a Dorotka.¹² Bylo to hodně zlé. V jiných případech, když se rodině přihodilo nějaké neštěstí a rodiče onemocněli nebo zemřeli, mohli nějak pomoci či přispět kmotři nebo příbuzní. Naši kmotři¹³ – všech nás Koubových i Štěrbových dětí – však krátce před tím v Dačicích zemřeli a většina příbuzných nejen v Radlicích a Šachu,¹⁴ ale i v jiných obcích v okolí byla ve vyšetřování a ve vězení. Zůstali jsme věrně při sobě – nás pět zbylých v obou spojených staveních, ale bohužel jenom jeden z nás opravdu byl dospělý člověk. Nemohli bychom to zvládnout a udržet až do příchodu sourozenců – žili jsme sami skoro dva roky – kdybychom neměli dobré zázemí v obecnství sboru. Jak jsme do hloubky porozuměli třeba verši o mocné přímlyvné modlitbě církve Kristovy: „Modlitba pak ustavičná dala se za něho od církve“ – to bylo živé a přítomné. Ovšem nemodlili jsme se jen, aby nastal zázrak, ale abychom vydrželi spolu s dospělými jakékoliv tříbení a aby také ostatním dal Bůh síly i porozumění. Kde zůstal v domě hospodář nebo hospodyně, kde unikli vyšetřování, tam se střídali v pomoci hlavně nám dětem. A tak jsme se přece nakonec dočkali návratu Pavla, Kateřiny a Justiny a pak už to šlo lépe, i když ne vesele.“

„Nejtěžší bylo asi čekání na rodiče?“

„Jistě, a ještě těžší potom bolest a zklamání, když jsme viděli, že maminka se vrátila domů jenom umřít.“¹⁵

„Vy jste byla nejmladší, postihlo vás to asi nejvíce.“

„Nejen proto, že jsem byla nejmladší – šlo mi tehdy na čtrnáctý rok. Nebyla jsem však už ani dítě a mohla jsem dost dobře chápat, koho ztrácím. Starší sourozenci i bratr Mikuláš – ty dva roky rozdílů mezi námi znamenají hodně! – měli možnost projít více či méně maminčinou školou až ke chvíli, kdy jsme směli poprvé přistoupit k Večeři Páně. Já už ne! Trochu mi to vynahrádila babička Příbylová ze Šachu,¹⁶ ale ta už byla hodně stará a unavená. Vděčně vzpomínám také na Vavřince Sojku. Vrátil se dřív než naši – mohl totiž dokázat, že

⁵ Svatba 24. 11. 1771 s Matoušem Poláčkem.

⁶ Radlice čp. 7, 3/4lán.

⁷ Mikuláš Štěrba, nar. 30. 11. 1750, † 4. 7. 1781.

⁸ Pavel Kouba, nar. 1740, † 1803, Kateřina Koubová, provd. Tůmová, nar. 1742, Justina Koubová, nar. 1746.

⁹ Vavřinec Sojka z radlic čp. 6, šindelář, v době procesu 60letý. Zemřel 8. 2. 1777, jeho první manželka Alžběta, druhá Anežka Lahodná.

¹⁰ Viz pozn. 9.

¹¹ Pavel Sojka, nar. 1719.

¹² Alžběta provdaná Tuiflová z Lipnice, sňatek 1776, Dorota, svobodná, Radlice č. 6 – podle tol. přihlášek jsou Pavel a Dorota Sojkovi vedeni jako čeled' v domě č. 6.

¹³ Josef Smetana neboli Vokoun a Salomena, jeho žena z Dačic.

¹⁴ Např. Marek Vavřinec, Radlice čp. 9, Příbyl Jan ze Šachu čp. 22 s manželkou Veronikou a matkou Mariannou, Příbyl Josef ze Šachu čp. 6 se ženou Mariannou.

¹⁵ Voršila Koubová † 9. 11. 1765.

¹⁶ Marianna Příbylová, Šach, nar. circa 1688, † 1767.

právě v době, kdy se po vsi hledaly knihy, pracoval celé tři neděle v panské přádelně v Telči.¹⁷ Přesto mu započítali jako trest více než roční vazbu. Vavřinec Sojka měl bystrost úsudku i zkušenost, byl i velmi praktický člověk. Vyznal se v zemědělské práci, dovedl vyrábět i šindel. Přitom stále přemýšlel, četl v knihách – vždyť přece u nás byla knihovna! A jeho děti četli s ním. Mého otce u soudu hájil, snažil se odvést od nás pozornost, bohužel marně.“

„Na tatínka jste zatím při vyprávění nezapomněla – což na toho jste se netěšila?“¹⁸

„Těšila, jistě – a jak! Ale musela jsem si hodně dlouho počkat. Tatínek byl po tom všem mučení a nucených prací na Špilberku ještě pak odveden k vojsku.¹⁹ Vrátil se až po několika letech, těsně před mou svatbou. To už byl ženatý bratr Pavel, také sestry se vdaly; po mé svatbě zbyl s tatínkem doma jen Mikuláš. Bratr Pavel už hospodařil na rodinném statku Koubů, rodina se mu pomalu rozrůstala, tak tatínek se zařídil v chalupě²⁰ a Sojkovi tam zůstali bydlet s ním a Mikulášem. Tak to bylo pořád, i když se tatínek zakrátko znovu oženil.²¹ S jeho ženou Markétou²² si dobře rozumíme, ona se opravdu snaží být nejen hospodyní, ale i učitelkou dětí i ze sousedství. Má také ještě dvě vlastní děti,²³ mám další nevlastní sourozence, dvě holčičky o málo starší než jsou ty mé!“²⁴

„Jak je to ale možné, že se všichni snášíte? V jednom rozděleném statku, ve dvou staveních tam je rodina vašeho bratra, vedle už docela nevlastní rodina jeho otčima, pak podružská rodina Sojkova.“

„To ještě není všechno! Také jsou tam i svobodní sourozenci Pavlovy ženy!²⁵ A v sousedství rodina jedné z provdaných Sojkových dcer!²⁶ Jenže na tomhle všem přece nezáleží! My se nedělíme podle toho, z kterého manželství kdo pochází, jestli je hospodář nebo podruh. Sojkova děvčata četla stejné knihy jako my, zpívala stejné písně a společně jsme prožívaly bídu i radost. Tatínek má stejně rád Pavla i mne i ostatní. Také jsme takhle v houfu šli letos na jaře na kancelář k slavnostním přihláškám, samozřejmě na dvě části, abychom se vystříдали. Nejdřív šla z naší skupiny Markéta, nynější tatínkova žena, za ní Pavlův nejstarší syn Vítek, pak jeho strýc a teta, Pavlův švagr a švagrová. Hned za nimi šli Sojkovi i Anna, která si vzala Procházku a potom už já s maminkou Poláčkovou,²⁷ ostatní šli o den dříve. A takhle je to vždycky. Viděli jste v neděli na shromáždění, že se držíme slov Písem: Jeden jest Mistr váš, Kristus, vy pak všichni bratři jste.“

„Škoda, že jste se takhle nemohla rozhovořit i před komisí, bylo by to bývalo jistě zajímavé, co by na to komise řekla.“

„Něčeho jsem se sice přece jen nezdržela; i tatínka jsem jim připomněla,²⁸ ale uznávám, že starší správně rozhodli, že na kanceláři není správné místo k zásadnímu rozhovoru. Ačkoliv,

¹⁷ „Jeho dcera umí málo číst a kancionál jenom přinesla domů, nikdy ji neslyšel mluvit proti katolické církvi, stejně tak jako svého hospodáře Štěrba.“ Proces, s. 239 (v té době byl V. Sojka pryč, dělal v panské přádelně tři neděle).

¹⁸ Jiří Štěrba, Radlice č. 6 (původně č. 7), nar. circa 1715, † 1788.

¹⁹ Zápis úmrtí syna Mikuláše – syn Jiřího Štěrby, egregii militis Hildburghausenského regimentu.

²⁰ Josefský katastr uvádí čp. 6 – chalupa bez půdy, hospodář Jiří Štěrba, čp. 7, Plán, hospodář Pavel Kouba.

²¹ Jiří Štěrba, tehdy ještě hospodář na čp. 7, se oženil v roce 1772 s Markétou, roz. Lojkovou, z Radlic.

²² Markéta roz. Lojková z Radlic.

²³ Anna a Marianna Štěrbová – Anna byla starší než 7 let, proto se musela sama přihlásit, Marianna byla mladší.

²⁴ Kateřina a Marianna Poláčkovy z Radlic, obě mladší než 7 let, hlášeny pouze rodiči.

²⁵ Sourozenci Marianny roz. Macků z Radlic – Pavel a Marianna Macků.

²⁶ Anny Procházkové roz. Sojkové (manžel Vít Procházka), provd. 1753, z chalupy čp. 15, dvě malé děti Matěj a Jakub.

²⁷ Dle tol. přihlášek z Dačic od 11. 3. 1782 je sled následující: Markéta Štěrbová, Vít Kouba, Pavel Macek, Marianna Macková, Pavel Sojka, Dorota Sojková, Anna Procházková, Alžběta Poláčková, Voršila Poláčková.

²⁸ Voršila, žena Matouše Poláčka: „Jsem evangelička od mládí, protože můj otec byl také evangelík a pak dostal rány. Nevěřím v očistec a v přímělu svatých, vím, že žijící mezi sebou a jeden za druhého mají se modlit, ale ne za mrtvé. Věřím, že jsou dvě svátosti a přijímání pod obojí způsobou. Jinak nic nevím, tak zůstanu.“ (doslovný záznam písaře).

máte pravdu, nezajímavé by to nebylo. To jsem si uvědomila, když jsem mluvila s vdovou po Jakubu Švecovi, Mariannou. Vyprávěla mi, jak v jejich skupince se Voršila Tomášů proti úmluvě prořekla, že lze naši víru nazvat i husitskou podle knihy kterou má doma. Nato chtěl duchovenský komisař vědět od další Marianny Kašpárkové už více. Jak prý to je vlastně s tou vírou. Marianna měla už dost vytáčení, tak mu jasně řekla, že jde o víru, která se zakládá na slovu Božím. Eva Marková, která šla za ní, měla plnou hlavu starostí o nemocného muže a odmítla dál hovořit. Vynahradili si to pak, když vešla Marianna Švecová. Hned na ni, zná-li evangelickou víru, jak je to tedy při ní s milostí a skutky. Marianna tu chvíli nechala úmluvu úmluvou, řekla si prý, co si na ní, na staré ženě už vezmou. Prohlásila jim podle Jakubovy epištoly, že víra bez skutků je mrtvá, ale že jde o jiné skutky než záslužnické, o skutky víry. Když na ni začali křičet, že při takovém výkladu nikdy nebude spasena, že jen oni mají pravdu a jejich církev jediná vede ke spasení, řekla klidně, že v každé církvi může být člověk spasen, když mu jde především o Ježíše Krista a jeho následování. Ježíš je přece Spasitel a žádná církev není samospasitelná. Když se zase začali rozčilovat a přemlouvat k odstoupení, pak jenom řekla: Čím mne chcete ohrozit? Raději zemru, než odstoupím. Což mne můžete odloučit od lásky Kristovy? – Škoda, že jsme všichni a všechny nemohli říci více, mnohem více, než jsme směli!“

„Opravdu škoda,“ slyším ode dveří, jimiž vchází s maličkou vnučkou v náručí Alžběta Poláčková a pro sebe i pro nás říká: „Ano, slyšíte ji – Voršilu Poláčkovou, dříve Štěrbovou – nebo snad Voršilu Koubovou-Štěrbovou, v mládí Voršilu Příbylovou ze Šachu? Víte někdy se mi zdá, že si je jakoby pletu, splývají mi, tak jsou si podobné – matka i dcera. Jednu jsem znala a druhou znám – ale je to stále tentýž hlas, hlas věřícího srdce i ducha“ –, končí už docela tiše – spíše pro sebe.

Tak blízké, tak známé je všechno, jako bychom včera tu byli... říkáme si v duchu s Petrem Kříčkou, když sedíme nade vsí směrem k Lipnici a máme celé Radlice před sebou jako na dlani. Jak důležité je v každé době umět si seřadit dobře hodnoty lidského života a dlouhodobě poznávat nezaměnitelnost té nejvyšší. „Slova, která jsem vám mluvil, jsou duch a život“ (Jan 6,63). V nich poznáváme potřebnost vezdejšího chleba, samozřejmost shody slov i skutků a hloubku lidských vztahů od kolébky až..., až kam vlastně, když život věčný v Kristu Ježíši nezná žádných hranic?!

8. ZKOUŠKA DĚTÍ (Kateřina Kovářová)

Slunečné letní odpoledne se zvolna nachyluje k večeru. V loučce nad Radlicemi je malá studánka. Žízeň jsme již zahnali a je nám dobře nade vsí. Před dvěma sty lety bychom na ni z tohoto místa nedohlédli, neboť všude okolo bývalo panství hlubokého lesa. Za námi se temně zelená protáhlý zalesněný hřeben, jímž máme projít do Lipnice. Právě z tohoto směru slyšíme veselý hovor i smích malé skupinky dětí. Čtyři děvčátka a chlapec, všichni jen na lehkou v šatech z domácího plátna, v rukou hliněné džbánky plné voňavých červených trávnic. Když nás spatří u studánky, zastaví se, pak se jim rozzáří oči a bez obav k nám přicházejí, vesele pozdraví a střídavě se naklánějí nad studánkou.

„Vy se nebojíte cizích lidí?“ ptáme se s podivem a čekáme, co na to děti odpoví. Podívají se na sebe, rozesmějí se a jedno z obou větších děvčátek, asi dvanáctileté, odpovídá: „Vy přece nejste cizí, vy jste naši, našeho ducha a naší víry a hned jsme vás poznali. Rodiče i naši starší nám o vás říkali. Kdyby to byl někdo z kanceláře nebo z myslivny, to pak bychom je pozdravily a co nejrychleji utekli.“

V duchu jsme si řekli, že tam kde je důvěra dětí, tam je v duši dobře.

Ptáme se na cestu do Lipnice. Děti nám radí, abychom jen šli pořád tou cestou, co ony přišly, pořád dolů, až přijdeme k potoku a ten nás už do Lipnice dovede. Ale to se již děti rozsadily do trávy, když jsme projevíly přání si s nimi pohovořit.

„Máte opravdu krásné jahody, to nesete domů mamince?“

Menší, ale zřejmě dost kurážná dívka nás opravuje:

„Neseme je maminkám – ke mně patří tuhle Frantík a tady Vorša je sestra Katky. A Marjánka je Zoubků.“

„Ty se taky ve světě neztratíš, jako ta starší – jak že se jmenuje? Katka?“ Útlá, jemná Marjánka se konečně taky přidává: „Katka si dovede vždycky poradit a nebojí se, moc rádi s ní všude jdeme. Však nám bylo líto, že s námi nemohla, když jsme museli do Dačic!“

„Copak jste dělali v Dačicích?“ Děti se po sobě podívali, aby se dohodli, kdo bude odpovídat, a pak už se ujímá slova Katka.

„Víte, když se tady v Radlicích v zimě naši rodiče přihlašovali k evangelické víře, tak s nimi šli i starší sourozenci, ale my menší ne. Nás tam rodiče jenom dali zapsat a mysleli, že to bude v pořádku. Ale nebylo. Někdy po velikonocích jsem slyšela jak říká tatínek mamince, že to asi jinak nepůjde, než že budou muset před komisi i ty děti. Opravdu přišlo takové nařízení, že všechny děti, kterým je víc než šest let, musí se přijít sami přihlásit jako dospělí.“

„To jste šli sami?“

„Do Dačic jsme sami nešly, ale tam před komisi už musel každý sám. Já jsem před měsícem při tom hlavním přihlašování s ostatními nebyla, měla jsem tenkrát horkost a musela jsem ležet, tak to vím jen od ostatních. Já jsem pak byla minulý týden, zbylo nás z každé vsi jen několik, kdo byl před tím nemocen.“

„A kolik dětí šlo z Radlic poprvé?“

„Asi dvacet.“

„A šli s nimi tedy dospělí?“

„Několik jich šlo – zrovna tady tatínek Anežky a Frantíka, maminka Aničky Šterbové a jiní.“

„Jak jste se na to připravovali?“

„Byli jsme už vlastně všichni nějak připraveni. Celou zimu jsme v klidu probírali naši evangelickou víru a už jsme při tom nemuseli chodit na katolický katechismus. Samozřejmě, předtím, než jsme šli na kancelář, nám rodiče i sourozenci řekli, jak to dělali sami a jak to teď máme dělat my.“

„A jak to vypadalo na té kanceláři?“

„To vám poví spíše někdo z těch, kdo tam tenkrát byl, třeba tady Marjánka!“

Díváme se tedy s očekáváním na jemné, ale bledé děvčátko (jehož maminka byla z jara na smrt nemocná a jen zvolna se uzdravuje), které tiše začíná vyprávět: „Přišla jsem do velké místnosti, kde bylo moc pánů. Jeden byl kněz a ti ostatní měli krásné šaty jako pan správce. Všichni se mne pořád vyptávali a pořád mne zkoušeli. Co jsem věděla z toho, když jsem ještě chodila na katechismus, to jsem odpověděla. Pak mně začali říkat, když to umím, proč u toho nezůstanu. Některý z těch pánů křičel, jiný se zlobil a některý mne pěkně přemlouval. Já jsem věděla, že mám na všechno odpovědět jenom, že chci být stejně víry jako rodiče; tak to říkali ostatní také. Ale když mne tak všichni přemlouvali a zlobili se, tak jsem to nevydržela a vyznala jsem také, že se mně to samotné líbí, že tu víru chci mít. Dívali se pak na mne, až jsem se bála, ale pak jeden z těch pánů povídal: Tak ji už nechte a pošlete pryč, s tou také nic není. Až teprve venku jsem si pořádně oddychla.“ – Po malé chvíli pokračovala zase Katka: „Marjánka nebyla jediná, kdo to nevydržel a řekl více, než bylo ujednáno. Jenda Koubů to udělal také – řekli mu totiž: Aha, ty jsi syn Pavla Kouby, tak ty musíš být podle otce! Jenda je dost prudký, tak řekl hezky jasně: to není pravda, já ne kvůli otci, ale protože to sám chci a je to marné, jinak neudělám. Matěj Koutný také zapomněl na opatrnost a vykládal, jak se učil evangelické vyznání. Víte, ale nedá se tomu divit, že to člověk nemůže vydržet. Já jsem to asi minulý týden také přehnala, ale když oni mne k tomu vlastně dohnali! Však jsem pak o tom mluvila s mým starším bratrem Pavlem – ten šel tenkrát s námi – a on mi řekl, že mi rozumí a že jsem to nakonec udělala správně. Tak ti komisaři na mně spustili, že jsem už dost velká, abych věděla, že v tomhle se člověk nemusí řídit podle rodičů, že má jít za správnou vírou, i

když se rodiče mylí, a tak pořád dokola. A já jsem nakonec řekla: Však také jdu vlastní cestou, já bych totiž chtěla být evangeličkou, i kdyby moji rodiče zůstali v katolické církvi. Tu chvíli jsem myslela, že se na mna všichni vrhnou. Chvíli se dohadovali, ale pak mne přece jen nechali jít. Já vím, že to bylo pro ně hodně silné, to jsem si pak uvědomila, když jsem si vzpomněla na děti Tomáškoví a Marjánku Beranovou z Volfířova.“

„A copak se s nimi stalo?“

„Naštěstí nic, vyřídilo se to dobře, říkal tatínek. Ale jejich rodiče jsou každý jiné víry. Tatínek Tomášků se sice přihlásil, ale potom dostal strach a zase odstoupil. Maminka a starší děti jsou všichni evangelíci. Tak Barunka a Jakub chtějí být také. U Beranů je to zase obráceně. Marjánka chtěla být evangeličkou jako tatínek, když maminka zůstala katoličkou. Představte si, že je prý všechny chtěli vzít z domova a dát někam do katolických rodin na vychování! V Dačicích to tak chtěli udělat, a prý i ti vyšší páni v Jihlavě, ale nakonec ti ještě vyšší nedovolili, a tak jsme si všichni oddychli.“

„Takže teď už jste byli všichni u přihlášek?“

„Teď už ano – ale představte si, že musel i takový chudáček, jako je malý Martínek Kašpárků – ten je hluchoněmý, ani se s ním domluvit nemohli, ale museli ho vidět. Však jeho maminka šla také před týdnem s námi. Martínek tam byl se mnou, bylo mi ho líto, ale on dobře ví, že patří k nám a my mu rádi ve všem pomáháme.“

Díváme se do odhodlaných dětských očí dívky Kateřiny Kovářové, dcery starého písmáckého rodu svědků a vyznavačů, kterým vždycky Kristus za škody stál, a cítíme hloubku Kristových slov: Nechte dítek jíti ke mně a nebraňte jim, nebo takových jest království nebeské.

Katka, Marjánka, Vorša a Frantík a ti ostatní, kteří šlapali v červnových dnech na dačickou kancelář jako věrní svědkové toho, který s nimi zůstane po všechny dny...

Snažíme se zahlédnout v budoucnosti bábinu Katky, Voršily a Marjánky, dědy Frantíka a Pavla i ty ostatní, jak slábnoucím zrakem pohlížejí na radost svých vnuků ve chvíli, kdy tolerance se změnila v rovnoprávnost. Vnukové těchto vnuků však teprve budou smět navázat tam, kam směřuje touha čistého očekávání dítěte na počátku toleranční doby!

A ještě na něco myslíme, co v témž duchu bylo nejen vysloveno, ale i prožíváno za dob nesnadných, a to i v počtu sebeskromnějším: Aby všichni ode všech vyučování byli. A tak tedy i za toto poučení chceme dětem poděkovat, ale jak jsme se zamysleli – vidíme už jen malou skupinku dětí těsně na okraji Radlic, která se ještě naposled otočí a mává nám... Jste naši a my jsme vaši a co znamená pouhých 200 let nebo necelých 2 000 let od apoštolského obecnství.

9. STARÝ A MLADÝ RYCHTÁŘ (Tomáš Šimandl)

Ze stinného zalesněného údolí vycházíme na volné prostranství, kde nás vítají slunečním žářem rozpálené doškové a šindelové střechy Lipnice. Ovzduší jako by zhoustlo, obloha potemněla. Ve vsi je všude nezvyklé ticho. Procházíme polovinou obce, aniž bychom se s někým potkali. A už jsme na místě u domu lipnického rychtáře. Vcházíme na dvůr, ale i tady je ticho, ani pes neštěká. Jen zezadu od kolny je slyšet klepání a pravidelné údery. Tady ve stínu sedí na dřevěné stoličce drobný štíhlý stařec s řídkými, skoro už bílými vlasy, a kolem něho na hromádce složené leží cepy i jejich části a jiné drobnější náradí. Musíme pozdravit znovu a hlasitěji, když přistupujeme až k Tomášovi Šimandlovi; v osmdesátce už sluch tak neslouží jako zamlada.

„Jste pořád tak pilný, i v tom horku před bouřkou! Zdá se, že jste jediný ve vsi u práce!“

„Ale kdepak,“ usmívá se dlouholetý rychtář obce Lipnice, „to byste tomu dali! Právě, že je před bouřkou, je všechno venku. Kdo nemusel na panské, každý šel honem aspoň zachraňovat seno, bylo pěkně proschlé a kdyby do toho spadl nějaký příval, co by to bylo za škody! To víte, my musíme počítat s každou otýpkou sena, a což teprve ve žních! Tady u nás na kopcích

je úroda malá, kolik toho musíme odvádět na kontribuci – často nezbude ani na holé živobytí, když je hubený rok! Jako zrovna v tom čase před deseti léty... Byla taková neúroda, že jsme jedli kdejakou bylinu, div ne i kůru ze stromů, a přece tolik lidu hlady pomřelo! I kontribuci nám tenkrát museli slevit, a to už je co říci! Jenže to i páni správcové i šafáři věděli, že když nezbude ani na setí, nebude to škoda jen pro poddaný lid, ale i pro ně.“

„To jste byl ještě rychtářem v tu dobu, bratře Šimandle?“

„No, to už ne, to už jsem byl starý, ale hlavně to už bylo po tom soudu.“ – „Vy jste byl také souzen společně s radlickými, šachovskými a dalšími evangelíky?“

„Ano a to jsem tenkrát ještě rychtářem byl. Jenže to bylo už předtím takové nejisté, na kanceláři v Dačicích ani na faře v Rudolci mne neměli moc v lásce. Nedokázal jsem se úplně přejinačit – a ani jsem to nechtěl. Pořád jsem byl v podezření z kacířství, ale přitom jsem se pánům hodil, že jsem byl čtenář a mocen slova i písma a v mnohém si poradil, když bylo třeba. Já vím, že v Radlicích byl rychtář vždycky tajný bratr, ale tam to bylo něco jiného, to je od dávných časů celá obec evangelická, stejně jako Šach nebo Lhota. Tam je neevangelík jen řídkou výjimkou. Ale tady u nás v Lipnici je na třicet stavení a evangelíci žijí jen v pěti! Když jsem se vrátil z vězení, hodně sousedů mi vyčinilo, jak jsem celou obec uvedl v posměch a hanbu; jak k tomu prý přijdou oni, pořádní věřící, aby se o Lipnici po celém kraji rozhlašovalo, že má za rychtáře kacíře!“

„Možná, že bez té rychtářské povinnosti i pocty byste to byl měl jednodušší.“

„Asi máte pravdu, ale já jsem to vzal tak, že někdo to dělat musí a jednání na kanceláři nebylo vždycky příjemné. A bratři starší, když měli rozhodnout, zda to mám vzít nebo odmítnout, dlouho se radili, než řekli: „Je to služba nesnadná, ale ty jistě poznáš, až kam můžeš jít. Měj důvěru k nám, jako my ji máme k tobě a Bůh nám společně pomoz!“ – Sám jsem již měl jakýsi obraz všeho, kde bych mohl být sousedům a celé obci prospěšný a kde budu hledat dobré důvody. Když jde rychtář moc pánům na ruku, potom běda obci. Tak jsem se snažil to zprostředkovat, jak jsem nejlíp uměl. Jenomže jsem měl jednu velkou vadu: víte, já jsem býval dost paličák – a vlastně dodnes jsem – a když už se mi něco zdálo moc, tak jsem to nevydržel neřici. Takové ohlupování lidí nálezky lidskými a pověrečnou modloslužbou, jaké se tu za mého dospělého věku provádělo, si přímo vynucovalo, aby to člověk ostatním vysvětloval a poukazoval na prostou pravdu evangelia.“

„Bohužel právě rychtář si něco takového mohl dovolit ještě méně, než někdo jiný, že?“

„To je jisté. Víte, já jsem totiž musel přísahat. – Ne, nic mi neříkejte, já vím, co stojí psáno v Písmu, ale to byl předpis, rozumíte? Kdybych byl odmítl, nebyl bych mohl být rychtářem a nemohl bych se pokoušet pomáhat obci. To bylo zrovna tak vynuceno, jako když se museli naši lidé jít sezdat v katolickém kostele! My jsme to za svátost neměli, a přece jsme všechno museli podniknout jako praví katolíci. Co jsme měli jinak dělat? Jinak bychom se nemohli ženit a vdávat a naše děti by byli k posměchu a trápení, bez opory otce a rodiny! Tak jsme to vzali jako nutnost podle lidského zákona. A ve shromážděních pak jsme sami prosili po způsobu našich předků o sílu, abychom nepřestupovali Boží zákon. Takhle jsem složil i tu hroznou přísahu, že musím vyhlazovat kacířství – víte, přísahal jsem vlastně, že vyhladím i sám sebe! A pak jsme ve shromážděních prosili, aby mně i nám všem dal Bůh moudrost i sílu vyhlazovat nebo alespoň umenšovat to opravdu zlé a nebezpečné – lidský hřích. Mnoho jsme se napřemýšleli o tak zvaném kacířství mistra Jana blahé paměti, o neodporování zlému, o světské moci a jiných důležitých věcech.

Bohužel, tuto přísahu mi pak u soudu pořádně připomněli; vlastně už dříve, tady doma, když mne tamhle v té světnici misionář tak hrozně mlátil, až se mi tmělo před očima a v hlavě mi hučelo. Od té doby i špatně slyším. Chtěl také knížky, zapíral jsem je, nakonec přece jen něco našli. Jakmile byl člověk označen jako kacíř, ani duchovní ani světská vrchnost v něm neviděla člověka. Tak je proměňoval lidský zákon a lidské nálezky! Však jsem jim ty naše drahé knížky, které vedou k Bohu, nejednou připomněl! Vidíte, ani dnes to ještě nevydržím

neřící, co si myslím, když už se mi to zdá moc! Jako nedávno na kanceláři při přihlašování. My jsme šli skoro poslední, naše obec – totiž podle toho, jak nás povolávali. Věděl jsem, že někteří už tam nemají chuť jen stát a hrát si na hlupáky, kteří neumějí číst a psát a nic nevědí. Ačkoli vím, že to bylo ze začátku rozhodnuto správně. Aspoň něco, maličko, říci a připomenout. Aspoň to snad může starý člověk nad hrobem! Tak jsem jim pověděl docela bez obalu, že jsem evangelíkem od mládí, že mi vzali knížky a donutili mne žít navenek katolicky, ale že jsem stejně zůstal vždycky tajně evangelíkem. Seděl tam i dačický pan správce, ten se vám na mne podíval. To jsem pak měl věřit, že takovou vrchnost máme od Boha!“

„Však jste tam z Lipnice nebyl sám – jistě jste se měl o koho opřít!“

„To měl! – zrovna po mně šel soused Mucha, však ten jim to pěkně rozebral a nakonec řekl, že kdyby mu to vyvraceli třeba slovy Písma, tak je to marné, protože slova se mohou různě vykládat i překrucovat. Jeho dcera Kateřina to udělala zas úplně jinak. Byli z toho docela vyvedeni z míry. Řekla jim jasně, že je ze starého evangelického rodu, že už její babička i prababička byly evangeličky; pak začala odpovídat na první katechismovou otázku o Bohu ve třech osobách a pak najednou řekla, že dál nic neví, naučí se to a že už nebude odpovídat. Když viděli, že jí k řeči nepřinutí, poslali ji pryč. Tihle Muchové, to je opravdu věrná stará rodina, původně žili v Heřmanči ještě v době, kdy tam před sto lety bydlel poslední kazatel starého sboru.“

„A vaše rodina se s vámi přihlašovat nešla? Nebo už po tom soudu dostali strach?“

„Ale kdepak! To víte, že šli všichni, moje snacha – syn už zemřel –, i moji vnucci a vnučky. Všichni byli se mnou, jen ta nejstarší ne, protože ležela právě v šestineděli s mým nejmenším pravnoučátkem Voršilkou. Ta nejstarší vnučka mi kdysi působila starost, co jsem se za ni namodlil. Vzala si nového lipnického rychtáře z vůle vrchnosti, Martina Kadlce, katolíka. Báł jsem se, teď že se rozloží zevnitř to, co se zvenku rozložit nedalo. A vidíte! Marianna vychovala všechny své děti dobře ve víře našich otců – však ty starší se byly přihlašovat také – a se mnou šel ke komisi i její muž, nový lipnický rychtář, můj nástupce!“

Starý rychtář se sklání nad svou prací, ale my jsme postřehli, že oči se mu lesknou víc a že si utírá slzy, aby lépe viděl na své dílo. A my v duchu vidíme tu nevšední práci, trpělivé, dlouhodobé usilování na modlitbě i dobrým slovem a příkladem, aby evangelický životní postoj byl hodnověrný a stálo za to ho následovat, ať je čas pokoje nebo čas tříbení.

10. NA LOUČCE U LESA (Jan Molín)

Tichým a svěžím letním jitem, plným vůně a protepleným paprsky vycházejícího slunce, procházíme probouzející se Heřmančí. Jak rádi bychom se pozdrželi, vždyť právě zde by nejstarší pamětníci starých evangelických rodin Štěrbbů, Kadeřávků a dalších mohli opět oživit své vzpomínky na vyprávění rodičů a prarodičů o posledních dnech původního sboru v tomto kraji před 100 léty! Je však před námi dlouhá cesta, vždyť máme namířeno až za Studenou do Čech. Vystupujeme na vrchol táhlého kopce a před námi se rozevívá široký pohled. Vidíme „svatou zemi“ pod Hradiskem, vpravo za hradbou lesů tušíme Radlice a Šach, pod Hradiskem těsně stuleny u sebe leží Lhota a Brandlín, který už můžeme zahlédnout. Blízko před námi vlevo vidíme nevelkou vesnici trochu odlišnou od těch, jimiž jsme prošli – jakoby protaženou a zúženou, bez návsi. Sestupujeme zvolna mezi políčky s dozrávající úrodou, svěže zelenými lukami a malými selskými i obecními lesíky. V jednom takovém zákoutí nedaleko cesty vidíme na loučce už sekáče v plné práci. Právě se na chvíli zastavil a brousí kosu. Využíváme náhodného setkání, abychom se zeptali na další cestu. Pozdravíme – a neznámý čtyřicátník v plátěných pracovních kalhotách a košili se přátelsky usměje, když odpovídá na náš pozdrav. Vypadá to skoro jako by nás znal, ale odkud?

„Vidím vás sice poprvé,“ vysvětluje ochotně náš nový známý, „ale přesto vás už znám. Slyšel jsem totiž o vás v Radlicích a když jste dali pozdravení po našem, hned jsem věděl, koho mám před sebou.“

„Vy ale nejste z Radlic – bydlíte tady v té vesnici dole?“

„Ano, mám své hospodářství tady v Maršově, ale s Radlickými se dobře znám.“

„Maršov je taky evangelická obec?“

„To zrovna ne, my jsme tu jen tři rodiny a ta jedna ještě ne celá. S některými sousedy můžeme vycházet dobře, ale žijí tu i jiní, kteří nám už připravili všelijaké hořké chvíle.“

„Máte jistě dost zvláštních zkušeností, docela jiných než v Radlicích, že?“

„V něčem máme samozřejmě potíže i podobné naděje jako v evangelických obcích, ale dost je tu i toho odlišného.“

„Vidíte, to by bylo zajímavé – škoda, že teď na nás nemáte čas a že jsme o vás nevěděli.“

„To se dá napravit, když jen chvilku počkáte a trochu se porozhlédnete. Posekám tady ten cíp a pak půjdu s vámi do vsi – máme stejnou cestu a něco si při tom povíme.“

A za chvíli již jdeme s bratrem Janem Molínem cestou k jeho domovu.

„Vy jste tu starousedlík, bratře Molíne?“

„Já ano, ale tenkrát tu byla evangelická jen naše rodina. U nás v Maršově je to opravdu trochu jiné než v okolních obcích, ať už evangelických či ne. Naše obec po třicetileté válce skoro úplně zpusťla, potom tady zřídili panský dvůr a nakonec ten dvůr rozparcelovali a tak se vlastně probudil k životu dnešní Maršov.“

„A jak to, že právě u vás došlo k něčemu takovému?“

„Víte, tady všude kolem hranice moravské a české země bývaly za starodávna samé malé rytířské statky – také se říkávalo zemanské, žádné velké panství. Hodně majitelů těch malých statků byli evangelíci. Tady v okolí se někde udrželi ještě dvacet i více let po třicetileté válce. Potom většinou všechno připadlo k velkým panstvím – k Telči nebo Dačicím. A tak to zůstalo dodnes. U nás v Maršově se lidé přistěhovali porůznu, nežili spolu rody celá staletí jako v Radlicích nebo v Šachu. Za mého mládí jsem se také v Maršově moc nezdržel, když jsem nemusel. Jak to šlo, zaběhl jsem za svými kamarády přes pole.“

„Bylo to daleko?“

„Ani ne, pro mladého chlapce skoro nic, přeběhl jsem to ani ne za půl hodiny. Nejlepšího kamaráda jsem měl v Němčicích v sousední obci, však tam podnes žije. Kromě Jeníka Plucarů jsem se hodně přátelil s mladším synem z Klepákova mlýna v Brandlíně, s Jakubem Tůmou. A vidíte, dnes je Jakub mým sousedem tady v Maršově. To už se jinak dýchá, i když to vůbec není lehké a někdy člověk ani neví, s čím najednou někteří Maršovští přijdou.“

„Jak se ten váš přítel stal vaším sousedem?“

„Na mlýně zůstat nemohl, když se oženil; tam už mlynář byl a k ženě se také přistěhovat nemohl, tam už dávno bylo plno, ba přeplněno. Víte, on si vzal Kateřinu Koubovou z Radlic, sestru Pavla Kouby, co jste u něho byli minulý týden v den Páně. Jakub se ženil s Kateřinou krátce po tom, co ji propustili z vězení. My jsme se s Jakubem vrátili dříve, započítali nám vazbu a jinak se nám podařilo svést naše vyšetřovatele ze stopy. Jenom Jan dostal čtvrt roku nucených prací v železech; ten hodně zařizoval půjčování i obstarávání knih a stýkal se mnohem častěji s dalšími evangelíky odtud až ke Strmilovu. Nejděle byla na nucených pracích Kateřina, celého půl roku! Dovedete si představit, jak jsme tady pak začínali? Dvě kacířské rodiny těsně vedle sebe, obklopené nedůvěrou, podezříváním a posměchem! A přece jsme se zakořenili, znovu a stejně jako naši předkové vychovali své děti, které nám po všelijakých těžkých navštíveních zbyly. Já jsem z přátel nejmladší, ale máme už dvě velké děti, na které se mohu spolehnout jako na dospělé. Však se mnou Pavel i Voršila byli i na kanceláři v Dačicích při přihláškách k evangelické víře. Šli jsme z Maršova už ke konci komise a mluvili jsme dost otevřeně. Já jsem se nejdříve nechtěl pouštět do hovoru, tak jsem řekl, že nic neznám zpaměti, že jsme se to těžko mohli učit, když nám nebylo dovoleno zjevně

se modlit z našich knih, že jsem se mohl modlit jen ve stálém strachu, kdy mne přepadnou. – To víte, jak to rádi slyšeli, a začali se mi hned pošklebovat: tak vida, to je řečí, napadá tady komisi a přitom neví, co chce. Tak jsem pak stručně shrnul výhrady proti katolické církvi a to, čím se hlavně odlišujeme. Náš Pavel šel hned za mnou a hned jim řekl celkem totéž co já o těch výhradách a odlišnostech. Spustili na něho a mysleli si, jak chlapce spletou, ale přepočítali se! Nemohli vědět, jaký je hoch čtenář; chtěli ho přesvědčit citáty z bible, ale to přišla kosa na kámen. Řekl, že jim neuvěří, ani kdyby mu to vyvraceli z Písma svatého a když na něho pořád naléhali, řekl prostě, že to jinak neudělá a že tam tedy bude stát do večera. – Bylo nás tam z Maršova devět, moje žena i matka zrovna stonaly a Kateřina Tůmová měla novorozeňátko Matěje. Od nás šel jsem já s oběma staršími dětmi, můj švagr vdovec s dvěma dcerami, od Tůmů jenom Jakub, a pak ještě z třetí neúplné evangelické rodiny Kateřina Tuiflová se svou matkou – muž zůstal katolíkem. – Minulý týden byli ještě na kanceláři naše menší děti – dvanáctiletí chlapci a sedmileté holčičky. Já vím, vy mi teď nerozumíte, ale my vždycky říkáme naše děti – totiž naše, Molínovy a Tůmovy. Je to zvláštní, ale můj Josef je stejně starý jako Bárta mého přítele Jakuba, a moje Helenka je s Tůmovou Kačenkou jako dvojčátko. Víte, to je naše pevné zázemí, tohle obecenství rodiny a přátel, které je zakotveno hlouběji než jenom v pomíjivých lidských vztazích. Opření o sebe navzájem ve společné víře v cestu, pravdu i život Ježíše Krista můžeme plně a radostně žít, snášet spolu dobré i zlé. To zlé je i sousedství Josefa Kadlce, který v zimě ještě před přihláškami vyprovokoval ve Studené sestru Voršilu Vítů z Němčic tím, že se jí posmíval a všelijak urážel. Když mu však dovedla přede všemi pohotově odpovědět, tak ji prostě udal, že hlásá kacířskou víru. Tak to překroutil, protože ji nemohl zapomenout, že mu řekla: Škoda, sousede, že tomu nemůžete nebo nechcete líp rozumět; kdybyste chápal oč jde, asi byste šel také se přihlásit s námi! – Jak prý si mohla něco takového dovolit! Copak někdo jiný může mít pravdu než jediná spasitelná víra? A tak, aby prý neuškodila dalším ubohým duším, musela si odsedět osm dní v šatlavě. A za šest neděl nato šla k přihláškám do Dačic. Tam se už nedala vyprovokovat a udělala to jasně a důstojně. Řekla, že to přesně bez knížky neví a říkat nebude, aby ji nenutili. Kromě o dvou svátostech už nevypovídala o ničem, ač toho měla tolik na mysli.“

„A soused Kadlec žije tady v Maršově?“

„Ano, potkáváme se každou chvílí.“

„A nezkouší to také dát se s vámi do řeči, aby vás mohl dostat do nepříjemností?“

„Ale to víte, že se o to pokoušel, a ne jednou. Jenže my jsme měli dost dobrou školu už z mládí, od těch velkých soudů. – S ním to ani není tak nebezpečné, od počátku víme, co chce, ale horší je to s lidmi, kteří se nás ptají a my nemůžeme hned posoudit, jestli je to u nich skutečná touha po poznání nebo snaha uškodit a zneužít našich upřímných vysvětlení. Starší nám vždycky kladli na srdce, abychom nejednali příliš ukvapeně a dobře rozvážili, s kým mluvíme a co mu můžeme svěřit, Ale člověk musí počítat i s nezdarem a snést pak i nespravedlnost jako křesťan.“

„Tohle opravdu není snadné, žít se sousedy jako soused, a přece jako někdo, kdo se od nich v základním životním hodnocení odlišuje!“

„Nebylo to nikdy snadné, to jsme si uvědomili hodně naléhavě třeba před sedmi léty, když se rozhlásilo, že konečně skončila robota a hodně lidí z celého okolí, i z našich evangelických obcí, odepřelo už na robotu jít. Skončilo to tehdy ještě špatně, nezdarem a tresty za asistence osvědčeného vojska i šestnácti ranami holí pro každého „provinilce“. Ale našim starším šlo především o to, abychom si v tomto úsilí o lepší a svobodnější život, kde jsme stáli zajedno se svými sousedy, nepřevrátili i své vlastní hodnocení. I ten nejspravedlivější zápas o nejlepší hodnoty světa zůstává pořád jenom v tomto časném světě a mohli bychom ztratit to nejvzácnější, kdybychom pro ten časný boj přestali být následovníky Ježíše Krista. To je snad to nejtěžší, s čím musí křesťan zápasit: Být plně ve světě, ale ne ze světa! Bez obecenství

církve, která se řídí Kristovým zákonem, i v tom nejmenším hloučku, bychom si s tím žádný sám neporadil!“

Pomalu už docházíme do vsi a brzy nás vítají dva věrné sousední krovy, pod nimiž dnes a denně jako na ostrůvku uprostřed moře znějí čisté tóny důvěry a díkůvzdání a na modlitbách se vyprošuje klidná jistota a nenápadná moudrost živená zvěstí evangelia. A jasnozřivé myšlenky Chelčického spisku O boji duchovním vidíme zde padat na půdu úrodnou. Ty si srovnáme v hlavě, když přemýšlíme o bratru Molínovi, který se nám ztratil ve vratech svého stavení. Předtím jsme se vzájemně ujistili, že konečnou úrodu zasetého Kristova slova má ve své moci ten, který jednou ukončí dějiny a bude se ptát na svěšené hřivny jednoho každého z nás. A v této veliké naději není budoucnost děsivá.

11. OSAMĚLÁ STRÁŽ (Anna Smetanová)

Časné letní dopoledne. Místo na cestu k Horním Němčicím a ke Studené jsme zamířili z Maršova dále k západu, abychom se dostali k vytčenému cíli sice oklikou a později, ale zato obohaceni o další poznání. Příčinou změny našeho rozhodnutí byl náš milý nový známý, bratr Molín z Maršova, vlastně jeho bystrý syn Pavel, který se na chvíli uvolnil z práce, aby nás zavedl přes kopec do Olšan. Rádi jsme přijali jeho nabídku i změnu cesty. Teď tedy jdeme společně, vyptáváme se na mnoho věcí a pohotový mladík skoro nestačí odpovídat.

Uvědomujeme si, jak malý zlomek života předtolerančních evangelíků v tomto kraji jsme stačili zahlédnout. Vždyť jsme hovořili jen s několika bratřími a sestrami z evangelických obcí Šachu a Radlic, vždyť jsme se vůbec nedostali do Velké Lhoty a Brandlína! Tam pod Hradiskem přece žije třetí téměř úplně evangelická obec, tam je domov Lojků, Tvrzů, Pašků, Brabenců, Jelínků a dalších, tam žijí oba první poslové sboru na telčskou kancelář! A co Brandlín s velkým počtem evangelických rodin, s ráznými a rázovitými postavami z rodu Kudrnů, Plachých, Závodských, Fáků a ostatních! Vždyť z Brandlínského mlýna pochází i věrný soused a přítel otce našeho průvodce, Jakub Tůma. Neprošli jsme Horními Němčicemi, ale alespoň jsme o nich slyšeli z vyprávění Jana Molína. Teď z úst jeho syna se dovídáme něco více i o vzdáleném Sumrakově – až docela nahoře za lesem, na opačné straně vrchů Hradiska a Pivniček. V této nejvýše položené obci na Lhotecku zůstala věrná víře otců asi čtvrtina obyvatel. A nejen to! Tato hrstka chránila ve svém středu i službu pro sbor nad jiné důležitou: opisování knih, jak pro nové vzdělávání dalších věrných, tak pro náhradu škod způsobených misie. Zda pomyslel někdo z té hrstky, že u Pavlíkovy stodoly či Hesova domu se budou moci zastavit potomci ještě po dvou stoletích?

Pavel Molín nás vytrhuje ze zamyšlení a ukazuje na podlouhlý pás lesů na jihu. Jimi vedlo dokonce více cest, které podle tradice předávané z generace na generaci sloužily již valdenským bratřím a sestrám, kterých bylo ve 14. století na Jindřichohradecku poměrně hodně. Asi půldruhé hodiny chůze vzdálen leží Valtínov a možná skutečnou, možná legendární valdenskou minulostí, a se zcela nelegendárním bratrským sborečkem ze 16. století i památkou na tento sbor v podobě bývalé modlitebny, byť přestavěné. Plucarové, Voralové, Čeloudové a mnozí další přenášeli svědectví víry uprostřed temnot a pokušení. Byli posilou i malé diaspoře dále na Rudolecku, hlavně pak v Markvarci.

Za řeči cesta rychle ubíhá a my už stojíme nad samou obcí Olšany. Jsme stále ještě vysoko, ale dále k západu se kraj zvolna snižuje a vždy častěji probleskují oka rybníků. Před námi se otvírá brána Strmilovska a Kunžatecka, krajiny téměř zcela zlikvidovaného bratrského sboru v Německé Olešné, který se udržel dlouho do doby pobělohorské. Tady už nenalezneme evangelické obce, jen skutečnou diasporu s ojedinělými zbytky bývalých shromáždění. Pavel Molín příkyvuje: „Právě proto jsem vás sem vedl. Víte u nás to ještě není opravdu diaspora, my v Maršově tu máme kousek do Němčic, Brandlína, Heřmanče i do Radlic. Stále se navzájem stýkáme. Jsme na okraji, ale patříme ke sboru docela běžně a samozřejmě a žijeme

s ním. Tady je to už jiné, a asi by vám to dost chybělo, kdybyste nemluvili také s někým odsud. Lecos uvidíte zase z jiné stránky.“

Musíme ještě smluvit praktický postup. Tady by nebylo vhodné přijít rovnou na návštěvu jako třeba v Radlicích nebo i v Lipnici. Pavel však zná způsob, není tu přece poprvé! Nejdeme proto přímo do vsi, ale zadem po humnech. A tam na mezi porostlé trnkovými a šípkovými keři pak trpělivě čekáme.

Konečně! Náš průvodce se znovu objevuje za stodolou nejbližší usedlosti a s ním jde mladá žena. V ruce má hrábě, jde tedy obracet seno nebo to aspoň tak vypadá. Když k nám dochází, pohlédne na nás při pozdravu zkoumavě, ale přátelsky – jistě jí stačil Pavel to hlavní povědět. On sám se s námi už loučí: jednak je v Maršově teď třeba každé ruky a té jeho mladé a silné zvláště, jednak to bude méně nápadné. Anna Smetanová postřehne náš trochu udivený pohled a s chápavým úsměvem vysvětluje: „Tady nejste v Radlicích, ani v Heřmanči. Lidé si tu na mne v mnoha staveních ukazují prstem, už od jara! Někdo se mnou promluví, někdo jen když musí a jsou takoví, kteří by si raději jazyk překousli, než by si se mnou třeba jen vyměnili pozdravení.“

„Vy jste tu ve vsi jediná evangelička?“

„Podle zápisu ano, jinak – ono je to někdy těžké, já znám i několik dalších, kteří by mohli a měli být zapsáni, ale zatím nejsou. Víím, že v sobě bojují, ale tady u nás je to ještě zásadnější rozhodnutí než v obcích, kde je evangelíků více. Představte si, že se člověk rozhodne a najednou zůstane sám mezi lidmi, s kterými musí žít od rána do večera, den co den. Já žiji u přízně, rodiče mi už zemřeli. Nestěžuji si, ale je to zvláštní pocit – jako bych byla nějak přespočetná, jakoby strýc i teta i ostatní nevěděli, co se mnou. Pracuji jako oni, ale mám i svůj jiný svět. Vybočila jsem z řady a to lidé neradi odpouštějí.“

„Jak jste se ale v takové obci stala evangeličkou?“

„Já jsem se evangeličkou nestala, já jsem se už tak narodila. Ve víře mne jako první vyučovali rodiče. Půjčovali pro mne knížky a jednu, co mi koupili, Perličku, se mi podařilo tak dobře schovat, že mi zůstala do dnes. Když mám ve svátek chvíli volnou, moc ráda v ní čtu, modlím se a potichu zpívám.“

„Vaši rodiče byli tedy z evangelického kořene, jak se říká?“

„Ano a nejen oni. Tahle ves nebyvala vždycky taková jako teď. Ještě za dob mládí dědy a babičky tady všude kolem byly vyhlášené obce podezřelých a kacírů. Byli v Olšanech, Velkém i Malém Jeníkově, v České i Německé Olešné a jinde. Jenže na tento kraj dopadly dvě těžké rány. Nejdříve byli umučeni ve vězení Křížanovi z Kunžaku, to se stalo, když byla maminka docela malá. Bábinka i děda je dokonce znali, byla to věrná a vytrvalá rodina, jakých je málo. Tenkrát se nechali oklamat a to je zahubilo. Kunžatecký kostelník se jim totiž tak stavěl, jakoby se chtěl dostat blíže k obecnství sboru a stát se účastníkem shromáždění. Dlouho mu nevěřili, až po delší době mu začali důvěřovat a nakonec ho pozvali, aby s ním promluvil i kazatel Láník, který se u nich zastavil; však ten kazatel pak zahynul s nimi! Všichni je umučili a pak jim vystrojili slavný pohřeb jako těm, kteří se vrátili do lůna církve. Tohle zůstalo lidem hodně hluboko v paměti. A pak přišly ještě soudy v Radlicích a v Šachu a tam všude kolem. K nám se pak už ani kazatelé nedostali. Byly objeveny a nakonec zmizely úkryty, nebylo kde přespat, ohřát se, posilnit, cesta z české strany až k nám byla příliš daleká a nebezpečná. A tak jsme nakonec zbyli jen my, co jsme se přihlásili, a ti, co se doposud rozhodují. A těch není tak málo, vždyť se zpráva o té toleranci šíří moc pomalu, často jen náhodou se to lidé dozvědí!“

„Vy sama jste se to dozvěděla náhodou?“

„Docela ne – mám známé a přízeň také v Heřmanči i v Maršově. Ale bylo ti v zimě, všude zaváto, cesty zlé, to je mnohem horší než v létě. Tak mi vždycky čas od času poslal někdo z našich vzkaz, co se chystá, ale také nic přesného nevěděli. Když se hlásili z jednotlivých obcí, mysleli bratři, že v Olšanech a jinde to také bylo uvedeno v známosti a že snad už jsem

se přihlásila. Když se to vysvětlilo, honem jsem se přidala, když šli do Dačic na kancelář z Heřmanče. Doma bylo zle, utekla jsem tady po humnech, ani jsem se pořádně neoblékla. Byl ještě hodně studený čas – v březnu – a tak jsem se musela v Heřmanči ohřát. U Štěrbů mi půjčili teplou velkou plenu. A tak jsem přece došla! Když bylo už po celé komisi, sebrali jsme odvalu – já a tady z Malého Jeníkova Šimon Zdražilů, ten je také z evangelické rodiny a už také bez rodičů. Řekli jsme těm pánům, že jsme o přihlašování nevěděli, ale že prosíme, aby nás také zapsali a vyslechli. Nakonec nám vyhověli, a tak jsme byli my dva osamělí evangelíci ve svých obcích poslední tečkou za přihláškami před komisí.“

Čas skoupě vyměřený se pomalu nachyluje. Nemá smysl zbytečně a bez užítku rozdmýchávat plameny nepochopení a záští. Anna Smetanová to ví a nechce riskovat další marný výstup a jítření, kdyby nás tu potkali sousedé. Oceňujeme její postoj, ale jak může žít na této poušti bez přátelského porozumění, bez opory v nejbližším okolí? Jaká je perspektiva jejího života zde? – Odpověď je překvapivě jednoduchá a prostá: „Asi tu mám co dělat, když mne sem Pán Bůh postavil. I když nevolám, smím být svým způsobem hlasem volajícího na poušti. Nemyslete si, že o nás jednotlivých v diaspoře okolí neví! Ví a moc dobře ví. Žijeme tu, zůstáváme věrni svému přesvědčení, neželíme zbytečně zdánlivých nevýhod a ztrát, nejsme skleslí, ale většinou hledíme do budoucnosti s nadějnou a radostnou důvěrou. Jsme zde jako hádanka a já jen prosím Boha, aby mi dal dost schopností a síly být dobrou hádankou, která vede k zamyšlení a pak snad k poznání pravdy, pro kterou stojí za to žít i umírat, umírat a plně žít!“

Nestačíme se ani dost vzpamatovat z tohoto zvláštního setkání a podivuhodně statečného vyznání a jsme opět sami na mezi u keřů trnek a šípků.

Pomalou a zamyšleně pokračujeme v cestě krajinou, jejíž obce, kdysi domovy evangelických shromáždění, nás zdraví i po přejití vichřic hněvu a zrušení srdce otazníky a vykřičníky svých zvláštních hádanek. Chtěli jsme ještě sestře Anně Smetanové dosvědčit nadějnou sílu i zaslíbení Kristových slov: Neprosím, abys je vzal ze světa, ale abys je zachoval od zlého (Jan 17,15), ale pak jsme se shodli v tom, že v tomhle zaslíbení skutečně žije i na své osamocené výspě.

12. NA POSLEDNÍ VÝSPĚ (Josef Brchaň)

Teplý letní večer pomalu pohasíná, poslední sluneční paprsky se dotýkají doškových i šindelových střech v cíli dalšího úseku naší cesty – v obci Zahrádkách – přímo na českomoravském pomezí.¹ Docházíme zvolna k domu, který nám dnes poskytuje setkání i přístřeší. Náš hostitel, bratr Brchaň mladší, nás již očekává; zpráva o našem příchodu byla tedy sdělena bezpečně a včas! Když jsme se vzájemně pozdravili, sedáme si rádi ve světnici na lavici, chůze v červencovém parnu z Olšan přes Velký Jeníkov a Palupín (s bývalým evangelickým kostelem z roku 1617) až sem nás přece jenom hodně unavila. Bratr Brchaň s pochopením přikyvuje: „To dělá nezvyk, zvlášť když sluníčko připaluje jako dnes! Ale zvyknout se dá na všechno a mně to už ani nepřijde, chodím stále dost a dost.“

„Copak vy ve vašem mládí, to rádi věříme. Po dvacítce má člověk nejmoc sil.“

„To je pravda, ale co dokázali ještě docela nedávno i starší, to by vás asi udivilo! Víte, za jak dlouho došel obyčejně bratr Hřava až do Uher k Prešpurku?² Za pět, nanejvýš za šest dnů!

¹ Obec Zahrádky patřila sice k farnosti Studená na Moravě, měla však příslušnou vrchnost v Jindřichově Hradci v Čechách (byla jednou z městských vsí). Znamenalo to proti ostatním obcím tvořícího se velkolhoteckého sboru poněkud odlišnou specifickou situaci.

² Hřava z č. 23 dle ústní tradice, zaznamenané v Památku P. F. Lanštyjaka, chodíval každoročně na Velikonoce do Myjavy do Uher „ku správě boží“ (s. 114). Ústní podání lze pokládat za věrohodné již vzhledem k tomu, že bylo identifikováno místo jeho pohřbení na pastvišti za humny jeho usedlosti. Pravděpodobnost této tradice je podepřena i skutečností, že k takovým cestám docházelo v blízkém okolí i v jiných případech. Např. Jan Doležal byl u VP ve Vrbových, Jakub Satrapa byl u VP Prešpurku. Viz proces 1763.

A to nebyla nějaká procházka, musel dávat velice dobrý pozor cestou, hlavně dole pod Brnem v otevřeném kraji. Říkalo se – můj otec to dobře ví, že musel první den dojít až k Třebíči, prý do obce Budíkovice.³ Tam si chvíli odpočinul v jedné rodině tajných evangelíků a jak se trochu sebral, hned zas šel dál. Ještě si tak třikrát někde v bratrských rodinách alespoň maličko vydechl, a pak musel pokračovat mezi horami z Moravy do uherské horní země. Tam prý to šlo líp, bratři od uherských hranic – však se teď také přihlásili, jak patenty prošly – chodívali už dříve hodně často na druhou stranu, dobře znali cesty a vzali ho vždycky s sebou. Zdržel se tam ještě přes svátky při službách Božích, účastnil se večere Páně, a honem se zase vracel zpět. Přinášel si s sebou domů hodně posily a radosti z bohatého bratrského obecenství cestou i z Myjavy a zas tou vlastní posilou dodával síly ostatním tady v obci a okolí.“

„A jak často podnikal takové dlouhé cesty?“

„Chodíval jednou v roce o velikonočních svátcích. Prostě se najednou ztratil a byl pryč. A pak se zase stejně nenápadně vrátil, jakoby nic.“

„Ten se asi zaradoval, když se dozvěděl, že je dovoleno postavit si modlitebnu přímo tady v kraji a veřejně se účastnit života sboru!“

„Byl by se jistě býval zaradoval, ale bohužel se už o toleranci nedověděl. Jen ten kámen, co jsme přivalili na hrob tamhle nedaleko na pastvišti, vám ho tu připomene.“⁴

„Co se s ním stalo? A jak to, že není pochován na hřbitově?“

„Leží tam, kde ho zabili. Kdepak by ho někdo mohl pochovat do té, jak říkají, posvěcené země!“

„A kdo ho zabil? A proč?“

„Studenský farář Zwach nechal u něho prohlédnout celý dům, ale nic se nenašlo. Pak si vyžádal dokonce šest vojáků, aby hlídkovali. Jak to přesně bylo, nikdo nepoví, z rodiny ani od sousedů nikdo doma nebyl. Našli ho ubitého na tom místě, kde je jeho hrob. Chytili ho na cestě, nebo přepadli doma, to žádný přesně neví. Zřejmě ho chtěli donutit, aby tady všechno nechal a odešel sám bez rodiny a beze všech věcí ze země jako nenapravitelný kacíř.“

Zamyšleně se díváme naznačeným směrem k nedalekému pastvišti, kde vlastně ještě přímo v obci došlo k takové tragedii. (Po létech bude stát pamětní kámen bratra Hřavy uprostřed evangelického hřbitova vybudovaného na tomto místě.)

„A co rodina,“ napadá nás, „nezalekla se po té ráně?“

„Nezalekla, však jsou s námi v kanceláři zapsáni.⁵ Víte, u nás to nikdy nebylo lehké i když jinde nedošlo k tak zlým koncům jako u bratra Hřavy, bratři i sestry v Zahrádkách si zvykli na zkoušky a tříbení, vždyť to byl po léta náš denní chléb.“

„Zažil jste to jistě i vy sám, že?“

„Zažil a nejednou. Nejhuř bylo před šesti lety v Jindřichově Hradci,⁶ to u nás vyslídili tajná shromáždění a mne s otcem vsadili do vězení; byl jsem skoro ještě chlapec. Chtěli z nás dostat jména všech, kdo k nám chodí, hlavně kdo mezi námi pracuje, jak prý jsme se dostali do bludu, kde jsme sehnali knihy a tak stále kolem. To víte, že se to neobešlo bez ran a trápení! Ale ujal se nás tehdy pravý křesťan a skutečný bratr v Kristu – hradecký konšel Frey, sám katolík. Ten nám nakonec vymohl propuštění a sám se za nás dokonce zaručil a složil i požadované peníze na kauci. Takový člověk se najde málokdy. Však jsme na něj vždycky pamatovali při modlitbách.“

³ Benedikt Bureš ze Světlé odpovídá při výslechu, že Jahresgesänge dostal od ženy z Budíkovice.

⁴ Tento kámen byl ještě na místě původního hrobu v polovině 19. století dle vzpomínky jednoho z dalších majitelů usedlosti č. 23 Františka Kolmana. V roce 1898 byl tento kámen s třemi vytesanými křížky nalezen a byl pak umístěn na nynějším hřbitově (Lanštyák, P. F.: Památník, s. 115–117).

⁵ Hlásí se s celou rodinou. Josef Řava je pravý husita a rovněž Anežka Řavová je spíš husitka než AV nebo HV [dle označení Rubricia, duch. komisaře, který k přihláškám ze Zahrádek ze dne 4. dubna 1782 píše průvodní dopis – viz SÚA Praha, šanon 702 (ČG publ. G 1/1 1774–1783)].

⁶ Viz Památník, s. 112.

„Vy jste tu v Zahrádkách vlastně měli zvláštní zkušenost – na jedné straně setkání s katolickým bratrem v tak těžké době a na druhé straně stálé pronásledování od studenského faráře – poznali jste obě nejzazší krajnosti!“

„Ano, je to podivuhodné. Škoda jen, že Freyů je málo, Zwachů mnoho. On sám pracoval proti nám až do patentu a pokračuje v tom stále. Ještě loňského roku udal bratra Kolmana, že čte Písmo svaté a že tam bývá shromáždění.⁷ A pak otce i mne dostal na vyšetřování do Pelhřimova.⁸ Ale víte, že se to tentokrát setkal s úplným neúspěchem? Bratra Kolmana sice odvezli až do Prahy, vyslyšeli ho, ale on vydržel a nikdo nepřišel na to, že bible byla ukrytá ve spodní části dvojitého truhlíku na cívky v tkalcovském stavu.“

„To byl bratr Kolman ve vězení až do patentu?“

„Přesně tak. Když byl patent vyhlášen, oznámili mu to a propustili ho. Nemohl se ani dočkat, až tu velkou novinu přinese domů, tak se pustil na cestu hned, ačkoli byla už skoro tma. Šel celou noc a druhý den pak byl mezi námi. Měli jsme velkou radost z jeho návratu a z jeho zprávy, ale až jsme se polekali, jak vypadal! Celý schvácený, sotva mohl mluvit. Bylo to s ním pak zlé, však celou zimu proležel a teprve na jaře se zase trochu sebral.“

„Prokázal vám všem velkou službu, když jste se tak brzy dozvěděli o patentu. Někde to přece nevědí ještě ani teď v létě, když to vrchnost neoznámila a když mnozí žijí daleko od jiných evangelíků!“

„To máte pravdu, však jsme mu za to byli vděční. A také jsme potom podnikli další kroky. Já a bratr vydali jsme se hned v zimě do Prešpurku a přinesli si tištěný text tolerančního patentu, který nám obstaral náš známý evangelický kazatel.⁹ Já jsem pak v zimě sepsal doma sousedy, kteří se hlásili k evangelické víře a šel jsem to oznámit faráři do Studené. Ten si postavil hlavu, že to tak nejde, že se musejí k němu hlásit jednotlivě. To po zkušenostech, které jsme s ním měli, žádný nechtěl udělat, a také to v tištěném patentu nebylo nikde požadováno, tak jsme se vypravili – pět bratří ze Zahrádek – přímo do Hradce. Šli jsme k městskému úředníku Matěji Klaudiovi a já jsem ho požádal, aby nám napsal podle všech předpisů správnou žádost, jak mu ji nadiktuji. Moc se mu do toho nechtělo, ale nakonec to udělal. V té žádosti jsme vedli stížnost proti studenskému faráři a prohlásili, že se jeho pokynům nehodláme podřídit a chceme zůstat při tom, co jsme si předsevzali. Přihlásili jsme sebe i své rodiny a já jsem si ještě neodpustil malou poznámku jako dovětek: Kdyby byl ten patent neb cirkulář, který je na Moravě a který jsme my také četli, veřejně vydán, tak by se jich k té naší víře více přihlásilo.¹⁰ Bylo z toho dost pobouření, když jsme to předložili své vrchnosti – hradecké městské radě. Byli by zas rádi trestali takovou opovážlivost, jak říkali,

⁷ Vavřinec Zwach, farář ve Studené, udal br. Kolmana, jak svědčí jeho pravruk. Viz Památník, s. 118.

⁸ Zpráva Jindřichohradecké městské rady Krajskému úřadu v Táboře ze dne 22. ledna 1782, kde se konstatuje, že Josef Brchaň se svým otcem a jedním ze sousedů byli vyslyšáni jako podezřelí z hereze v Pelhřimově. SÚA Praha, ČG publ. G1/1 1774–1783, šanon 700.

⁹ Z téže zprávy u pozn. č. 5, uvádí komisař Rubricius, že Josef Brchaň je původcem znepokojení, protože svým přívržencům falešně a zcela nepřiměřeně vykládal tol. patent. Rovněž se tam píše, že Pavel Brchaň získal tol. patent v české řeči od bratislavského evang. pastora.

¹⁰ Viz poznámka 8 – doslovné znění: „Josef Brchaň ze vsi Zahrádek předstoupil dne 21. ledna 1782 a vedl sobě stížnost naproti jeho faráři Studenského, kterej v jejich před sebe vzatej evang. víře překážku činí a žádá, aby který koliv od církevní víry odpadly se u něj hlásit mají, naše ale dole poznamenaný sousedi se k tomu nepovolují, nýbrž při jejich předsevzatej víře, jakož Patenti vysvětlují, do smrti zůstat chtějí!

Následovný:

Matěj Kolman s celým domem

Josef Brchaň s celým domem

Jan Kolman s celou chalupou

Vojtěch Svoboda, kovář obecní, nápodobně

Josef Hřava s celým rodem

Dalej aby veřejnej ten Patent neb Cirkulář (kterej v Moravě jest a my jej také četli) vydaný byl. Tak by se k tejto víře jich vícejc hlásilo. Josef Brchaň“

ale už to tak nešlo jako dříve. Museli jsme si pak stejně ještě nějakou dobu počkat, než nás vyslechli i v duchovenské komisi – v té naštěstí už studentský farář neseděl.“

„Kam jste až šli k té komisi?“

„Museli jsme zase do Hradce, tam je naše vrchnost. Nešli jsme ale všichni, můj otec i bratři odmítli jít,¹¹ po svých zkušenostech už otec žádnému jednání nevěřil. Dostavili se až na třetí předvolání. nakonec ještě musela jít komise přece jen až do Zahrádek ke dvěma sestrám šestinedělkám,¹² které na tu dalekou cestu nemohly. Přihlašování proto skončilo až 2. dubna a to naše trmácení až do Hradce nemuselo být, protože komise mohla klidně vyslechnout všech 21 dospělých osob zde přímo v obci. Ale na takové schválnosti jsme už byli zvyklí a nijak zvlášť nás to nepřekvapilo. Horší bylo vlastní výtávání. Duchovenským komisařem byl farář Rubricius z Nové Cerekve a bral to dost důkladně. Domluvili jsme se, že s ním budeme diskutovat jenom někteří a tak jsme to i dodrželi.“¹³

„Hlásili jste se prý k augsburské konfesi?“

„Hlásili – totiž to bylo tak. Domlouvali jsme se s bratřími a sestrami v Šachu a Radlicích, kde teď už požádali o pastora a modlitebnu, jak to nejlépe uskutečnit, a shodli jsme se, že kazatele augšpurské konfese snáze získáme a že se s ním snad po dobrém dohodneme, aby nám pomohl a nebránil žít v tom vyznání, které je sice blízké, ale přece jen trochu jiné, a k němuž se nesmíme hlásit. Snažili jsme se pak u nás v Zahrádkách probrat v zimě rozdíly katolického, luterského a našeho vyznání, abychom se při přihláškách od požadované aušpurské konfese zbytečně nelišili. Měli jsme nejlepší úmysl a trochu nám to i vyšlo, ale vždycky se při dotazech našlo něco, kdy člověk nevědomky prozradil, v čem od dětství vyrůstal.¹⁴ I komise to poznala a farář Rubricius řekl nakonec, když odcházel od poslední ženy – šestinedělky – zde v Zahrádkách: tak vidíte, zase jedna husitka jako většina ostatních – to jsou divní lutriáni! A ten helvít jakbysmet!“

„Jaký helvít, bratře Brchani? O tom nebyla žádná řeč?“

„A vidíte, přece tu je, jediný!“

„A kdo, prosím vás?“

„Můj otec¹⁵ – to se divíte, že? Samozřejmě, on je totéž, co my všichni, ctitel a vyznavač učení i příkladu Husova i Komenského, ale v tomhle si postavil hlavu. Stále nám připomíná, že natvrdo skočíme, že helvíti jsou nám podobnější – to ovšem víme. Já sám si nejsem tak docela jist, zda nemá otec pravdu, i když jsem se podřídil společné dohodě. Snad by bylo lépe čekat a hledat, i když by to bylo obtížnější. Ale nás v Zahrádkách je jen několik a v Šachu mají strach, že když nepřijde pastor co nejdříve, zůstane všechno nedokončeno a nakonec nás ani úředně neuznají. Také na tom něco je. Je to všechno těžké.“

„Vaše radost není tedy úplně nezkalená?“

„To snad ani být nemůže, vždyť ještě stále zápasíme, vlastně nikdy v životě nejsme na konci boje. Musíme zmáhat vždycky nové situace. My tady na té naší poslední výspě to cítíme ještě zřetelněji než jinde. Jsme poslední shromáždění na pomezí Moravy a Čech, od nás k západu už byla přetrhána všechna spojení. Zažili a viděli jsme hodně, vnímáme některé věci víc než bratři ve středu sboru. Vidíme, jaké odhodlání musí projevit osamělí evangelíci a evangelické rodiny ve vsích tady kolem Studené: Doubravovi ve mlýně v Panských Dubenkách,¹⁶ Švecovi a Jiřík Bodláků v Domašíně,¹⁷ Salavovi ve Vilímčí,¹⁸ čeledín Vávra

¹¹ Viz zprávu z 4. 4. 1782, kde se uvádí, že Josef Brchaň st. a jeho synové Pavel a Vojtěch se dostavili až na třetí zostřené předvolání.

¹² Tamtéž se uvádí, že dvě šestinedělky musely být vyslechnuty přímo v obci Zahrádky.

¹³ Dle téže zprávy bylo v Zahrádkách 21 dospělých a 12 dětí.

¹⁴ Ve stejném dokumentu označuje duchovenský komisař jako husity Josefa Hřavu, Josefa Brchaně a jeho ženu Anežku a Rozalii Smrčkovou.

¹⁵ Josef Brchaň starší se přihlásil jako jediný k HV.

¹⁶ Panské Dubenky č. 21, František Doubrava s ženou Mariannou, Jiří Doubrava s ženou Mariannou a čtyřmi dětmi (viz tol. seznamy SOA Brno R 11/1, p. Telč).

Dobeš v Horním Poli,¹⁹ Nekolářovi a Prokešovi ve Světlé.²⁰ Jsou to poslední pozůstatky místních shromáždění. O každém by bylo lze vyprávět, třeba o Doubravě, kde se scházivali tajní evangelíci ještě nedávno.²¹ Či o sestře Prokešové, která byla kolportérkou knih v širokém okolí.²² Tam ve Světlé vlastně žije i poslední připomínka evangelictví v Mrákotíně – sestra Satrapová. Jméno evangelík se stalo pro mnohé symbolem věrnosti a opravdovosti, pro mnohé však i symbolem utrpení a strachu. Vždyť Jakub Satrapa byl před 16 léty odsouzen jako jeden z kacířských vůdců na rok nucené práce, ač byl tehdy již šedesátiletý.²³ A tak bychom mohli jít dále a dále. Stále to byl zápas o uchování a obohacení vlastního dědictví, vlastního plného života v Kristu, bez zbytečných a matoucích lidských nálezků. Tenhle boj doposud neskončil a asi tak hned neskončí. Těším se z radosti bratří a sester, kteří tolik očekávají nový začátek v nové modlitebně s novým kazatelem. Ale modlím se stále i za to, aby nikdo nebyl zbytečně zaskočen tím, že zápas bude pokračovat, jen v jiné rovině. Kéž by nám v něm Pán Bůh dopřál tolik svého zmocnění a síly, nakolik nás milostivě podpíral v minulých pokoleních!“

I dlouhý letní den spěje k svému konci. Zešeřilo se. Poslední paprsky slabě osvětlují tepanou sponu rodinné brchaňovské bible a nás napadají slova, jež osvědčila svou platnost v minulosti tohoto rodu a jež jsou i stálou jistotou do budoucna: Svíce nohám mým je slovo tvé a světlo na stezce mé.

¹⁷ Domašín č. 6, Jakub Švec s ženou Rozinou a 3 syny, Matěj Švec s ženou Mariannou a dcerou; Domašín č. 4, čeledín Jiří Bodlák (šlo o syna kat. otce).

¹⁸ Vilímeč č. 17, podruh Jan Salava se ženou Barborou a synem.

¹⁹ Horní Pole č. 22, Vavřinec Dobeš, čeledín.

²⁰ Světlá č. 4, Kašpar Nekolář s ženou Markétou a dcerou, děvečka Jana Satrapová; Světlá č. 10, Vojtěch Prokeš se synem Josefem a jeho bratr Josef.

²¹ Ústní podání na základě vyprávění vnuka očitě svědkyně Kateřiny Doubravové, provdané Hejdové ze Zahrádek č. 13, viz Památník, s. 117.

²² Zpráva komisaře Rubricia ze dne 4. 4. 1782 – vytýká Marianně Prokešové, narozené ve Světlé na telčském panství, šíření bludného učení a roznášení kacířských knih.

²³ Jakub Satrapa z Mrákotína byl odsouzen r. 1763 na 1 rok nucených prací, měl syna Petra ve Světlé. Byl již předtím opětovně vyšetřován a byl v kontaktu s Prokešovými ze Světlé.

13. SVATÉ POLE (Josef Drápal)

Naše putování krajem pod Hradiskem a Javořicí se zvolna chýlí k závěru. Prošli jsme skoro dvouhodinovou cestu ze Zahrádek kolem Doubravova mlýna, přes Panské Dubenky a dolní okraj Kaliště až sem, do srdce druhého největšího soustředění evangelíků v této oblasti. Jsme u Chadimova mlýna před Horními Dubenkami;¹ vlevo poměrně nedaleko na mírném návrší leží obec Jihlávka, která spolu s Dubenkami tvoří jádro bývalého i nově se tvořícího sboru. Rádi bychom tam zašli, rádi bychom si také vzpomněli ve mlýně, kolem něhož právě procházíme, i na sestru Rozinu Doležalovou z Hostětic² a na jejího bratra Jana Křena–Chadima,³ neboť zde byl domov jeho zralého věku. Ale je třeba jít ještě další čtvrt hodinu do vlastní obce. Hospodář, kterého chceme navštívit, není však doma. Značně totiž pokročilo dopoledne a práce na lukách je v plném proudu. Naštěstí nemusíme jít příliš daleko, jen ještě výše na kopec nad jeho statek,⁴ až skoro na dohled k dosti velkému rybníku. Ve výšce sedm set metrů nad mořem i v horkém dni příjemně osvěžuje stálý větrík. Usedáme na mez po vzájemném pozdravení a chvíli čekáme, než bratr Drápal dokončí, co je třeba, a dá všechny potřebné pokyny.⁵ Zakrátko se fůra dává do pohybu směrem k obci; zbylí pracovníci usedají k polednímu posilnění. Také hospodář si bere svůj díl a jde s ním za námi, abychom mohli použít této pracovní přestávky k rozhovoru. Bystře si všimne směru našeho pohledu.

„Divíte se, že tady v té výšce je tolik vody? A navíc je to opravdu zvláštní rybník, jednak proto, že z něho může odtékat voda na dvě strany, ale hlavně proto, že je to současně takový smutný památník.“⁶

„Památník? A čeho?“

„Tady v těch místech prý skončilo svůj pozemský běh mnoho životů – před dávnými časy, ještě za husitských válek.“

„Copak i zde došlo k nějaké bitvě?“

„Vypráví se, že tu došlo k takové bitvě z donucení. Oddíl husitů se vracel od Telče směrem k Pelhřimovu a tady ho dostihlo vojsko pána z Hradce a jeho spojenců. Byli ve velké přesile a také bylo zlé, že šlo o nečekané překvapení. Mělo to prý skončit velice smutně, jen málo husitů vyvázlo životem. Tomu rybníku se říká nejen Bor, ale také Krvavec – mnozí přitom myslí na krev, které tu tolik vyteklo.“

„V té době ale Dubenky asi ještě nebyly husitské?“

„To asi ne, alespoň o tom není nic známo, – také odkud by to bylo? Vždyť tu nikdy nebyval kostel, aby se mohlo vědět, zda tam byl kněz katolický nebo husitský.“

„A jak to, že se teď v Dubenkách přihlásilo tolik evangelíků?“

„Pravda, my jsme také evangelické středisko, i když na tak silné, jako kolem Šachu, kde jsou evangelické i celé obce. Nás je tu v Dubenkách asi polovina obce,⁷ v Jihlávce něco přes čtvrtinu, v Nové Vsi támhle za lesem ještě méně, několik rodin v Horní Vsi směrem na půlnoc, a pak už jenom některé rodiny či jednotlivci v jiných obcích. Ale přece tu jsme a nic nás nedokázalo docela vykořenit. A jak jsme se tu vzali? U nás to bylo trochu zvláštní. My jsme tady kdysi měli dokonce svůj sbor, ale tak krátce! Víte, my jsme sice na okraji, ale přece

¹ Horní Dubenky č. 33.

² Rozina Doležalová, roz. Křenová, z Hostětic byla odsouzena r. 1763 k jednoročním pracím na olomoucké pevnosti – viz Proces – hrdelní ortel.

³ V době procesu byl již Jan Křen mrtev, ale byl vyšetřován již i jeho otec Lukáš Křen (v tol. přihláškách je veden Martin Křen se ženou Žofíí).

⁴ Čp. 13.

⁵ Josef Drápal měl ¾lán v Horních Dubenkách čp. 13.

⁶ Rybník Krvavec – viz Památník, s. 59, nemá zabarvení podle prolité krve, ale podle červeného jílu.

⁷ V Horních Dubenkách byli evangelíci v 15 číslech a 1 čeledín, v Jihlávce ve 12 číslech, v Nové Vsi v 8 číslech a 1 děvečka.

jen patříme k telčskému panství. Tam to trvalo nejdéle, než mohli na fary přijít evangeličtí kněží. Vrchnost vždycky tvrdě katolická a my jsme byli jedinou obcí na panství, kde v tom kratičkém času uvolnění mohl vzniknout i sbor Jednoty bratrské!⁸ Nebylo mu dopřáno ani dvaceti let života, a přece po něm zůstala hluboká stopa.“

„Ten sbor vznikl až po Majestátu?“

„Ne, to bylo o hodně dříve, na konci 16. věku. Už dvacet let před bělohorskou bitvou vypověděla tehdejší nová telčská vrchnost evangelické kazatele z panství. Z Dubenek odešel náš bratr Bastel do Hunkovic a pak už samozřejmě nemohl přijít nikdo.“

„Jak si to všechno pamatujete, to jste slýchal od rodičů?“

„Jak jinak, a nejenom já. Snadno se mohlo mnoho z minulosti uchovat, když jsme byli vlastně donuceni už před Bílou horou vytvořit malý, ale tím pevnější kruh. Je to dokonce i tady z kopce trochu poznat jako znamení: podívejte, tady dole pod námi ta část obce až na kousek za radní dům je jako kruh – náš bratrský kruh. Jako bychom se navzájem drželi za ruce: Drápalovi, Vackovi, Chadimovi, Talpovi, Kališovi, Krejčovi, Jakoubkovi, Vobrovi, Menšíkovi, Novákovi, Misařovi a Jandovi.⁹ Mohli nám vpadnout až do toho kruhu, mohli nám támhle u Talpova rybníčku pálit naše knihy na hranici – jen jsme se semkli úžeji.“¹⁰

„Nežili jste a nežijete ale v obci sami – co vaši sousedé?“

„Nechceme je zbytečně provokovat, ale za svou věcí stojíme. Je nás tu také víc než třeba v Jihlávce, kde častěji dojde k nedorozuměním, protože okolí snadněji přejde do útoku.“¹¹

„Také jste se navzájem domlouvali, když jste šli na kancelář?“

„Samozřejmě, tím spíše, že my jsme šli úplně poslední, před námi Jihlávčtí. Bratr Maňhal z Jihlávky, který vede jejich shromáždění, připomněl pro výslechu, že už byl pro víru trestán, ale jinak ukázněně se do ničeho nepouštěl, řekl, že dokonale vycvičen není a tak vzal komisi vítr z plachet – však se na něj chystala!¹² Stejně se drželi i Coufalovi, Volavkovi, Smejkalovi, Pechovi, Bělohradovi, Jirků a ostatní. Když pak došlo na nás, udělali jsme to stejně; Krejčovi¹³ a Jakoubek¹⁴ – ten, co má přízeň v Myjavě v Uhrách (ti už před léty odešli), přiznali také jen, že něco sice znají, ale nechtěli to příliš rozvádět. Rozhodli jsme to takhle, protože jsme už měli zkušenost ze Šachu, že když i starší dělali, že docela nic nevědí, komise to stejně prohlédla.¹⁵ Já jsem to pak už vzal na sebe, někdo vypovědět musel a já jsem už léta sloužil našemu shromáždění. Přiznal jsem, že jsem vyučen ve víře a nakonec jsme se s komisí rozešli, aniž bychom se vzájemně přesvědčili. Byli by se asi dost divili, kdybych byl dělal, že nic nevím, to víte, Drápalův rod! Už před sto léty byli z našeho domu ti, kteří odmítli jít k povinné zpovědi,¹⁶ můj pradědeček dokonce tři roky za sebou vždycky, když hrozilo, že ho budou nutit také jít, prostě zmizel. Jistě se našemu společenství nevyhnuly během doby

⁸ Viz Památník, s. 64, který se odvolává na topografii Wolného, stejně tak i Tiray ve Vlastivědě moravské.

⁹ Drápalovi čp. 13, Vackovi čp. 11, Chadimovi čp. 8, Talpovi čp. 15, Kališovi čp. 9, Krejčovi čp. 10, Jakoubkovi čp. 7, Vobrovi čp. 24, Menšíkovi čp. 16, Novákovi čp. 17, Misařovi p. 19, Jandovi čp. 22 (srovnej plánek Horních Dubenek).

¹⁰ Ústní tradice pálení knih na hrázi Talpova rybníka – viz Památník, s. 64 – i nejnovější poznatky z itineráře A. Koniáše SJ ukazují cestu z Počátek přes Horní Dubenky, přes Volříšov na Třeboň – viz rkp. K. P. Lanšřjaka.

¹¹ Např. o tom svědčí i o málo pozdější příklad z počátku 1783, žaloba na Lukáše Pechu z Jihlávky, který byl potrestán 3denní nucenou prací na panském v železech pro znevažování mše – viz SOA Brno R 11/101/2, fol. 243–249.

¹² Jihlávka č. 6, protokol před komisí – jeho výpověď v Telči v únoru 1782.

¹³ Ondřej Krejčí, čp. 10, Horní Dubenky, byl otcem budoucího superintendenta Josefa Krejčího v Praze.

¹⁴ Vojtěch Jakoubek, čp. 7, projevil i později iniciativu při šťastném povolání pastora Lazanyiho.

¹⁵ V Šachu Josef Příbýl před komisí prohlásil, že je evangelíkem teprve od patentu, ale písař k tomu okamžiku poznamenal, že „tento již od maličkosti proti jeho vyznání v té víře byl; také skrze ni již před léty trestán byl“ (viz tol. přihl. v Telči koncem února 1782).

¹⁶ 1672 Jan, pacholek Drápal; 1674 Jiřík, pacholek Drápal; 1686 Bartoloměj Drápal; 1697 Jakub Drápal; 1698 Jakub Drápal; 1699–1700 Jakub Drápal. Viz Zpov. seznamy arcidiecése pražské – Bechyňsko.

pochyby, slabost, pokušení, jako nikomu z lidí, ale Pán Bůh nám podpíral srdce i mysl ve chvílích zneklidnění a kolísání, a tak jsme ve většině obstáli.

Ale přece se při těch našich přihláškách událo něco dost vzrušujícího – aspoň pro mne určitě. Víte, u nás žije od malička tamhleten chlapec – ten větší z obou, co si zrovna odběhli ochladit nohy k rybníku – ten menší je můj synek. Ondra je vojenské dítě, matka mu zemřela a otec je u svého regimentu.¹⁷

„A jak se k vám dostal?“

„Sám jsem se o něho přihlásil – je tu, jak se úředně říká, v provinciálním zaopatření. Víte, zdědil jsem po předcích pěkné hospodářství,¹⁸ druhé největší v obci, a i když třičtvrtělán na téhle kamenité půdě na našich kopcích není totéž co dole v kraji, přece neumíráme hladem. Jistě to, co mám, jsem dostal i pro službu jiným, nejen sobě a své rodině. Chtěli jsme prostě Ondrovi dát domov a snad už po tolika letech mohu říci, že se to opravdu podařilo. Jenže s tím právě souvisejí ty naše přihlášky. Šli jsme tenkrát od nás z domu všichni, kdo už nebyli děti, Ondra s námi, protože mu jde na šestnáctý rok. Po mně se hlásila moje žena, pak Ondra a nakonec čeledín Jeník Smejkalů a děvečka Mariana Pospíchalová. Všechno šlo normálně, ale když se přihlašoval Ondra, bylo najednou zle. Komise spustila, že prý jeho vlastní otec je naživu a je katolíkem, že on musí být podle otce, že beztoho jen já jsem příčinou jeho zavedení, že jsem ho v té chybné víře vyučil. Ondra je rozumný a bystrý chlapec, dobře pochopil, že to nesmí přiznat, i když to nakonec bylo jasné, protože vyrůstal spolu s našimi dětmi – a tak odolával, až jsem byl překvapen a dojat. Šli na něho po dobrém i po zlém, přemlouvali a hrozili, ale on jen opakoval, že se rozhoduje sám, že se o to zajímal sám; když se lidé začali hlásit.¹⁹ Po cestě domů jsme to pak všechno ještě znovu probírali a prosili Boha, aby nás v tom boji podepřel – nebylo totiž stále jasné, zda Ondru opravdu do seznamu zapíší. A vidíte, dopadlo to nad očekávání! Kdosi moudřejší v komisi zřejmě usoudil, že když je Ondra u mne na vychování, zastupuji mu vlastně otce – prostě, Ondra je zapsán v seznamu jako všichni ostatní a nám spadla jedna velká starost ze srdce!“

„Hodně různých starostí vám ale asi ještě zůstalo, že?“

„To ano, o ty není nikdy nouze. Ale přece věřím, že snad to bude o něco radostnější. Musíme se trochu zařídit, abychom tady byli opravdu střediskem pro bratry a sestry z okolí i teď v nových podmínkách. Především bude třeba, abychom měli své vlastní ‚svaté pole‘.“²⁰

„Myslíte hřbitov?“

„Divíte se, odkud začínám? Ale je to prosté: kolem pohřbů bývá nejvíce rozruchu a nepřátelství. Kam máme vozit naše zesnulé? Do Počátek, do Batelova nebo do Horní Cerekve? Tam jsme dnes úplně cizí. Památku svých blízkých bychom si měli připomínat tady mezi námi, v kruhu starého sboru, na dohled k Javořici, kam jsme chodívali do lesů ke Studánce Páně na mimořádná shromáždění!“

Bratr Drápal se dívá trochu zamyšleně, trochu s úsměvem směrem ke vsi a už ukazuje: „Podívejte tady někde na té stráni, co leží naše pozemky, vidím příhodné místo, nezdá se vám?“

Musíme uznat, že má pravdu, po stránce praktické i obsahové. (Však tu zanedlouho skutečně budou pochováni první toleranční evangelíci a dole pod hřbitovem vyroste, také na

¹⁷ Ondřej Arnošt Konečný, jehož otec sloužil u Koloredova pěšího regimentu.

¹⁸ Následnost podle pozemkové držby: před r. 1613 Matouš Drápal, 1613 Václav Drápal, 1654 Václav Drápal, 1678 Bartoloměj Drápal, před r. 1710 Petr Drápal, 1710 Bárta Drápal, 1755 Josef Drápal, 1787 Jakub Drápal (údaje dle katastrů a urbářů).

¹⁹ „Tento chlapec byl na svého otce (katol.) odkázán obzvláště, že z ohledu toho starého Drápala u kterého on v chlebě jest a od něj vychován jest, k tej chybněj víře veden byl. Ačkoli tento chlapec žádným způsobem se k tomu přiznati nechce.“ (zápis dle tol. přihlášek).

²⁰ Opis protokolu ze dne 18. 11. 1782 podepsaného staršími Josefem Drápalem, Vojtěchem Jakoubkem, Ondřejem Krejčím a Pavlem Menšíkem o dohodě s Josefem Drápalem o přenechání místa pro hřbitov. Viz Památník, s. 95.

drápalovských pozemcích, evangelická modlitebna.) Zatím však přece jenom musíme namítnout: „To začínáte plánovat, jako byste byli zase samostatným sborem, ale vy přece máte být přiřazeni k Šachu?“²¹

„Je pravda, že nás zatím není dost na samostatný sbor podle nařízení. Do Šachu je to ovšem hodně daleko, skoro tři hodiny cesty. Nevzdávám se však naděje, že si i ten samostatný sbor nakonec vybojujeme.“ (Stane se to ani ne za dva roky a bude to zajímavá, pro tuto dobu příznačná historie.)²²

„V Šachu se rozhodli pro luterského kazatele, aby celou záležitost uspíšili. Souhlasíte s nimi?“

„Vlastní středisko jejich sboru je tam u nich pod Hradiskem; my jsme vděční, že jsme přizváni, ale náš sbor je zde! Oni sami tedy rozhodují o sobě a naše mínění by nebylo tak důležité, když pomýšlíme v budoucnu na samostatnost. Ovšem jinak je dobře chápeme. Udělali jsme téměř stejnou zkušenost. Když jsme se po vánočních svátcích dověděli něco víc o vyhlášené toleranci a mohli si i přečíst znění patentu – půjčil nám jej zahrádecký Brchaň²³ – dlouho jsme uvažovali o tom, zda není patent zase falešný jako před několika lety v přerovském a hradištském kraji. Bylo třeba zjistit, jestli nebude znovu následovat zatýkání a věznění. Poslali jsme tenkrát, podobně jako bratři v Šachu,²⁴ dva bratry z našeho středu, kteří nebyli tak známi úřadům, přímo na kraj do Jihlavy. Tehdy šel bratr Třeček z Nové Vsi a bratr Novák z Jihlávky.²⁵ Byla to od nich skutečná odvaha, však jsme je všichni modlitebně podpírali. Zašli rovnou za krajským hejtmanem von Bossem. Řekli mu, že se chtějí spolu s jinými přihlásit k evangelické víře a zda by jim vyřídil úřední cestou žádost o modlitebnu. Ukázali mu i knihu, aby ho informovali o svém vyznání, a řekli mu, že jsou v ní krásné a mocné modlitby. Tu knihu již však nedostali od něho zpět. Bratři mu ještě otevřeně řekli, že jsou lidé znepokojení, protože slyšeli, že kdo odpadne od katolické víry, bude uvržen do želez. Boss je ubezpečil, že pro samo odpadnutí se tak nestane, jen pro neposlušnost zákonů. Pak se jich vyptával na všechno možné a bratři odpovídali co nejopatrněji, aby příliš neprozradili. Uklidnil se, že vlastně nevědí, co chtějí, a že je přesvědčil o své pravdě. Bratři byli také rádi, protože jim krajský hejtman vlastně nevědomky prozradil, co se nás budou vyptávat, a tak jsme všichni předem věděli dost. Potom jsme se ovšem museli poradit, jak budeme vypovídat a k čemu se budeme hlásit. Po rozmluvě se šachovským okruhem jsme se zařídili stejně jako oni, protože nám stejně jako jim šlo o to, zabezpečit co nejdříve uznání sboru, abychom se v další práci měli oč opřít. Však se to snad už stane skutkem, vždyť do Šachu má zanedlouho přijít kazatel mocný naší řeči! Jestli se nám podaří obnovit sbor i tady v Dubenkách, snad také někoho podobného získáme. Budeme mu vděční dvojnásob, když se v bratrské lásce a porozumění začlení do toho našeho kruhu, který se tu vzájemně drží a podpírá už dvě stě let, vzdor všem zkouškám a nepřízní doby!“

Po cestě od vsi drkotá kamenitou cestou prázdný vůz. Pracovníci se po odpočinku znovu zvedají k dílu. Také bratr Drápal se s námi loučí stiskem ruky a jasným pohledem, v němž se obráží všechna silná naděje minulých generací i nadějná síla budoucích zítřků. A když se mlčky vracíme cestou ke vsi (jednou zde bude stát kostel a fara), myslíme také na věrnost příštích svědků evangelia, která se má posílit věrností minulých generací a nadějí pro zítřek.

²¹ Podobně i obce z české strany žádaly o přiřazení k Šachu. Srovnej žádost evangelíků AV z oblasti budoucího sboru v Horních Dubenkách o přepuštění k pastoru D. Botzkovi ze Lhoty a doprovodné německé listy, SÚA Praha, Č. Gub. Publ. G1/1, karton 712.

²² Schválení samostatného sboru AV v Horních Dubenkách, jak je líčeno v Památníku, s. 66–69, odpovídá pravdě jen částečně. Skutečný počet rodin a duší se nezmenšoval při nově nařízených komisích, ale úřední místa si vykládala ve svůj prospěch pojem domácnosti – viz SOA Brno, R 11/101/7, fol. 255–313.

²³ Viz pozn. č. 10 ze Setkání č. 12.

²⁴ Jakub Tvrz, č. 11, a Josef Jelínek ze Lhoty z budoucího velkolhoteckého sboru (viz diss. práce, s. 117, pozn. 231–232).

²⁵ Hlášení jihlavského kraje Guberniu ze dne 1. 2. 1782, fol. 2–5.

14. NA DEN MISTRA JANA HUSA (Kateřina Berková)

Po krásných letních dnech se ochladilo. Prošli jsme za drobného mrholení bývalým pohraničním hvozdem česko-moravského pomezí, kolem zřícenin hradu Janštejna. A jakmile opouštíme lesní šero, objevují se již před námi první stavení Nové Vsi. Procházíme téměř celou obcí, rozloženou po obou březích potoka, až skoro k jejímu dolnímu konci. Konečně otevíráme dveře u síně úpravného domu s roubenou světnicí. Z druhé strany se otevírají dveře do jiné skutečnosti, do čistoty vonící slavnostně upravené světnice, do světa zvláštního jasu a pohody. Na prahu nás vítá drobná, vrásčitá, ale podivuhodně svěží stařenka, z níž vyzařuje radost a pokoj.

„Vítám vás pod naši střechu v ten nejkrásnější den mého života,“ říká nám tichým, ale zřetelným hlasem. Za chvíli už sedíme u stolu v rohu světnice, zdobené jenom čistotou, upraveností, květinami a řádkou knih a knížek, v kožené vazbě a se sponami i polorozsypaných a roztrhaných častým užíváním, které pro tuto chvíli zaujaly místo na stole.

Je neděle, 6. července 1782, den památky mistra Jana z Husince a současně nejkrásnější den života sestry Kateřiny Berkové z Nové Vsi na telěském panství. Snažíme se více a pozorněji naslouchat, než se vyptávat, a jen neradi občas rušíme dotazem plynulý tok vyprávění.

„Ono se to těžko vysvětluje druhému,“ říká zamyšleně sestra Berková, „ale já se to pokusím povědět. Víte, já jsem dcera evangelických rodičů, nikdy po celý život mi ani na mysl nepřišlo, že bych mohla žít jinak, než v tom, co jsem od dětství poznávala a v dalších létech si ověřovala jako dobré a člověka důstojné. Nebývalo samozřejmě vždycky lehké rozhodování v životě! Tady u nás v Nové Vsi jsme byli navíc pořád silně pod dohledem batelovské fary. V obci je sice nás evangelíků proti jiným vesnicím dost, ale jsme tu v menšině a byli jsme v menšině už za mého mládí. Kdysi dávno to sice bylo jiné, ale to jsme už ani my, ani naši rodiče neprožili. Naše shromáždění se tu držela stále, ale museli jsme být hodně opatrní před některými sousedy a tak dost našich bratří a sester tu opatrnost nakonec přehánělo a někdy i přehnalo. Však se to projevilo ještě i teď při přihlašování! Ale to už předbímám. Chtěla jsem vám přece povědět, proč je dnes můj nejkrásnější den v životě. Říkala jsem vám už, že mne vychovali a také vyučili rodiče na základě evangelia Ježíše Krista. Sama jsem se svým mužem stejně tak vychovávala své děti. Ty už musely chodit i do Batelova do školy, a také my dospělí, rodiče jsme museli chodit někdy na katechismová cvičení ke katolickému faráři. Snažili jsme se to všechno snést v dobrém, jako pomoc k tomu, abychom sobě i dětem lépe objasnili, v čem spočívá náš základ víry, který se v Batelově ztratil pod lidskými nálezkami. – Když jsem ovdověla, zůstala jsem dál tady v rodině své dcery, s tou jsem prožívala všechno dobré i zlé. Mladý – jako zeť – je dobrý člověk a poctivý, velký milovník Písem svatých a upřímný bratr ve sboru – a přece to s ním teď v poslední době nebylo lehké. Ani jsem se moc nedivila, vždyť ho za ta léta tak dobře znám, a přece to byla pro mne velká zkouška! Však vám o tom za chvíli povím více. Dcera mi umřela, jsou tomu již tři léta; po posledním dítěti se už nevzpamatovala, víc a víc pokašlávala a nakonec umřela na suchou nemoc. Zůstalo mi tu po ní pět vnoučat. Nejmenší Toníček a o málo starší Kačenka – batolily se mi tu ve světnici, v komoře i na síni, měla jsem je co hlídat. A pak tu jsou tři velcí chlapi, už skoro dospělí – Jakub, Jiřík a Matěj. Ti dva starší jsou silní a zdatní hoši, však jdou stále s otcem po hospodářství, čeho je třeba – jen Matěj tu bývá se mnou a pomáhá mi, pokud stačí. Není to pro něho tak jednoduché, je chromý a chodí s velkou námahou.“

„To má od narození?“, mimovolně poprvé přerušujeme sestru Berkovou.

„Nemá, narodil se zdravý jako ostatní. A nemá to tak dávno, stalo se to po dceřině smrti. Matěj šel do Rácova – to je ves tamhle na kopci nad Batelovem a máme tam také několik našich, hlavně dva bratry, kteří se ale neodvážili zatím přihlásit. Půjčovali jsme jim tam knížky, aby se mohli vzdělávat ve víře. Nosívali je naši chlapi i někteří jiní hoši z Nové Vsi,

byli méně nápadní než dospělí. Ten den šel Matěj a nevěděl, že si ho vyčíhalo několik batelovských chasníků. Jak to Matěj zpozoroval, hned věděl, kolik uhodilo a lekl se o knížky, které už už viděl na batelovské faře. Dal se do běhu, kličkoval, až se mu podařilo se ztratit. Když se vracel zpátky k domovu uklouzl na mokřém kamení a zřítíl se po skalním zlomu. Tam ho našli chlapi Stránských a přivedli – spíše přinesli domů. Noha zlomená na více místech, poranění v kříži a od té doby se Matějovi jeho život docela změnil. Nebyla to snadná doba pro něho ani pro nás. Vidíte, možná i tohle zapůsobilo na mého zetě a oslabilo ho tak, že v posledních měsících byl tak nejistý v rozhodování.“

„Bál se přihlásit jako evangelík?“

„Ano i ne, to se nedá tak jednoduše povědět. A nebyl sám. Říkala jsem vám už, že u nás někteří svou opatrnost až přeháněli, když z Batelova zafoukal ostřejší vítr. Když v zimě začalo přihlašování – bratr Třeček, co byl v Jihlavě na kraji, tu všechno vysvětlil, a bratři v Nové Vsi, kteří mívali shromáždění – i můj zeť – všechny obešli, sepsali a seznam zanesli na vrchnostenskou kancelář do Telče. To bylo na Hromnice a hned na to se objevil v neděli v Nové Vsi batelovský farář, po mši vysvětloval po svém učení církve, hrozil a varoval. Výsledkem bylo, že rychtář svolal další rodiny, dal nejprve vyškrtnout sebe a pak odstoupila polovina evangelíků v obci – také Hejdovi, zeťova rodina. Zmizelo i mé jméno, ačkoli jsem k tomu nesvolila. Pamatuji se, jak za mnou tenkrát přišel Matěj – ten byl vždycky nejpodobnější mé dceři – a to byla věrná duše – měl slzy v očích a ptal se mne: ‚Bábinko, je to možné? Co by tomu řekla maminka? Copak nemůžeme vůbec nic dělat?‘ Nemohli jsme opravdu nic dělat – chlapec o sobě ještě podle zákonů nemůže rozhodovat a já mám zchromlé nohy, nikam už ze vsi nedojdu a přihlásit mne mohl jen někdo z rodiny – ale z rodiny nikdo nešel a ani nesměl, když se nepřihlásil otec. Když byly v Telči hlavní přihlášky před komisí, šli tam z Nové Vsi ti, kteří vytrvali – Koutných, Stránských, Valešovi, Křížovi, Kadlečkovi, samozřejmě Třečkovi a další. I z našeho domu šla Rozárka Růžičková, která tu slouží jako děvečka. Když přišli celí promrzlí a zkřehlí, ale radostní, děkovala jsem Pánu Bohu s nimi a plakala zároveň. Jak potom plynul čas, mnozí z těch kolísajících začali přicházet k sobě a litovali, že se dali zmýlit a zastráhit. Zase jako by mně a chlapcům svítla naděje. Nepřemlouvali jsme mého zetě. Řekla jsem chlapcům, že se budeme za tatínka modlit, aby mu Bůh dal sílu vrátit se a setrvat v poznané pravdě. A najednou zčistajasna – není tomu víc než měsíc – přišel zeť domů a řekl: ‚Bábi, zítra jde rychtář do Telče a vezme s sebou tenhle soupis: proslýchá se, že by mohla být nová komise.‘ V tu chvíli jsem nevěřila svým očím ani uším. A jak jsem se podívala na ten list papíru a na naše jména, oči se mi znovu zamžily, ať jsem chtěla či ne.“

„Ale vy jste přece nemohla dojít až do Telče?“

„Kdepak bych byla mohla, jenže jsem myslela, že to bude stačit, když to zeť řekne. Vždyť ani Matěj nemohl dojít. A někdo musel zůstat s námi a s malými dětmi. Tak šel nakonec do Telče jen nejstarší vnuk Jakub s otcem a s ostatními, kteří se přihlásili a mohli tu cestu vykonat. Vyprovázeli jsme je, hlavně já, po tom všem, co bylo, s velkou radostí. A pak se vrátili.“ – Sestra Berková se maličko odmlčela, ale vzápětí znovu pokračuje:

„Vrátili se všichni radostně, jen do našeho domu jako by se poutníkům nechtělo. Konečně přišel Jakub sám. Snažil se na mne usmát, ale oči ho prozradily a já jsem už věděla dost. Když mi řekl, že jsme všichni zapsáni, ale že sem za námi zbylými do Nové Vsi musí ještě komise dojít, přikývla jsem, ale hned jsem se zeptala: ‚A tatínek?‘ Jakub se na mne jenom podíval a sklopil hlavu. Za chvíli řekl docela tiše: Zase jako v zimě. Josef – zeť – přišel, až když jsme všichni spali, druhý den skoro s nikým nepromluvil. Sestra Chvátalová, která byla také v Telči, mi pak pověděla, jak tam byl zeť dlouho, jak se s ním děkan Loss, co vedl komisi, nekonečně dohadoval; jak byl pak chudák Josef rozčilený, když konečně vyšel ze dveří, celý rudý ve tváři a zalitý potem. Pochopila jsem, že v něm komise vycítila tu nejistotu a strach a pustila se do něho, když byl sám a bez opory. Chlapcům jsem zase řekla, abychom o ničem

ne mluvili, jen se za otce modlili. Čím více je v něm nejistoty, tím více musíme sami prosit o jistotu, aby měl v nás skutečnou oporu. Hoši to pochopili. To bylo před týdnem, když jsme se v téhle světnici při shromáždění modlili – bez něho, ale za něho. A dnes konečně přijeli páni z komise, šli jsme k rychtáři – ten pak ale zase svou přihlášku přeškrtnl jako tehdy poprvé – a já jsem konečně mohla vyznat, co je mi v životě tím hlavním. Pověděla jsem bez vytáček, že jsem evangelicky vychovaná, odpověděla jsem jim na otázky týkající se víry. Když chtěli mé osobní vyznání, řekla jsem jim po pravdě, že se držím Ježíše Krista, který je branou i cestou k věčnému životu a bez něhož nikdo nemůže být spasen. Bylo to zvláštní; když jsem mluvila, ani mne pak už mnoho nepřerušovali. Pohleděli jsme si s děkanem Lossem na okamžik do očí – snad poznal a pochopil, že jsou jistoty prověřené dlouhým životem, které se nedají narušit. A pak byl najednou konec a já jsem došla do cíle, na který jsem čekala několik desítek let, abych totiž směla vyznat svou víru i veřejně před lidmi. Naši chlapci se drželi oba dobře. Matěj i při přihláškách, když zdůraznil své samostatné rozhodnutí, vzpomněl vděčně na mamčin životní příklad. Jiřík udělal něco jiného. Vyjádřil se svým vlastním způsobem; že prý jeho srdce řeklo, že má být evangelíkem. Potom dodal, že zůstane evangelíkem, jako je evangelíkem jeho otec. Řekl mi pak, že cítil, jak mnoho musí v téhle chvíli myslet právě na něho. A pak, když komise už chtěla skončit, objevil se ve dveřích můj zeť, Jiříkův otec. Odpovídal stručně, ale pevně. A pak jsme se dnes odpoledne vraceli všichni společně domů – zase docela společně i jako rodina, která je současně i malým, ale živým shromážděním církve, těla Páně Ježíše Krista. Už víte, proč mám dnes nejkrásnější den svého života?

Ano víme to, sestro Berková, a v tichém soustředění se díváme na toto shromáždění, které se pomalu schází, aby zakončilo tak požehnaný den chválami vděčnosti. Statný muž, který zase našel sám sebe a smysl svého života, dva mládenci v plné síle a další hoch doplňující nedostatky tělesné síly silou ducha, dvě malé děti, které postrádají lásku mateřskou, ale přesto žijící v lásce, mladá dívka, která je i není cizí, protože i ona patří do společné rodiny církve – a radostná, jasná a vyrovnaná stará žena, která ví o síle, která se osvědčuje v každém čase třibení, ať je jakákoliv. – A svědectví, které si připravila sestra Berková jako posílení z Písma: „V Bohu jest spasení mé a sláva má; skála síly mé, doufání mé v Bohu jest“ (Žalm 62,8), jenom potvrdilo, co prochází generacemi ve zvláštní nevyčerpatelné síle i pro nás.

ZÁVĚREČNÉ ZAMYŠLENÍ

Setkání po dvou stoletích dochází ke svému závěru. Byla to cesta od předtolerančního rozhovoru se setrou Doležalovou z Hostetic, která se nedočkala tolerančního svítání, přes pestrou škálu mužů, žen a dětí, kteří vážili cestu k přihláškám na vrchnostenské kanceláře, až k sestře, která se na rozdíl od Roziny Doležalové dočkala, i když jí pro špatný zdravotní stav museli komisaři vyslechnout na místě v její vesnici. Čtrnáct setkání je dost, ale na druhé straně nesmírně málo ve srovnání se skutečným počtem přihlášených. Museli bychom uskutečnit několik desítek tisíc takových setkání, abychom mohli říci, že jsme viděli zblízka tvář předtoleranční církve. V této souvislosti můžeme hovořit pouze o letmém pohledu do její tváře v jedné krajině. Kolik různých zkušeností, osobitě problematiky a rozdílných dílčích důrazů bychom ještě našli při cestě v Podkrkonoší, na Podřipsku, v Polabí, na severní Vysočině a v podhůří Orlických hor, na Dražanské vrchovině, na jižní Moravě i na Valašsku! A jak zajímavé a v mnohém poučné by byly rozhovory s těmi osamělými strážemi při tocích Berounky a Vltavy a v pásmu od Posázaví do jižních Čech! Mnoho ještě čeká na vnímavou pozornost a snahu objevit pro život, co čas zanesl prachem zapomnění, a s čím jsme k vlastnímu ochuzení ztratili téměř všechn kontakt.

Zvláštní cenou takových setkání s minulostí, která skutečně mohou sloužit přítomnosti i budoucnosti, je jejich autentičnost, faktická pravdivost. Sebekrásnější nebo zajímavější příběh zůstává pouze výplodem fantazie a literární fikce. Může být podán mistrně a přiblížit myšlenky nad jiné závažné, není a nemůže v něm však být ona osobní a osobnostní výzva,

kteřá se objevuje pouze tam, kde hovořĩ člověk s člověkem o zkušenostech a směrech svého života. Snaha být nevtíravým a pozorným tlumočnickem takového rozhovoru stála v pozadí všech zastavení naší cesty po jižní Vysočině na konci 18. století. Literární fikce byla omezena na minimum a použita jen zcela okrajově, např. pokud jde o počasí, právě konanou práci (nikoli zaměstnání příslušné osoby; tam šlo o skutečnost) apod. Všechno to podstatné, o čem vyprávěla setkání, by bylo lze vyjádřit i jinak a s ještě většími podrobnostmi, suchou mluvou citace pramenů, kterých je řada, a komentářů k nim. V odborné historické práci by to bylo ovšem nutné. Ale zde šlo o víc než o práci historika, která už byla vykonána – zde šlo o sdělení jejích výsledků v té nejosobnější lidské rovině přes předěly generací. Jestliže tato setkání přinesla někomu podnět k ohlédnutí za minulostí rodu či kraje, jestliže podnítila zájem o bližší poznání minulosti rodin a sborů v jiných krajích, pak se lze nadít, že jejich poselství nevyznělo naprázdno. To je ovšem pouze první předpoklad skutečného užitku našich ohledání. Rovněž i přítomný ekumenický dialog mezi církvemi bude nejužitečnější, bude-li se orientovat na životním slohu Ježíše Krista samého a hledat bez ohledu na to, která z křesťanských jednot se mu v určité době více přibližovala či více vzdalovala, důvody těchto přiblížení či vzdálení.

Dalším nezbytným doplňkem je konečně pohled do budoucna v stejné návaznosti generací, v níž nám přes zdánlivou propast času podávají ruku předtoleranční a toleranční bratři a sestry. S námi budou chtít také jednou navázat rozhovor o podstatných věcech života příští, ať bezprostředně následující či vzdálené generace.

Bude úroveň tohoto našeho rozhovoru po létech na vnitřní úrovni poselství těch, s nimiž jsme se na těchto stránkách setkávali?

III. Poznámkový aparát k vybraným kapitolám a metodické informace

Ze 14 „Setkání“ byly vybrány kapitoly 3, 10, 12 a 13 vzhledem k tomu, že každá z nich představuje poněkud jiný způsob využití částečně shodné a částečně odlišné materiálové základny. Zatímco hlavními prameny kapitoly 3. byly spisy vážící se k procesu z let 1763–1765, toleranční přihlášky a předběžná i průvodní agenda, matriky, gruntovní knihy, katastry a urbáře, přistupuje v 10. kapitole k těmto pramenům ve značné míře i geograficko-historická a sídelní rekonstrukce na základě hmotných pramenů terénního výzkumu. Kapitola 12. představuje především kombinaci agendy tolerančních přihlášek dochovaných v atypickém rozsahu s okrajovými body procesu 1763–1765 a s prameny ústního podání, částečně zachycenými a fixovanými v literatuře, v době fixace ještě živými.

13. kapitola zahrnuje kromě tolerančních přihlášek, matrik, gruntovnic, katastrů, urbářů a geograficko-historické a sídelní rekonstrukce i záznamy zpovědních seznamů; ačkoli obec Horní Dubenky patřila k zemi moravské, katolickou farností spadala do Počátek, které náležely k české zemi a pražskému arcibiskupství a byly tedy zahrnuty do zpovědní evidence.

Použití údajů z literatury se zde zpravidla blíže nespecifikuje; tyto údaje, pokud jsou věcně správně uvedeny ve vlastivědných a historických publikacích a pokud neodporují prostudovaným pramenům, byly použity hlavně pro doplnění celkového zasazení „Setkání“ do regionálního i dobového rámce a pro zvýraznění tohoto specifického koloritu.

IV. Prameny a literatura

Prameny:

- SOA Brno, Acta criminalia, 983 (proces z let 1763–1765).
- SOA Brno, Gubernium, R 11/101/2, 5, 7 Toleranční přihlášky panství Dačice, Kostelní Vydří, Popelín, Telč; průvodní dopisy a další agenda.
- SOA Brno, týž fond, jednání o povolání pastorů v Šachu (Velké Lhotě) a Horních Dubenkách.
- SÚA Praha, Č. Gub. publ. G 1/1 1774–1783, šanon 700, 702, 707–709, různé materiály týkající se tolerančních záležitostí obcí býv. země české pro sbor Velká Lhota a Horní Dubenky.
- SOA Třeboň, matriky farnosti Volfířov od r. 1712 (počínaje tripartitou 1712–1732), matriky farnosti Dačice (počínaje r. 1662).
- SOA Brno, matriky farnosti Telč (počínaje r. 1635).
- SOA Brno, Gruntovnice rychty Šachovské od roku 1582.
- SOA Brno, Urbáře panství Telč z let 1582, 1613, 1654, 1710.
- SOA Brno, statistické kontribuční materiály:
- Lánské rejstříky některých obcí z r. 1671–1679,
 - Tereziánský katastr (příznávací fase) 1749–1755,
 - Josefínský katastr 1787,
 - Stabilní katastr 1835 včetně skic.
- Vlastní terénní výzkum.

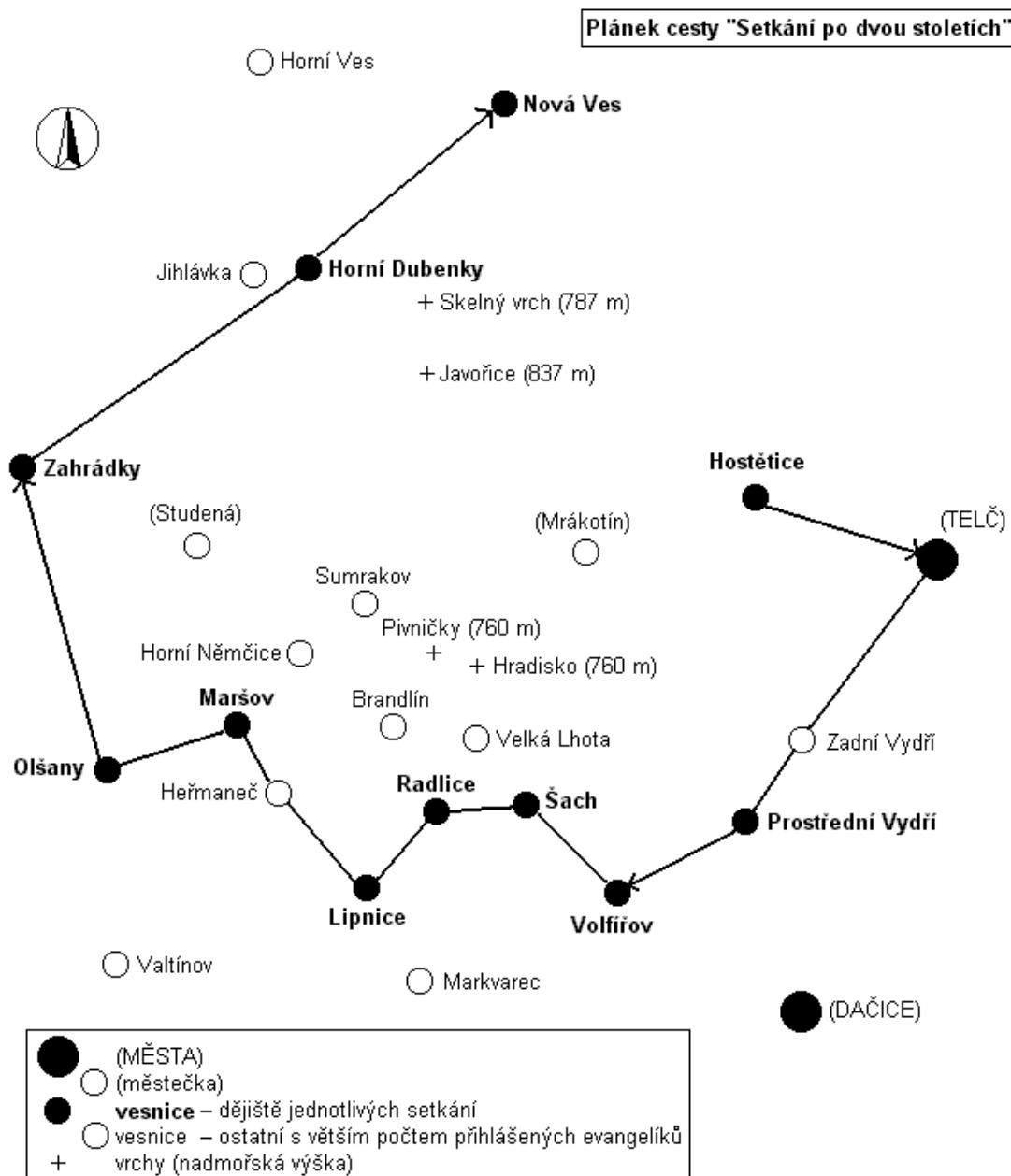
Edice pramenů:

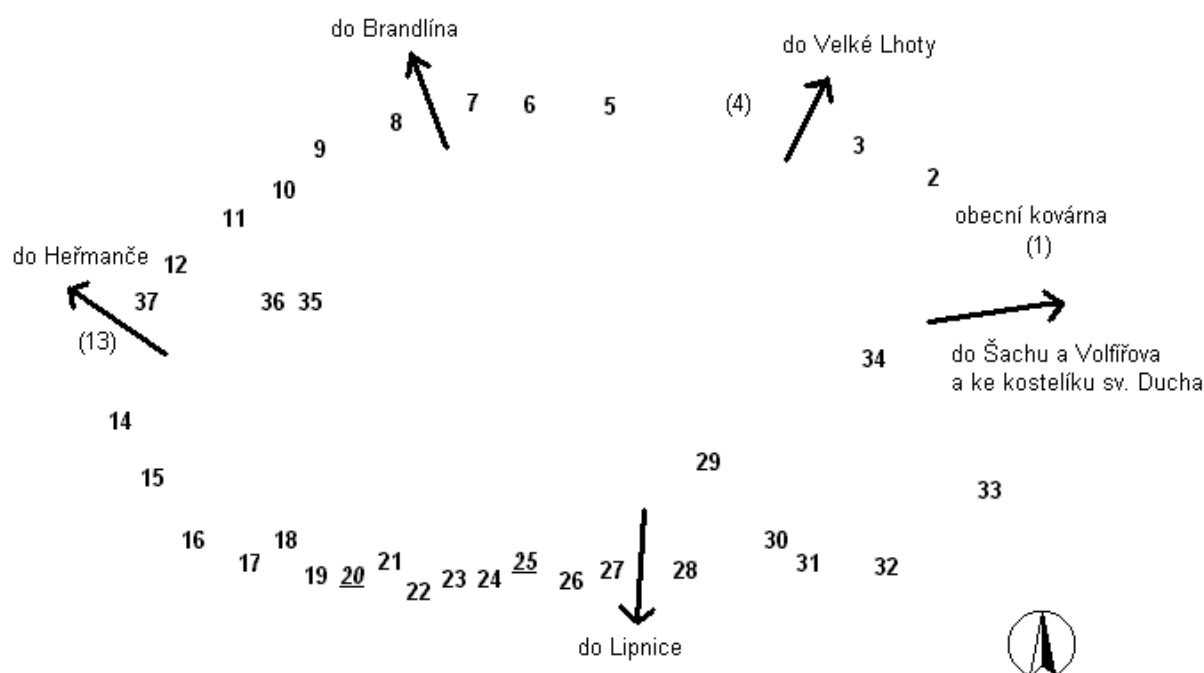
- Šimák, J. V., Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671–1725, Bechyňsko, Praha 1928.

Hlavní použitá literatura:

- Beringer, J. – Janoušek, J.: Panství a město Telč. Telč 1891.
- tíž, Panství a město Dačice. Telč 1893.
- Tiray, J.: Telecký okres. Vlastivěda moravská. Brno 1913.
- tíž, Dačický okres. Vlastivěda moravská. Brno 1925.
- Památník věnovaný duch. pastýři Pavlu F. Lanštjákovi. Praha 1929.
- Památník ČCE, Praha 1924.
- Pelíšek, Jan: Církev evang. reformovaná ve Velké Lhotě u Dačic. Brno 1882.
- Melmuk, Jiří: Předtoleranční evangelictví jižní Vysočiny 1621–1782. Telč 1976 (diss. práce).
- Hrejsa, Ferdinand: Čeští kacíři 20 let před tolerancí. In: Reformační sborník I. Praha 1921.

PŘÍLOHY

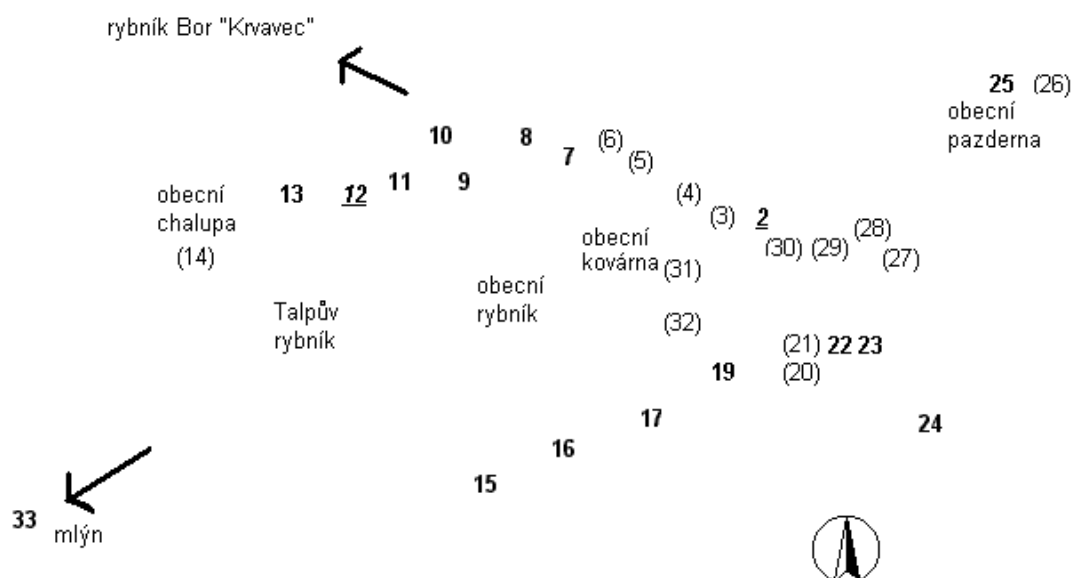

RADLICE v toleranční době (rekonstrukce)

19 – čísla popisná, kde se evangelíci přihlásili na jaře (březen) 1782

20 – čísla popisná, kde se přihlásili evangelíci na podzim 1782 – po příchodu pastora do Velké Lhoty

(1) – čísla popisná, kde nežili evangelíci

HORNÍ DUBENKY v toleranční době (rekonstrukce)

13 – čísla popisná, kde se evangelíci přihlásili na jaře (březen) 1782

12 – čísla popisná, kde se přihlásili evangelíci na podzim 1782 – po příchodu pastora do Velké Lhoty

(14) – čísla popisná, kde nežili evangelíci